

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Agnė Karinauskienė
Edukologijos magistrantūros studentė

**VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO YPATUMAI VAIKŲ DIENOS
CENTRUOSE**

Mokslinis vadovas (ė):
Prof.habil.dr. A.Juodaitytė

Šiauliai, 2014

Darbas originalusAgnė Karinauskienė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS STATUSAS.....	10
1.1. Vaiko samprata Lietuvoje ir tarptautiniu mastu.....	10
1.2. Vaiko teisinis statusas.....	12
1.3. Pagrindinės vaikų teisės bei jų apsauga.....	13
1.3.1. Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje.....	16
2. DOKUMENTŲ, UŽTIKRINANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ, ANALIZĖ.....	19
2.1. Vaiko teisės ir jų specifika žmogaus teisių apsaugos kontekste.....	19
2.1.1. Vaiko teisės pagal Europos Žmogaus teisių konvenciją.....	20
2.1.2. Pagrindiniai tarptautinės teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje.....	20
2.1.3. Vaiko teisių apsaugos politikos perspektyvos Europos Sąjungos šalyse.....	23
2.2. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvos Respublikoje.....	26
2.2.1. Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių įgyvendinimą.....	26
2.2.2. Vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrinančios institucijos.....	30
3. VAIKŲ DIENOS CENTRO SAMPRATA IR VEIKLOS YPATUMAI.....	36
3.1. Vaikų dienos centro samprata.....	36
3.2. Vaikų dienos centrų veiklos ypatumai.....	40
3.2.1. Programos, skatinančios vaikų dienos centrų kūrimasi.....	45
4. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO VAIKŲ DIENOS CENTRUOSE EMPIRINIS TYRIMAS.....	47
4.1. Tyrimo organizavimo, metodikos ir imties charakteristika.....	47
4.2. Vaikų nuomonių apie teisių reikšmingumą ir jų egzistavimą vaikų dienos centruose rezultatų analizė.....	52
4.2.1. Vaikų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą.....	52
4.2.2. Vaikų nuomonė apie vaiko teisių egzistavimą.....	58
4.2.3. Reikšmingiausios teisės vaikams ir šių teisių egzistavimas.....	62
4.3. Vaikų dienos centrų darbuotojų nuomonių apie vaiko teisių įgyvendinimą rezultatų analizė.....	69
4.3.1. Darbuotojų nuomonė dėl vaiko teisių reikalingumo.....	69
4.3.2. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą.....	71
4.3.3. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių įgyvendinimo problemas.....	72
4.3.4. Tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	74
IŠVADOS.....	77
REKOMENDACIJOS.....	80
LITERATŪRA.....	81
PRIEDAI.....	87

SANTRAUKA

VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO YPATUMAI VAIKŲ DIENOS CENTRUOSE

Magistro darbas

Šiandieniam pasaulyje skiriamas dėmesys vaiko teisėms, kurios deklaruojamos teisiniuose dokumentuose. Tačiau neretai egzistuojantys prieštaravimai tarp vaiko teisių, deklaruojamų dokumentuose, ir jų realaus egzistavimo ir laikymosi visuomenėje, skatina išsiaiškinti vaiko teisių reikšmingumą ir egzistavimo raišką vaikų dienos centruose.

Tyrimo objektas – vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai vaikų dienos centruose.

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus vaikų dienos centruose, remiantis vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo ryšiais.

Tyrimo metodologija. Tyrimas remiasi šiuolaikinėmis humanizmo idėjomis, kurių centre yra žmogus (mūsų atveju vaikas).

Tyrimo metodai:

1. Teorinės literatūros analizė.
2. Tyrimui naudotas tarptautinio tyrimo „Vaiko teisių situacija Europoje“ pakoreguota anketa su uždaro ir atviro tipo klausimais Lietuvoje adaptuota Ž. Jonynienės ir panaudota jos atliktuose longitudinaliniuose tyrimuose 2000, 2004, 2008 metais.

Tyrimo imtis. Apklausoje dalyvavo 17 vaikų dienos centrų darbuotojų bei savanorių. Vaikų, lankančių vaikų dienos centrus imtis - 76 tyrimo dalyvis. Iš viso tyrimo metu apklausti 93 respondentai.

Išanalizavus teisinius dokumentus, įstatyminę bazę, užsienio šalių praktikę bei pedagoginę literatūrą paaiškėjo, kad vaiko teisių apsaugos politika europiniu ir nacionaliniu lygmenimis formuojama atsižvelgiant į tokius faktorius: apsaugoti nuo visų formų diskriminacijos; vaiko interesų paisymas; teisės į gyvenimą ir vystimąsi užtikrinimas; teisės laisvai reikšti savo nuomonę užtikrinimas ir nuomonės paisymas, įtraukimas priimant sprendimus. Tyrimu atskleista, kad vaikų dienos centrų lankantiems vaikams visos jų teisės yra labai reikšmingos, o vaikų dienos centrų darbuotojai šias teises įgyvendina normaliai.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad tarp daugelio vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo yra tiesioginis ryšys.

Summary

Aspects of Children's Rights at Child Day-care Centres

Master's thesis

In today's contemporary world a lot of attention is paid to children's rights that are proclaimed in legal documents. However, quite often the existing gap between children's rights declared in documents and their actual presence in the society encourage finding out the importance of children's rights and its existence at day-care centres.

The object of research – aspects of establishing children's rights at child day care centres.

The objective of research – to examine aspects of establishing children's rights at child day-care centres, based on the links between importance and existence of children's rights.

Research methodology – research is based on contemporary ideas of humanism where the focus is on a person (in our case, child).

Research methods:

1. Analysis of theoretical sources.
2. Adjusted questionnaire with open-ended and closed-ended questions from international survey "Situation of Children's Rights in Europe" which was adapted by Ž. Jonynienė for Lithuania and used in her longitude research in 2000, 2004 and 2008.

The scope of research. 17 employees and volunteers of child day-care centres were questioned. The representative sample of children attending day-care centres was 76 participants. Altogether 93 respondents were questioned during the time of research. After analysing legal documents, legislative framework, foreign pedagogical and applied literature it was proved that child protection policy at the European and national levels is formed considering these factors: protection from all kinds of discrimination, respecting child's concerns, ensuring the right to life and development, ensuring the right to the freedom of speech, observance of opinion and involvement in decision making.

The research proved that all rights are highly important to children attending day-care centres and employees at the day-care centres implement these rights up to standard. Carried out research revealed that there is a direct link between the importance of children's rights and its actual existence.

ĮVADAS

Vaikystė, nors ir prabėga kaip trumputė akimirka, tačiau joje įgytas patyrimas, išgyventas džiaugsmas ir kartėlis, ieškojimai ir atradimai palieka pačius ryškiausius pėdsakus žmogaus sieloje ir dažniausiai nulemia visą tolesnį jo gyvenimo kelią.

Vaiko teisės – švyturys, rodantis kelią į ateitį. Vaikams reikalingas saugumas, galimybė sveikai augti, vystytis ir mokytis. Jie jauni amžiumi ir maži ūgiu, todėl turi mažiau galimybių būti išklausytiems bei išgirstiems. Vaikai priklausomi nuo suaugusiojo asmens, atsakingo už jų poreikių tenkinimą. Svarbiausių vaiko poreikių tenkinimas remiasi jo pagrindinėmis teisėmis – teise išgyventi, vystytis, būti saugiam, išklausytam ir gerbiamam. Teisės – tai ko žmogui reikia, kad jis būtų žmogumi ([http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_ teisiu_apsauga/sistema_lietuvoje/](http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/sistema_lietuvoje/)).

Temos aktualumas. Pripažindami vaikų, kaip ypatingos visuomenės grupės, teises ir interesus bei nepaprastą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, plačiausiai pasaulyje apimančios vaiko teises, ir jos papildomų protokolų bei kitų su vaikais susijusių tarptautinių teisės aktų svarbą, pasaulio vadovai įsipareigojo kurti vaikams pritaikytą pasaulį. Lietuvos Respublikos Seimui 2000 m. gegužės 25 d. priėmus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą bei 2000 m. liepos 18 d. priėmus sprendimą įsteigti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, buvo žengtas žingsnis, kad būtų užtikrintas šio įsipareigojimo įgyvendinimas. Tuo pačiu Lietuva išreiškė savo poziciją, kad labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario – vaiko – teisėms ir teisėtiems interesams turi būti skiriamas ypatingas dėmesys (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 metų veiklos ataskaita, 2012).

Požiūris į vaiko teises, vaiko teisių užtikrinimas ir pagarba joms yra šiuolaikinės demokratijos ir vertybių atspindys valstybėje. Kiekvienas, reikalaujantis, kad vaikas, būdamas visuomenės nariu ir naudodamasis savo teisėmis, laikytųsi nustatytų elgesio normų, teisės aktų nuostatų, gerbtų kitų žmonių, ypač suaugusiųjų, teises, turi taip pat laikytis nustatytų elgesio normų ir teisės aktų nuostatų, vykdyti savo pareigas bei gerbti vaiko teises, nepažeisti jo teisių ir teisėtų interesų (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita, 2007).

Pareiga sukurti paslaugų šeimai infrastruktūrą kyla ir iš Europos socialinės chartijos 17 straipsnio nuostatų, įpareigojančių tiesiogiai arba bendradarbiaujant su viešosiomis ir privačiomis organizacijomis imtis visų tinkamų ir reikiamų priemonių užtikrinti, kad vaikai ir paaugliai, atsižvelgiant į jų tėvų teises ir pareigas, turėtų reikalingą priežiūrą ir pagalbą, būtų tinkamai mokomi ir lavinami, ypač nustatant tokiems tikslams tinkamų institucijų bei tarnybų

steigimą ir palaikymą; apsaugoti vaikus ir paauglius nuo apleidimo, smurto ir išnaudojimo; teikti valstybės apsaugą ir specialią pagalbą vaikams ir paaugliams, laikinai arba visiškai netekusiems savo šeimos paramos (Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2012). Įgyvendinant šią nuostatą, nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, steigiamos įvairios nevyriausybinės organizacijos, dienos centrai, kurie prisideda įgyvendinant pagrindinius vaiko poreikius kasdieniniame gyvenime.

2012 m. gruodžio 31 d. į Lietuvos Respublikos savivaldybių socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą iš viso įrašytos 10389 socialinės rizikos šeimos, kuriose auga 21303 nepilnamečiai vaikai. Per 2012 m. į apskaitą įrašytos 1766 socialinės rizikos šeimos, kuriose augo 3140 vaikų. Tai rodo, kad rizikos grupės vaikų yra daug ir jiems reikia pagalbos ir paramos.

Ministerijos duomenimis, 2010 m. pabaigoje savivaldybėse veikė apie 400 dienos socialines paslaugas teikiančių socialinių paslaugų įstaigų (bendruomenės centrų, dienos centrų, šeimos paramos centrų) kuriuose socialinės paslaugos buvo teikiamos vaikams ir socialinės rizikos šeimoms.

Šiaulių apskrityje socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 metais buvo - 1 210, vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose - 2 708.

Kelmės r. sav. Socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 metais - 132 ,vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose – 330.

Pakruojo r. sav. socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 metais - 148, vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose – 381.

Šiaulių r. sav. socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 metais – 171, vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose – 374.

Joniškio r. sav. socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 metais – 161, vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose – 389.

Naujų vaikų dienos centrų steigimas, socialinio darbo gerinimas ir stiprinimas savivaldybėse galėtų sumažinti socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, skaičių. Teikiamos tinkamos paslaugos sudaro sąlygas tokiems vaikams augti biologinėse šeimose.

Vaiko teisių apsaugos problemą Lietuvoje nagrinėjo R. Bulotas (2003), G. Sakalauskas (2000), G. Sagatys (2006). D. Kabašinskaitė (2002) aiškino vaiko teises ir politiką. Vaikystės reikšmingumą plačiai nagrinėjo A. Juodaitytė (2003; 2004). Ž. Jonynienė (2000, 2001, 2003, 2005, 2009) atliko tyrimus apie vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvoje. Tyrimus apie vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus šeimoje atliko B. Kairienė, R. Žiemienė (2007). Tėvų požiūrį į vaiko teises ir elgesį su vaiku nagrinėjo I. Kerulienė (2008) ir kt. Vakaruose

teoriniais ir praktiniais vaiko teisių tyrimais ypač rūpinasi tarptautinės organizacijos – UNICEF, UNESCO, Europos Taryba ir kt.

Mokslinių darbų apžvalga vaiko teisių tema leidžia teigti, kad vaiko teisių apsaugos problema Lietuvoje yra aktuali, daugelis mokslininkų tyrė vaiko teises, jų pažeidimų prevenciją mokykloje ir socialinėje aplinkoje, tačiau rasta mažai duomenų apie vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus vaikų dienos centruose.

Mokslinė problema. Šiandieniam pasaulyje skiriamas dėmesys vaiko teisėms, kurios deklaruojamos teisiniuose dokumentuose. Tačiau neretai egzistuojantys prieštaravimai tarp vaiko teisių, deklaruojamų dokumentuose, ir jų realaus egzistavimo ir laikymosi visuomenėje, skatina išsiaiškinti vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo raišką. Kadangi teisės yra labai svarbios visoms ugdymo ir globos įstaigoms, ypač šia prasme tampa svarbūs vaikų dienos centrai, nes jų veikloje dalyvauja vaikai iš probleminių šeimų, kurių teisės buvo pažeidžiamos šeimoje, o kartais ir juos supančioje bendruomenėje. Todėl kyla **problematis klausimas**: kokie yra vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai vaikų dienos centruose?

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad vaikų dienos centruose vaikų teisės įgyvendinamos remiantis vaikų teisių reikšmingumo ir egzistavimo ryšiais.

Tyrimo objektas – vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai vaikų dienos centruose.

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus vaikų dienos centruose, remiantis vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo ryšiais.

Uždaviniai:

1. Pagrįsti vaiko teisių ir jų apsaugos reikšmingumą.
2. Išanalizuoti teisinę ir institucinę bazę Lietuvoje ir užsienio šalių patirtį.
3. Ištirti vaikų dienos centrus lankančių vaikų ir darbuotojų nuomones apie vaikų dienos centrų veiklos ypatumus, įgyvendinant vaikų teises per egzistavimo ir reikšmingumo ryšius.
4. Atlikti empirinio tyrimo duomenų analizę.
5. Nustatyti vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus vaikų dienos centruose ir parengti rekomendacijas.

Tyrimo metodologija. Tyrimas remiasi šiuolaikinėmis humanizmo idėjomis, kurių centre yra žmogus (mūsų atveju vaikas).

Tyrimo metodai:

1. Teorinės literatūros analizė.
2. Tyrimui naudotas tarptautinio tyrimo „Vaiko teisių situacija Europoje“ pakoreguota anketa su uždaro ir atviro tipo klausimais Lietuvoje adaptuota Ž. Jonynienės ir panaudota jos atliktuose longitudinaliuose tyrimuose 2000, 2004, 2008 metais.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Darbo tikslui ir uždavinių reikalingiems duomenims gauti panaudota tarptautinio tyrimo „Vaiko teisių situacija Europoje“ pakoreguota anketa su uždaro ir atviro tipo klausimais, Lietuvoje adaptuota Ž. Jonynienės ir panaudota jos atliktuose longitudinaliuose tyrimuose 2000, 2004, 2008 metais. Tyrimas atliktas 2013 m. lapkričio - gruodžio mėn. Šiaulių apskrities (Žagarės, Pakruojo, Kelmės, Šiaulių) vaikų dienos centruose. Hipotetiškai manoma, kad ši apskritis pagal analizuojamą požymį (vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai vaikų dienos centruose) yra panaši į visas kitas šalies apskritis, tad apsiribojimas šios apskrities vaikų dienos centrais nesumenkina tyrimo duomenų patikimumo. Apklausoje dalyvavo 17 vaikų dienos centrų darbuotojų bei savanorių (15 moterų ir 2 vyrai). Vaikų, lankančių vaikų dienos centrus imtis - 76 tyrimo dalyvis (57 % mergaičių ir 43% berniukų). Iš viso tyrimo metu apklausti 93 respondentai.

Tyrimo etapai.

1. 2013 m. baigiamojo darbo temos formulavimas.
2. 2013 m. kovo – balandžio mėn. teorinės literatūros apžvalga.
3. 2013 m. rugsėjo mėn. tyrimo mokslinės problemos, tikslo, uždavinių formulavimas.
4. 2013 m. rugsėjo – lapkričio mėn. baigiamojo darbo teorinės dalies rašymas.
5. 2013m. lapkričio – gruodžio mėn. vaikų ir darbuotojų apklausa vaikų dienos centruose.
6. 2013 m. gruodžio – sausio mėn. gautų tyrimo rezultatų apibendrinimas, išvadų, rekomendacijų formulavimas.

Darbo teorinis ir praktinis reikšmingumas:

Teoriniu aspektu išanalizuota vaiko ir vaiko teisių sąvokos, teisinė ir institucinė bazė Lietuvoje ir užsienio šalių patirtis bei vaikų dienos centrų veikla, vaiko teisės ir jų specifika žmogaus teisių apsaugos kontekste.

Tyrimui panaudota tarptautinio tyrimo „Vaiko teisių situacija Europoje“ pakoreguota anketa su uždaro ir atviro tipo klausimais, Lietuvoje adaptuota Ž. Jonynienės ir panaudota jos atliktuose longitudinaliuose tyrimuose 2000, 2004, 2008 metais leido išsiaiškinti kokie yra vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai vaikų dienos centruose bei pateikti rekomendacijas į kokias vaiko teises labiau derėtų atkreipti dėmesį vaikų dienos centro darbuotojams ir kokiais būdais gerinti šių teisių įgyvendinimą.

Tyrimu atskleista, kad vaikų dienos centrus lankančiams vaikams visos jų teisės yra labai reikšmingos, o vaikų dienos centrų darbuotojai šias teises įgyvendina normaliai. Remiantis tyrimo išvadomis, pateikiamos rekomendacijos vaikų dienos centrų darbuotojams.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 8 priedai. Darbe pateikiama 4 lentelės, 22 paveikslai.

1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS STATUSAS

1.1. Vaiko samprata Lietuvoje ir tarptautiniu mastu

Rašytoja Bitė Vilimaitė viename interviu, tarsi nusakydama vaikystės prasmingumą tolesniam žmogaus gyvenimui, yra pasakiusi, - „Vaikystėje užprogramuojamas visas tolesnis žmogaus gyvenimas: ar tu, žmogau, mylėsi, ar tave mylės, ar tu veršies į mokslus, ar tik rūpinsiesi savo saugiu gyvenimu, ar tu pulsai į gyvenimo verpetą, ar pasiduosai srovės tėkmei. Ar tave kas nors šauks nuo kranto grįžti, ar tu norėsi grįžti...“ (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita, 2004).

Neabejotina, vaikystė yra gražiausias ir dažnai geriausias žmogaus gyvenimo laikotarpis. Ji kupina emocijų, ieškojimų ir atradimų, neužmirštamų minučių ir išpūdžių. Vaiko raidos ir ugdymo specialistai vienbalsiai sutaria, jog tai labiausiai vertinamas ir didžiausią įtaką žmogaus asmenybės formavimuisi turintis gyvenimo tarpsnis. Kaip tik šiame etape visi mes, kaip mums ir sako Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, turime užtikrinti ir garantuoti vaikui įmanomai geriausią gyvenimo pradžią, efektyvią apsaugą, globą, palaikymą ir supratimą. Turime sutelktai siekti, kad vaiko, labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario, teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti, būtų skiriamas ypatingas dėmesys, rūpestis bei ištekliai. Nes vaikas, esantis bet kurios bendruomenės pagrindas ir neabejotinai pačių mūsų, o tai reiškia ir visos tautos ateities garantas, tačiau, tuo pačiu ir silpniausias, mažiausiai apsaugotas visuomenės santykių dalyvis, turi turėti tokias pat galimybes ir teises, kokias turi suaugę žmonės, galintys patys savarankiškai ir efektyviai pasirūpinti savo teisėtų interesų gynimu (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita, 2004).

Vaiko teisės rodo ypatingą vaikystės statusą. Kaip nurodo R. Bulotas, „vaikystė – laikotarpis per kurį vaikai greitai keičiasi ir vystosi, taip pat patiria įvairių nuoskaudų bei neigiamą suaugusiųjų poveikį. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę, šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba dalinai priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų“ (Antanėlytė, 2012).

Mokslinėje literatūroje dažniau galima aptikti vaikystės sampratos interpretacijų nei vaiko sampratos apibūdinimo. Anot G. Sagačio, (2006), analizuojant vaiko sampratą, būtina turėti omenyje, kad terminas „vaikystė“ yra greičiau sociologinė kategorija, nei natūralus fenomenas.

Pasak sociologo N. Postman (1988), *vaikystė* – tai visuomeninis produktas, o ne biologinė kategorija, nes anot autoriaus, mūsų genuose nerasime informacijos apie tai, kas yra vaikas, o kas ne, o ir išlikimo dėsniai nereikalauja atskirti suaugusiųjų ir vaikų pasaulių.

Pasak vaikystės sampratos teoretiko Ph. Arieso, pati vaikystės samprata kildinama tik iš XVI – XVII amžių aukščiausių socialinių sluoksnių (Sagatys, 2006, p. 20), o pati vaikystės idėja yra vienas didžiausių ir tikriausiai pats žmogiškiausias Renesanso atradimas. Šešiolikame amžiuje - vaikystė susiformavo kaip socialinis principas ir psichologiškai sąlygota struktūra. Iki tol niekas nemanė, kad šešiamečiai ar septynmečiai vaikai kuo nors iš esmės skirtusi nuo suaugusiųjų. Vaikų kalba, apranga, žaidimai darbas ir teisės nesiskyrė nuo suaugusių, nebuvo ir specialių įstaigų, kuriuose vaikai būtų auklėjami ir lavinami. Iki šešiolikto amžiaus nebuvo knygų nei apie vaikų auginimą, nei apie motinystę (Postman, 1988). Vaikai buvo matyti kaip ateities suaugusieji, retai tuo, kuo jie yra (Kabašinskaitė, 2002).

Vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės išsivystimo ir modernios valstybės sukūrimo, todėl iki šiol mokslinėje literatūroje vyksta diskusijos dėl vaikystės sampratos (požymių, pagal kuriuos galima atskirti vaiką nuo suaugusio asmens). Priimtinausia teorija, kuri apibrėžia vaikystę trimis kriterijais: *amžius*, *vaikystės turinys* ir *pačios vaikystės amžiaus grupės* (Sagatys, 2006, p. 21).

N. Postmano (1988) nuomone, pagrindinės priežasties, dėl kurios nebuvo vaikystės sąvokos, reikėtų ieškoti komunikacinėje viduramžių aplinkoje; kadangi dauguma žmonių nemokėjo skaityti ir jiems nereikėjo šio sugebėjimo, gyvenime visapusiškai dalyvaujančiu suaugusiuoju vaikas tapdavo tą akimirką, kai išmokdavo kalbėti. Kadangi visiems svarbiausiems visuomeniniams darbams buvo reikalingas komunikavimas žodžiu, išlavėjęs gebėjimas kalbėti ir klausyti, paprastai pasiekiamas septintaisiais gyvenimo metais, buvo riba, skirianti vaikystę nuo suaugusiųjų pasaulio. Šitaip buvo iki pat XV amžiaus vidurio.

XX a. atsiradus naujam vaikystės paradigmui, „vaikystė“ yra apibrėžiama kaip pačios visuomenės sukurta socialinė konstrukcija, kuri gali kisti priklausomai nuo socialinio ir ekonominio konteksto. Naujoji vaikystės paradigma išskyrė vaikus kaip atskirą grupę, siekdama padaryti juos matomais visuomenėje (Kabašinskaitė, 2002, p. 43-44). Vaikas nebėra suaugėlio miniatiūra, jis turi atskirą savo pasaulį, polinkius ir skirtingus interesus (Laužikas, J., paimta iš Juodaitytė, A., 2000). Skirtingai nei anksčiau, tapo svarbus pats amžiaus faktas (Sagatys, p.20).

Pasak A. Juodaitytės (2000), „visas XX amžius – tai žmogaus kaip individo ir subjekto ieškojimo amžius, kuriam būdingi ne tik dideli praradimai, bet ir atradimai vaikystėje“.

Amžiaus kriterijus nustato laiką, kada vaikystė prasideda ir kada baigiasi ir šie klausimai paprastai yra reguliuojami kiekvienos valstybės įstatymų (Sagatys, p.21).

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtose Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas

kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Sakalauskas, 2000, p. 6).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnis nurodo, kad „Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne sąvoka vaikas apibrėžiama kaip: „1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) nesuaugęs, nesubrendęs žmogus, berniukas ar mergaitė; 6) nesuaugęs tarnas; pusbernis“ (Lietuvių kalbos žodynas, 2005).

Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse yra įtvirtinta, kad nepilnamečiai yra vaikai iki 18 metų, kurie yra skirstomi į dvi amžiaus grupes: iki 14 metų, neturintys veiksnumo, ir nuo 14 iki 18 metų, turintys dalinį veiksnumą.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2011) (Toliau – EESRK) vaikus traktuoja kaip ES gyventojų grupę, kurios padėtis apskritai, gyvenimo kokybė, investicijos į ateitį – itin svarbi, o kokybiška vaikystė su teisėmis yra socialinio ir ekonominio vystymosi garantas, leidžiantis ES visose srityse siekti savo tikslų.

EESRK (2011) pabrėžia, kad į vaikus reikėtų žiūrėti kaip į „investiciją į ateitį“. Nes tai yra neatsiejama nuo laimingos vaikystės sampratos.

1.2. Vaiko teisinis statusas

Vaiko teisinis statusas siejamas su dviem tarpusavyje susijusiom kategorijom – vaiko teisėmis ir interesais (Kairienė, 2012).

Vaiko teisinio subjektiškumo problema nėra nauja teisės teorijoje. Teisinis subjektiškumas, kaip vienoda, viską apimanti galimybė įgyti teises ir pareigas, būdingas visiems asmenims – ir juridiniams, ir fiziniams. Vaiko teisinis statusas ribojamas laiku iki 18 metų, išskyrus įstatymų numatytus atvejus (emancipaciją, nepilnamečio santuoką) (Stripeikienė, 2003, p. 14).

Pasak J. Stripeikienės (2003, p.14), Santuokos ir šeimos kodeksas, galiojęs iki CK, nenumatė vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisių, išskyrus alimentines tėvų pareigas vaikams. Vaiko teisės buvo pripažįstamos išvestinėmis iš jo tėvų teisių ir tik dėl amžiaus buvo neigiama vaiko teisė būti savarankišku teisės subjektu. Ši samprata lėmė tokią vaiko interesų apsaugos sistemą, kurioje vaiko interesus gynė ir tenkino jo tėvai, o jų pareiga auklėti vaikus reiškė būti teisės subjektu vietoje vaiko, kol jis taps pilnamečiu.

Anot B. Kairienės (2012, p.1444), vienas iš esminių pokyčių, lėmusių vaiko teisinio statuso kaitą ir mūsų visuomenės požiūrio į vaiką kaitos pradžią yra 1992 m. sausio 8 d., kai

Lietuva prisijungė prie 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau tekste – Konvencija). Konvencijoje vaikas pripažintas savarankišku teisės subjektu, kurio teisės apibrėžtos atskirai nuo šeimos, dėl to atsirado galimybė autonomiškai vertinti vaiko poreikius ir interesus.

J. Stripeikienės nuomone (2003, p.15), pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą. Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, kurios turėjo būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais. Kartu šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalis nustatė, kad sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai arba kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba kai šie klausimai nėra kitu įstatymu sureguliuoti, taikomas šis įstatymas. Anot autorės, ši pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią išeities principą aiškinant ir taikant teisės normas, kad vaikas, kaip teisės subjektas, įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu.

Vaiko teisės vienodai apibrėžtos ir galioja visiems vaiko teisinį statusą turintiems asmenims, nepriklausomai nuo sveikatos būklės, išsivystymo lygio, gabumų ar kitokių ypatumų. Vaiko teisių įgyvendinimas siejamas su prioritetiniu vaiko interesų apsaugos ir gynimo principu, reiškiančiu, kad visuose sprendimuose, susijusiuose su vaiku, vaiko interesai yra svarbiausi, todėl vaiko teisinis statusas siejamas su dviem teisinėmis kategorijomis – vaiko teisėmis bei vaiko interesais (Kairienė, 2012, p. 1446).

1.3. Pagrindinės vaikų teisės bei jų apsauga

Pirmiausia vaiko teises gina ir užtikrina vaiko tėvai. Kadangi vaikai dėl savo padėties yra išskirtinė asmenų grupė, todėl vaiko teisių užtikrinimo atsakomybė tenka ne tik šeimai, bet ir valstybei. Vaiko teisių apsauga - viešas interesas, todėl ji turi būti visų valstybės institucijų rūpestis ir prioritetas (Indrašienė, 2005).

Pagrindiniai dokumentai reglamentuojantys vaikų teises ir pareigas - Lietuvos Respublikos konstitucija (1992), Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1995), Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000), Lietuvos Respublikos Vaikų teisių kontrolieriaus įstatymas (2007) ir kiti teisės aktai.

Kabašinskaitė D. (2002), remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, išskiria tris pagrindinius vaiko teisių principus:

- Apsauga: teisė į šeimos globą ir specialistų pagalbą; teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus žalojimo.

- Aprūpinimas: teisė į išteklius ir paslaugas. Tai reikalauja dėmesio išteklių paskirstymui tarp vaikų ir suaugusiųjų.

- Dalyvavimas: teisė į socialinę erdvę; teisė pareikšti nuomonę individualiai ir kolektyviai.

Lietuvos Respubliko Vaiko teisių apsaugos pgarindų įstatyme (1996), kurio paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, II skyriuje, nurodytos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės:

- Vaiko teisė gyventi ir augti

1. Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi ir augti.

- Vaiko teisė būti sveikam

- Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą

1. Vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

- Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę

1. Vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, į asmens neliečiamybę ir laisvę. Šias teises bei laisves saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

2. Draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis.

- Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas

- Vaiko turtinės teisės

- Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą

- Vaiko socialinės teisės

1. Vaikas turi teisę į mokslą, teisę įgyti specialybę, pasirinkti darbą, taip pat minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę, teisę naudotis įvairia humanitarine informacija ir ją platinti, dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose, teisę laisvai reikšti savo pažiūras.

- Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą

- Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį

- Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės

- Vaiko pabėgėlio teisės

- Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose

Lietuvos Respubliko Vaiko teisių apsaugos pgarindų įstatyme (1996) VIII skyriuje, 48 straipsnyje, taip pat sakoma, kad vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo

teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, šio ir kitų įstatymų bei gerbti kitų žmonių teises.

Vaikas privalo (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996):

1) gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams;

2) gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;

3) laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje;

4) gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.

3. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje.

Vaikai yra žmonių bendruomenės dalis, kuriai privalo būti garantuota galimybė naudotis prigimtinėmis ir teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis ir laisvėmis bei sulaukti savalaikės ir veiksmingos pagalbos, paramos ir apsaugos bei, kuriai valstybė privalo užtikrinti ir sudaryti galimybes jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita, 2012).

2010 m. vasario mėn. TNS Qual+ Europos Komisijos Teisingumo generalinio direktorato vardu visose 27 ES valstybėse narėse atliko kokybinį Eurobarometro tyrimą, kuriame dalyvavo jaunimas. Tirta 170 tikslinių grupių, **tyrimo tema – vaiko teisės**. 15–17 metų amžiaus vaikai kalbėjo apie jiems svarbiausius dalykus, susijusius su jų teisėmis, vaiko teisėmis apskritai ir įvairiomis kliūtimis, dėl kurių vaikai negali naudotis šiomis teisėmis. Tyrimo rezultatai (Europos Komisija, 2010):

Respondentai, šių dienų Europos Sąjungos jaunimas, palankiai ir labai panašiai atsiliepė apie:

- savo sąlyginę laisvę nuo atsakomybės ir spaudimo;
- gebėjimą pramogauti;
- kitų paramą;
- savo galimybes;
- teigiamą technologijų įtaką savo gyvenimui.

Kiti, jų manymu, ne tokie geri dalykai jų gyvenime yra:

- nepakankamas suaugusiųjų pasitikėjimas;
- spaudimas būti pažangiems;
- fizinis ir kartais psichologinis priekabiavimas (patyčios);

- ribota laisvė patiems tvarkyti savo gyvenimą;
- priklausomybių rizika, pavojai psichikos ir fizinei sveikatai;
- skubinimas suaugti;
- laisvalaikio užsiėmimų trūkumas.

TNS Qual+ Europos Komisijos Teisingumo generalinio direktorato vardu atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad žmogaus teisės rūpi nedaugeliui jaunuolių ir jie ne visada išvelgia tiesioginį ryšį tarp šių teisių ir savo bei pažįstamų žmonių padėties. Apie konkrečias vaiko teises jie žino dar mažiau, nors mano, kad vaikai taip pat turi daugumą žmogaus teisių. Vis dėlto, respondentų nuomone, vaikai turėtų turėti konkrečią „teisę į mokslą“. Be teisės į mokslą, kita vaikams svarbiausia teisė, pasak respondentų, yra „teisė būti vaiku“ – būti atleistam nuo atsakomybės ir galėti žaisti, augti ir vystytis. Kitos pagrindinės respondentų nurodytos teisės yra žodžio laisvė, teisės turėti būstą, apsirūpinti maistu, naudotis sveikatos priežiūra, turėti šeimą, būti gerbiamam ir nepatirti priekabiavimo. Daugelis vaikų paminėjo „dalyvavimo teisę“ ir kai kurie iš jų sakė, kad norėtų aktyviai dalyvauti priimant su jais tiesiogiai susijusius sprendimus, pradedant jų išsilavinimu ir baigiant teise balsuoti. Šis noras ne kartą reikštas kalbant apie tas vaikų gyvenimo sritis, kuriose esama lūkesčių ir jiems keliami reikalavimai pasiekti tam tikrų rezultatų ir būti pažangiems (mokykloje, tolesniame moksle arba darbe). Taip pat kalbėta apie šios teisės svarbą atskirai gyvenančių ir besiskiriančių tėvų vaikams; vaikai nori aktyviai dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus ir jausti, kad jų nuomonė yra gerbiama (Europos Komisija, 2010).

Tyrimo vaikai nurodė kelis konkrečius būdus, kuriais, jų nuomone, suaugusieji galėtų geriau užtikrinti, kad vaiko teisės būtų gerbiamos ir saugomos (Europos Komisija, 2010):

- Vaikai nori, kad suaugusieji jais labiau pasitikėtų ir leistų aktyviau dalyvauti priimant Sprendimus
- Vaikai nori, kad suaugusieji gerbtų vaiko teisę būti vaiku
- Vaikai nori, kad apie vaiko teises būtų daugiau kalbama
- Vaikai nori gauti daugiau reikalingos paramos.

1.3.1. Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje

Vaikų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos asmenų, dažniausiai tėvų, rūpesčio ir pastangų. Aprūpinimas materialiais išteklių ir apsauga nuo prievartos ar aplaidumo dažniausiai priklauso nuo tėvų socialinio statuso ir finansinės padėties. Tuo tarpu

vaiko dalyvavimo galimybės šeimoje vis dar priklauso nuo tėvų požiūrio į vaiką bei jų nuostatų vaiko teisių atžvilgiu“ (Antanėlytė, 2012, p. 25).

Anot Kabašinskaitės (2002), vaiko apsauga iš esmės siejasi su vaiko priklausomumu. Visuomenė suteikia vaikui specialų statusą, pripažindama suaugusius atsakingais už vaikų apsaugą ir užtikrinančiais saugią globą. Šeima yra pripažinta kaip saugiausia ir tinkamiausia vieta vaikui (Kabašinskaitė, 2002). Griežtas tėvų elgesys, fizinės bausmės, rodomas nuolatinis nepasitenkinimas ugdo vaikų agresyvumą, nepasitenkinimą savimi ir kitais, tuo tarpu tėvai, kurie atsižvelgia į vaiko interesus, remia juos, rodo pasitikėjimą – ugdo vaikų savarankiškumą.

Šeima yra pirmoji socialinė grupė, su kuria vaikas yra labai glaudžiai susijęs. Vaiko teisės prasideda šeimoje. Bikulčius pateikia šeimos sampratą: „Šeima - istoriškai konkreti sutuoktinių, vaikų ir tėvų tarpusavio santykių visuma, maža socialinė grupė, kurios narius sieja santuokos ir giminystės ryšiai, bendras ūkis ir dorovinė atsakomybė“ (Novikė, 20012).

Lietuvos valstybės požiūris į šeimą įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992). Joje rašoma: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (III sk. 38 str.).

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (2008) deklaruojama, jog „šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą...“

Vieni iš pagrindinių šeimos, kaip socialinės institucijos, uždavinių yra saugoti ir puoselėti šeimos narių vieningumą bei auginti ir auklėti vaikus, sudaryti palankias jų brendimo ir vystimosi sąlygas (Lazdauskienė, 2010).

Pasak Matulienės, šeima vaikui yra ta aplinka, kurioje jis auga ir visapusiškai bręsta. Šeimos struktūra ir jos narių tarpusavio santykiai taip pat yra itin svarbus veiksnys vaiko formavomuisi (Novikė, 20012). A. Gučo nuomone, šeima nuo pat vaiko kūdikystės yra pagrindinis tarpininkas tarp visuomenės bei jos kultūros ir vaiko (Juodvalkienė, 2008).

A. Grabauskienės nuomone, niekur kitur nėra tokių puikių individualių suaugusiojo ir vaiko bendravimo sąlygų, kaip šeimoje (Juodvalkienė, 2008).

Šiandieną vaikų padėtis šeimoje daugeliu atžvilgiu yra geresnė nei prieš daugelį metų, kai prieš vaikus, nepaklususius tėvams, būdavo naudojamos ir itin žiaurios bausmės. Ir šiandieniniame gyvenime pasitaiko žiauriaus tėvų elgesio su vaikai, bet tai jau nebelaikoma auklėjimu, o traktuojama kaip smurtas prieš vaiką ir gresia baudžiamąja atsakomybe. Šiuos pokyčius lėmė globalizacijos procesai, kurie sąlygojo moterų ir vyrų vaidmenų pokyčius, kintančius visuomenės reikalavimus šeimai, moteriai ir vyrui bei demokratinių idėjų sklaidą.

Vėliau didelį indėlį į tėvų ir vaikų santykių pokyčius įnešė Vaiko teisių konvencijos atsiradimas sąlygojęs vaiko, kaip individo ir savarankiško teisių turėtojo, sampratą. Vaiko padėtį šeimoje iš esmės pakeitė šeimos priklausomybė nuo darbo užmokesčio bei moterų teisių įtvirtinimas.

Lietuvoje vaiko teises šeimoje nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Santuokos ir šeimos kodeksas, kiti įstatymai bei teisės aktai.

Konvencija įpareigoja valstybes įregistruoti vaiką iškart jam gimus, ir nuo šio momento jis turi teisę į vardą ir pilietybę. Pagal galimybes vaikas turi žinoti, kas jo tėvai, ir būti jų globojamas. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra nurodyta, kad tėvai ar kiti teiėti vaiko atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, turi auklėti savo vaikus dorais žmonėmis. Abu tėvai vienodai privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu. Mūsų valstybė yra išpiareigojusi remti šeimas: skirti motinystės (tėvystės), vaiko gimimo ir šeimos pašalpas, teikti kitokią pagalbą bei lengvatas (Glebuviene, 2011).

2. DOKUMENTŲ, UŽTIKRINANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ, ANALIZĖ

2.1. Vaiko teisės ir jų apsaugos specifika žmogaus teisių apsaugos kontekste

„Žmogaus teisės – žmonijos egzistavimo pagrindas ... Žmogaus teisės – tai, kas daro mus žmonėmis — (Kofi Annan, Jungtinių Tautų Organizacijos sekretorius).

Žmogaus teisės – tai asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Žmogaus teisių idėja – kiekvienas asmuo vertas pagarbos (Kabašinskaitė, 2002. Nr.3, p.46).

Anot V. Vadapalo, žmogaus teisės yra daugiaplanė kategorija, turinti politinį, teisinį bei moralinį aspektus (Jočienė, 2004, p.6).

Žmogaus teisių atsiradimo bei raidos istorija siekia seniausius laikus. Kova tarp žmogaus teisių pripažinimo ir garantavimo bei valstybės savivalės ir kišimosi į privačią žmogaus sferą buvo varomoji visuomenės jėga, sudariusi sąlygas atsirasti pirmiesiems žmogaus teisių apsaugos dokumentams (Jočienė, 2004, p.6)

Anot V. Vadapalo, žmogaus teisės yra daugiaplanė kategorija, turinti politinį, teisinį bei moralinį aspektus (Jočienė, 2004, p.6).

Remiantis L. Deveikiu (1996), siekiant aprėpti mūsų epochos formuluojamų žmogaus teisių visumą, sukurti tarpusavyje susijusių tokių teisių sistemą, žmogaus teisės katologizuojamos. Jos skirstomos į :

1. Politines teises (rinkimų teisė, teisė į referendumą, peticijų teisė žodžio ir spaudos laisvė sąjungų ir susivienijimų laisvė, susirinkimų laisvė).

2. Socialines teises (teisė gauti mokamas kasmetines atostogas, teisė į tokį pragyvenimo lygį, kuris reikalingas palaikyti asmens ir jo šeimos narių sveikatą bei minimalią gerovę, teisė į aprūpinimą ligos, invalidumo, našlystės, senatvės atveju, teisė į motinystę ir vaikystę teisė į fizinės ir psichinės sveikatos plėtotę).

3. Kultūrinės teises (teisė į mokslą, teisė naudotis kultūrinėmis vertybėmis, teisė laisvai dalyvauti visuomenės kultūriname gyvenime, teisė į meninę kūrybą, teisė gerėtis menu, teisė plėtoti nacionalinę kultūrą).

4. Ekonomines teises (teisė dirbti, teisė imtis verslo, teisė streikuoti, teisė laisvai jungtis į nacionalines arba tarptautines organizacijas ginant savo ekonominius interesus).

5. Pilietines teises (teisė gyventi, teisė į žmogaus orumą, teisė į laisvę ir lygybę, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisė ginti savo garbę ir reputaciją).

2.1.1. Vaiko teisės pagal Europos Žmogaus teisių konvenciją

XX a. pradžia – tarptautinio „atšilimo“ laikotarpis, kai buvo iškelti žmogaus teisių klausimai: žmonių lygybės užtikrinimas, diskriminacijos šalinimas. Moterys, gindamos savo teises, kalbėjo ir vaikų vardu, ypač atkreipdamos dėmesį į vaikų teises. Eglantyne Jebb, organizacijos „Gelbėkite vaikus“ įkūrėja (Anglija, 1923 m.), teigė, kad žmonės privalo reikalauti tam tikrų teisių vaikams ir, kad jos būtų pripažįstamos visame pasaulyje. Jos pasiūlyti teiginiai 1924 m. buvo priimti Tautų Lygoje. Pasauliui buvo pristatytas pirmasis vaiko teisių dokumentas – Vaiko teisių deklaracija (Bačiulienė, 2004, p. 714).

Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1948 metų gruodžio 10 dieną paskelbtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją ir siekiant dar kartą įtvirtinti tikėjimą pagrindinėmis žmogaus laisvėmis, kurios yra teisingumo bei taikos pasaulyje pagrindas, 1950 metais, lapkričio 4 dieną, Romoje buvo pasirašyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Europos Žmogaus teisių konvencija, 2010).

Europos Žmogaus teisių konvencija tiesiogiai neįtvirtina vaiko teisių, tačiau vaiko teisių apsaugos aspektas kyla ir yra išplėtotas Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo praktikoje pagal atitinkamus Konvencijos straipsnius. Pirmiausia šiuo atveju reikia kalbėti apie Konvencijos 8str. 2 dalį, kuri pabrėžia kiekvieno asmens, kartu ir vaiko, teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas (Jočienė, 2004, p. 160).

2.1.2. Pagrindiniai tarptautinės teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje

Analizuojant chronologinę tarptautinę teisinę bazę, galima išskirti tokius teisės aktus, kuriuose atsižvelgiama į vaiką: Konvencija dėl valdžios institucijų igaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (1961); Europos Konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (1975); Europos Konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo (1980); Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civiliniu aspektu (1980); JT Vaiko teisių konvencija (1989); Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (1993); Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo, ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (1996); Europos Tarybos Reglamentas (EB) dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo (2003).

1924 m. **Ženevos Vaiko teisių deklaracija** apibrėžiamos vaiko teisės į materialinį aprūpinimą, dvasinį vystymąsi, išskirtinę pagalbą nelaimės atveju, laisvę nuo ekonominio išnaudojimo ir socialiai atsakingą ugdymą (Česonienė, 2009).

1939 m. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, nuo kurio nukentėjo ne tik suaugusieji, bet ir vaikai, buvo susirūpinta vaikų likimu ir 1959 m. Deklaracija buvo papildyta dar keliais teiginiais

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje (1959 m.) skelbiama: „atsižvelgdama į tai, kad žmonija privalo duoti vaikui visa ką ji turi geriausio, *Generalinė Asamblėja skelbia* šią Vaiko teisių deklaraciją siekdama, kad vaikai turėtų laimingą vaikystę ir savo pačių ir visuomenės labui, naudotųsi čia numatytais teisėmis ir laisvėmis <...>“ (Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija, http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm).

Priėmus Vaiko teisių deklaracijas (1924 m., 1959 m.), vis daugiau šalių atstovų ėmė domėtis vaiko teisėmis. Kadangi Deklaracija buvo daugiau moralinio deklaratyvaus pobūdžio, o reikėjo įstatymo, buvo prieita prie išvados, kad reikia naujo, ypatingo dokumento (Bačiulienė, 2004, p. 714).

1979 m. buvo paskelbti Tarptautiniais vaikų metais. Daugiau kaip 30 pasaulio valstybių svarstė aktualius vaiko teisių klausimus, o dešimties metų darbo rezultatas buvo – 1989 m. lapkričio 20 dieną, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta **Vaiko teisių konvencija**, kuri įsigaliojo 1990 m. ir pirmą kartą vaikų klausimas buvo įtrauktas į politinių klausimų sąrašą. Visų šalių vyriausybėms buvo iškeltas uždavinys: „Svarbiausia vaikais“ (Bačiulienė, 2004, p. 714).

Vaiko teisių konvencija yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais (Kabašinskaitė, D., 2002).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos tikslas –ypatigai ginti vaiko teises ir nuolat gerinti vaikų padėtį visame pasaulyje ir jų vystymąsi bei auklėjimą taikos ir saugumo sąlygomis (Šalaševičiūtė, 2012).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (toliau – Konvencija) yra ratifikavusios visos pasaulio šalys, išskyrus Jungtines Amerikos valstijas ir Somalį.

Bendrieji Konvencijos principai: be jokios diskriminacijos ginamos ir gerbiamos visos teisės, nustatytos kiekvienam valstybės jurisdikcijai priklausančiam vaikui (2 straipsnis); svarbiausia – vaiko interesai (3 straipsnio pirma dalis); kiekvieno vaiko neatimama Teisė gyventi (6 straipsnio pirma dalis) ; vaiko teisė laisvai reikšti savo nuomonę ir būti išklausytam (12 straipsnis) (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989).

Vaiko teisių konvencija yra unikali, kadangi (Stepanova, 2011):

- Ji yra bendra ir išsami, užtikrinanti vaiko pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises.
- Ji yra universali, taikoma visiems vaikams visose situacijose bet kuriame pasaulio kampelyje.
- Valstybės, kurios pasirašė Konvenciją, prisiėmė atsakomybę, kad savo turimus išteklius naudos tam, kad gerinti vaikų padėtį.
- Ji yra holistinė, tvirtinanti, kad visos teisės yra vienodai svarbios, nedalomos ir tarpusavyje susijusios.

Lietuvos Respublika prie Vaiko teisių konvencijos prisijungė 1992 m. sausio 8 d., ji Lietuvoje įsigaliojo 1992 m. kovo 1 d., o ratifikuota buvo 1995 m. liepos 3 d.

1961 m. pasirašyta Hagos Konvencija "Dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje". Šią Konvenciją pasirašiusios valstybės, siekdamos nustatyti bendras taisykles dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, nusprendė tuo tikslu sudaryti Konvenciją ir susitarė dėl šių nuostatų: visos Susitariančiosios valstybės pripažįsta santykius tarp nepilnamečio ir institucijos, tiesiogiai nustatytus vadovaujantis valstybės, kurios pilietis jis yra, teisės normomis; Valstybės, kurios pilietis yra nepilnametis, institucijos gali imtis jų teisės normų numatytų nepilnamečio asmens ir nuosavybės apsaugos priemonių, apie tai iš anksto pranešusios jo gyvenamosios vietos valstybės institucijoms, jei, jų manymu, tai yra būtina ginant nepilnamečio interesus; <....> (Valstybės žinios, 2001-08-31, Nr. 75-2640).

1980 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Šios Konvencijos tikslai yra: užtikrinti, kad neteisėtai į bet kurią valstybę išvežti ar jose laikomi vaikai būtų greitai gražinti ir garantuoti, kad vienos Susitariančiosios Valstybės teisės aktų nustatytos globos teisės ir teisė matytis su vaiku būtų gerbiamos ir kitose Susitariančiose Valstybėse (1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51–1928).

1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 2002 m. kovo 19 d., Lietuvai įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 1 d. ir galioja tik šalių, pritarusių Lietuvos Respublikos prisijungimui, atžvilgiu (<http://www.socmin.lt/index.php?-9555573>).

1993 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Jos pagrindiniai tikslai yra: nustatyti garantijas, užtikrinančias, kad tarptautinis įvaikinimas būtų vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus ir pagrindines teises. Garantuoti, kad Konvenciją pasirašiusios valstybės bendradarbiautų tarpusavyje, tokiu būdu užkertant kelią vaikų pagrobti, parduoti ar verstis kontrabanda, ir

garantuoti, kad valstybės dalyvės pripažintų tarptautinį įvaikinimą, organizuodamos jį pagal Konvencijos reikalavimus (Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, 1993).

Lietuvos Respublikos Seimas 1997 m. ratifikavo *1993 metų Hagos konvenciją dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje*, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje centrinės valdžios institucijos funkcijas, numatytas pagal Konvenciją tokio pobūdžio įstaigoms, vykdo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vadovaudamasis Konvencijos nuostatomis ir minėtu jos ratifikavimo įstatymu, socialinės apsaugos ir darbo ministras 2000 m. įsteigė Įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (<http://www.socmin.lt/index.php?2014248543>).

1996 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Konvencijos tikslai: nustatyti valstybę, kurios institucijos turi jurisdikciją imtis priemonių apsaugoti vaiko asmenį ar turtą; nustatyti, kokią teisę turi taikyti tokios institucijos vykdydamos savo jurisdikciją; nustatyti tėvų pareigoms taikytiną teisę, užtikrinti tokių apsaugos priemonių pripažinimą ir vykdymą visose susitariančiose valstybėse; suformuoti toki bendradarbiavimą tarp Susitariančiųjų Valstybių institucijų, kurio gali prireikti šios Konvencijos tikslams pasiekti (Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2008, L 151/39).

Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. IX-1686 ratifikavo 1996 m. *Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje*. 1996 m. Hagos konvencija Lietuvai įsigaliojo nuo 2004-09-01 (<http://www.socmin.lt/index.php?-1928375328>).

2.1.3. Vaiko teisių apsaugos politikos perspektyvos ES

Vaiko teisių apsaugos politika formuojama (europiniu ir nacionaliniu lygmenimis) atsižvelgiant į tokius faktorius (Masiliauskienė, 2013):

- Apsaugoti nuo visų formų diskriminacijos.
- Vaiko interesų paisymas.
- Teisės į gyvenimą ir vystimąsi užtikrinimas.
- Teisės laisvai reikšti savo nuomonę užtikrinimas ir nuomonės paisymas, įtraukimas priimant sprendimus („vaiko dalyvavimas“).

Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais šiandien susiduria ES vaikai – demografiniai pokyčiai; skurdas ir socialinė atskirtis; ES plėtra; vaikų smurtas; migracija; diskriminacija bei aplinkos būklės blogėjimas (Masiliauskienė, 2013).

ES vaiko teisių apsaugos politikos formavimo institucinės struktūros (Masiliauskienė, 2013):

- Europos komisija
- Komisarų grupė
- ES Pagrindinių teisių agentūra
- Tarpinstitucinės ir tarpsektorinės darbo grupės
- Europos Parlamento vaikų teisių alijansas ir kt.

Visų ES institucijų apžvalga

(Paimta iš „Klaus-Dieter Borchardt, Europos Sąjungos teisės pagrindai“, 2011, p. 43)

Svarbiausi ES tikslai yra vaikų teisių stiprinimas ir apsauga (Europos Komisija).

Įtvirtindama vaikų teises, Chartija (Europos Komisija http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/index_lt.htm):

- Pripažįsta, kad tiesiogiai arba netiesiogiai su vaikais susijusią ES politiką privalu formuoti, įgyvendinti ir stebėti atsižvelgiant į geriausių vaiko interesų principą,
- Užtikrina teisę į vaiko gerovei būtiną apsaugą ir globą,
- Pripažįsta būtinybę saugoti vaikus nuo prievartos, nepriežiūros ir jų teisių pažeidimo, taip pat nuo situacijų, kuriose gresia pavojus jų gyvybei.

Pirmą kartą ES istorijoje Europos Sąjungos sutartyje (2008), 3 straipsnio 3 dalyje tiesiogiai minima vaiko teisių apsauga. Europos Sąjunga: „kovoja su socialine atskirtimi ir diskriminacija ir skatina <...> vaiko teisių apsaugą“ (ES sutartis, 2008, p. C115/17).

Europos Komisijos (2013) internetiniame tinklapyje rašoma, kad vaikas – tai asmuo iki 18 metų. Vaikai sudaro vieną trečdalį pasaulio gyventojų ir vieną penktadalį Europos Sąjungos gyventojų, todėl: „Vaiko teisių apsauga ir stiprinimas yra vienas iš Europos Sąjungos uždavinių. Visa politika ir visi veiksmai, turintys poveikio vaikams, turi būti planuojami, vykdomi ir kontroliuojami atsižvelgiant į vaiko interesus“ (http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/index_en.htm).

EEAS home skelbiama, kad vaikai yra pažeidžiamiausia visuomenės grupė, todėl vaikams yra būtina ypatinga apsauga (http://eeas.europa.eu/human_rights/child/index_en.htm).

Regionų komitetas (2010) atkreipia dėmesį į tai, kad: „pagrindinės vaiko teisės yra horizontalus, kompleksinis, keletą sričių apimantis klausimas<...>“ (Regionų komiteto nuomonė. Vietos ir regionų valdžios institucijų bendradarbiavimas siekiant apsaugoti vaiko teises Europos Sąjungoje, 2010/C 267/10, p. 46), todėl visi klausimai, susiję su vaikais, turi būti integruojami į visų sričių Europos ir nacionalinę politiką EESRK (2011).

Regionų komitetas (2010) atkreipia dėmesį į tai, kad: „veiksminga pagarba vaiko teisėms yra tikslas, kurį galima pasiekti tik išplėtojus visų suinteresuotųjų subjektų, pirmiausia ES institucijų, valstybių narių, NVO ir kitų šioje srityje aktyviai veikiančių dalyvių, be kitako, pačių vaikų, ir svarbiausia – vietos ir regionų valdžios institucijų, visapusišką partnerystę“ (Regionų komiteto nuomonė. Vietos ir regionų valdžios institucijų bendradarbiavimas siekiant apsaugoti vaiko teises Europos Sąjungoje, 2010/C 267/10, p. 46).

Strategijoje „Europa 2020“ pristatoma, kaip Europa turėtų atrodyti XXI amžiuje, kai šių dienų vaikai turės daugiau švietimo galimybių: „Mokyklos nebaigusiu asmenų dalis turėtų būti nedidesnė kaip 10 %, bent 40 % jaunesnės kartos atstovų turėtų turėti aukštąjį išsilavinimą“ (Europos Komisijai, Briuselis, 3.3.2010, KOM(2010) 2020 galutinis), galės

naudotis paslaugomis ir ištekliais, kurių jiems reikia augant, ir vieną dieną nuves Europą į XXII amžių (Europos Komisija, Briuselis, 2011.2.15, COM(2011) 60 galutinis).

Nors egzistuojančios ES sutartys ir apima tam tikrą susirūpinimą vaikų interesais daugelyje politikos sričių (ypač vaikų skriauda, socialinė atskirtis, nediskriminavimas, laisvas judėjimas, švietimas ir vartotojų politika), bendra ES kompetencija vaikų klausimais yra ribota ir stokoja ryškumo. Pagrindė šiose sutartyse akcentuojama dirbančiųjų piliečių teisė, o tai reiškia, kad vaikų teisės nėra įtraukiamos į daugelį ES svarstomų klausimų, netgi nepaisant to, kad kai kurie ES politikos aspektai gali turėti nenumatytas, bet labai žalingas vaikams pasekmes.

2.2. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvos Respublikoje

Lietuvoje vaiko teisių klausimai pradėti analizuoti po kelerių valstybės nepriklausomybės atkūrimo metų. Tai lėmė visuomenės pertvarka ir siekis žengti demokratijos link.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje 2011 m. Gyveno 833,82 tūkst. Iki 18 metų vaikų (<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>).

2.2.1. Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių įgyvendinimą

Ž. Jonynienės (2005) nuomone, valstybės susirūpinimą vaiko teisėmis lėmė visuomenės pertvarka ir siekis žengti demokratijos link. 1992 metais Lietuvoje pasirašyta ir 1995 – aisiais ratifikuota Jungtinių Tautų 1989 metų Vaiko teisių konvencija. Lietuvos valstybė prisiėmė atsakomybę už Vaiko teisių konvencijos vertybių ir principų įgyvendinimą, juridškai ir moraliai įsipareigojo ginti vaiko teises administracinėmis, teisinėmis, edukacinėmis ir kitokiomis priemonėmis ir turi reguliariai atsiskaityti Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui apie VTK įgyvendinimą šalyje (Jonynienė, 2005, p. 131).

1994 m. Lietuvoje pradėta kurti Vaiko teisių apsaugos tarnybų sistema. 1996 m. kovo 14 d., remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų Vaiko teisių konvencija, ir kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais, buvo pasirašytas **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas**, kurio paskirtis – gerinti vaiko teisinę apsaugą šalyje: nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

2000 metais Lietuvoje prasidėjo tikroji vaikų teisių ir veiksmų plano reforma: 2000 m. priimta Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, įsteigta Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2000 m.) bei Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga (2001 m.), Šeimos, vaikų ir jaunimo departamentas, kuriam pavesta koordinuoti vaikų ir jaunimo teisių apsaugos politikos įgyvendinimą (2002). Įsigaliojo naujasis Civilinis kodeksas (2001 m.), Civilinio proceso kodeksas (2003). Patvirtinti Vaiko globos organizavimo nuostatai (2002 m.), Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002 m.), naujasis Švietimo įstatymas (2003 m.) (Jonynienė, 2005).

2003 metų gegužės 20 d., Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją*, kuri paremta Europos Bendrijoje priimtomis ir taikomomis pagrindinėmis vaiko gerovę nusakančiomis sąvokomis: vaiko teise į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą (Jonynienė, 2005). Minėtos koncepcijos pagrindu 2005 m. patvirtintas *Vaiko gerovės valstybės politikos strategija ir jos įgyvendinimo 2005-2012 metais priemonių planas*. Vaiko gerovės valstybės politikos strategija (toliau vadinama – Strategija) siekiama sukurti prielaidas visų Lietuvos Respublikos gyvenančių vaikų gerovei. Šioje Strategijoje vaiko gerovė suprantama kaip sąlygų vaikui gyventi visavertį gyvenimą sudarymas, jo teisės į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime užtikrinimas (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo, 2005).

Svarbiausieji šios Strategijos uždaviniai yra (Viskas, kas aktualu šeimai, 2010):

1. parengti reikiamų įstatymų ir jų pakeitimo įstatymų projektus, kitus teisės aktus ar jų projektus siekiant užtikrinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą;

2. skatinti valstybes, savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių bendradarbiavimą vietiniu, nacionaliniu ir tarpvalstybiniu lygmenimis, kad būtų užtikrintas vaikų ir jaunimo dalyvavimas sprendžiant su vaiko gerove susijusius klausimus;

3. teikti pagalbą šeimai, didinti asmeninę tėvų atsakomybę už vaikus;

4. sukurti socialinių paslaugų tinklą, užtikrinantį visų būtinų socialinių paslaugų teikimo grandžių atsiradimą, nuoseklią geros kokybės pagalbą vaikui ir jo šeimai;

5. tobulinti švietimo sistemą ir vaikų laisvalaikio užimtumo finansavimą, didinti valstybės indėlį ir derinti tarpusavyje kitus finansavimo šaltinius, sukurti įvairių poreikių asmenims pritaikytą mokymosi aplinką ir išplėtoti švietimo formų įvairovę ir kt.

Siekdami užtikrinti Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų planą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino **Vaiko**

gerovės 2013-2018 m. programą, kurios paskirtis – kurti vaiko gerovę užtikrinančių paslaugų ir priemonių sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas vaikui augti saugioje šeimos aplinkoje ir gauti reikiamą pagalbą (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Vaiko gerovės 2013-2018 m. programos patvirtinimo, 2012).

Vaiko gerovės 2013-2018 m. programos **tikslas** – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti prielaidas vaikui augti biologinėje šeimoje, plėtojant prevencinių ir kompleksinių paslaugų prieinamumą vaikui ir šeimai, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus bei poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. Programa siekia plėtoti paslaugų prieinamumą vaikui ir šeimai mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, ypatingą dėmesį skiriant ankstyvajai prevencijai ir intervencijai plėtojant nestacionarias paslaugas vaikams ir šeimoms, siekiant sumažinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose ir netenkančių tėvų globos (Vaiko gerovės programa 2013-2018 m., www.socmin.lt).

Lietuvoje galiojantys tarptautiniai teisės aktai: Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (paskelbta 1959 m. lapkričio 20 d.); Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, (Žin., 1995, Nr. 60 1501); Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, (Žin., 2006, Nr. 68–2497); Europos socialinė chartija, (Žin., 2001, Nr. 49–1704), Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvini protokolas, (Žin., 2010, Nr. 71–3561) (Šalaševičiūtė, 2012).

Nacionaliniai teisės aktai (Šalaševičiūtė, 2012):

- Lietuvos Respublikos Konstitucija, (Žin., 1992, Nr. 33–1014);
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, (Žin., 1985, Nr. 1–1);
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, (Žin., 2000, Nr. 89–2741);
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, (Žin., 2002 Nr. 32–134);
- Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Žin., 2002, Nr. 64–2569);
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, (Žin., 1996, Nr. 33–808);
- Išmokų vaikams įstatymas (1994);
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, (Žin., 1991, Nr. 23–593);
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, (Žin., 2011, Nr. 38–1804);
- Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas, (Žin., 1997, Nr. 98–247);
- Specialiojo ugdymo įstatymas (1998);

- Vaikų išlaikymo fondo įstatymas (2006);
- Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas, (Žin., 2006, Nr. 73–2755);
- Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, (Žin., 2002, Nr. 91–3890; 2002–09–25 Nr. 93 (atitaisymas));
- Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, (Žin., 2006, Nr. 17–589);
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai ir apžvalgos.
- Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2013–2018 m. programos patvirtinimo (Žin., 2012, Nr.: 140–7208);

Keli kiti svarbūs Lietuvos įstatymai ir teisės aktai, kurie įtvirtina vaiko teises (Stepanova, 2011, p.12):

❖ Civilinis kodeksas – Civilinio kodekso XI skyriaus II skirsnis „Vaiko teisės ir pareigos“ apibrėžia pagrindinius vaiko teisių principus ir nustato vaiko pareigas. To paties skyriaus I ir III skirsnis apibrėžia tėvų ir teisėtų vaiko atstovų valdžios turinį, jų teises ir pareigas, atsakomybę auklėjant vaikus ir įgyvendinant jų teises. Taip pat yra apibrėžiami tėvų valdžios apribojimo atvejai.

❖ Civilinio proceso kodeksas – Kodekse yra apibrėžiamos vaikų liudytojų apklausos procedūros; nurodoma, kad sprendžiant šeimų bylas turi būti užtikrinta vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, apibrėžiamas vaiko dalyvavimas teismo posėdžiuose. Taip pat apibrėžiami tėvų valdžios apribojimo atvejai, įvaikinimo procedūros ir kt.

❖ 2007 m. birželio 28 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kurio paskirtis - „sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratas“ (Lietuvos Respublikos minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 80-3214). Šis įstatymas įtvirtina naują požiūrį į nusikaltusį vaiką, atsižvelgia į geriausius vaiko interesus ir numato tinkamą paramą netinkamo elgesio, nusikalsti linkusiam vaikui.

Per laikotarpį nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo skirtas nemažas dėmesys vaiko teisių apsaugos teisiniam reglamentavimui, priimant naujus, keičiant ar papildant galiojančius teisės aktus, tačiau įvairiose srityse vykstančių pokyčių bei vaiko teisių apsaugos priemonių priėmimo kontekste šiam procesui būdingas tam tikras lėtumas, nepaslinkumas. Lietuvos Respublikos Seimas dar 1995 metais ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, tačiau

vis dar nėra užtikrintas nacionalinių teisės aktų suderinamumas su Konvencijos nuostatomis (pavyzdžiui, dėl vaiko apsaugos nuo piktnaudžiavimo ir aplaidumo; dėl vaiko apsaugos nuo visų išnaudojimo formų; dėl pagalbos nukentėjusiam vaikui ir jo reabilitacijos; kt.). Pamatinis nacionalinis vaiko teisių apsaugos srities teisės aktas – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, priimtas 1996 metais, nėra iš esmės peržiūrėtas, derinant jį su tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatomis, nors toks valstybės įsipareigojimas buvo įtvirtintas ne viename dokumente. (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita, 2013).

Nuolatiniai pokyčiai įvairiose valstybės, visuomenės ir kiekvieno jos nario gyvenimo srityse, nauji laikmečio iššūkiai, reikalauja pokyčių, neretai sparčių, vaiko teisių apsaugos srityje, skatina peržiūrėti taikomus ir ieškoti naujų būdų ir priemonių gerinti ir stiprinti vaiko teisių apsaugą (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita, 2013).

2.2.2. Vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrinančios institucijos

Prezidentas, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, teismai, prokuratūra, kitos valstybės institucijos įgyvendina vaiko teisių apsaugos ir gynimo priemones pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, kiti teisės aktai (Sakalauskas, 2000, p. 82).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrina (Sakalauskas, 2000, p. 82):

1. valstybė ir jos institucijos;
2. vietos savivaldos institucijos;
3. nevyriausybines organizacijas, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga.
 1. Lietuvoje už vaiko teisių apsaugą yra atsakingos šios valstybės institucijos:
 - Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.
 - Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
 - Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
 - Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai ir visuomeninės organizacijos.

Pagrindinės už vaiko teisių apsaugą atsakingos valstybės institucijos – Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos uždavinys yra rūpintis, kad Lietuvoje būtų tinkamai įgyvendinamos vaikų teisės, informuoti visuomenę apie

tai, kad vaikams reikia ypatingos paramos, atstovauti vaikų interesams visose institucijose, kurios priima įvairius sprendimus, darančius įtaką vaikų teisėms bei teisėtiems interesams, bei skatinti, kad vaikai būtų įtraukiami į dalyvavimą sprendžiant įvairius jiems rūpimus klausimus (Karmaza, E., 2009).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti 1998 m. liepos 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 892 (Žin., 1998, Nr. 66-1916).

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra Lietuvos Respublikos valstybės įstaiga, kurios vienas iš veiklos tikslų – formuoti šeimos ir jaunimo politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą. Siekdama įgyvendinti šį tikslą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atlieka šias funkcijas (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba):

- koordinuoja šeimos politikos įgyvendinimą visose srityse;
- rengia ir dalyvauja rengiant priemones, reikalingas Valstybinės šeimos politikos koncepcijai įgyvendinti;
- koordinuoja priemonių, skirtų smurtui privačioje erdvėje mažinti ir pagalbai aukoms, įgyvendinimą;
- analizuoja ir vertina demografinius pokyčius ir tendencijas, numato priemones demografiniui būklei gerinti;
- analizuoja vaiko teisių apsaugos būklę, teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo;
- koordinuoja vaiko globos (rūpybos), įvaikinimo, vaiko apsaugos nuo smurto ir tarptautinės vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimą;
- teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje;
- atlieka Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymo (Žin., 2003, Nr. 119-5406) vykdymo kontrolę ir priežiūrą;
- užtikrina nacionalinių įsipareigojimų jaunimo politikos srityje įgyvendinimą;
- organizuoja ir koordinuoja Europos Komisijos nustatytų prioritetinių jaunimo politikos priemonių įgyvendinimą Lietuvoje;
- koordinuoja jaunimo politikos plėtrą savivaldybėse.

Valstybės vaiko teisių apsaugos is ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą reglamentuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo

tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti 2005 m. spalio 20 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1114 (Žin., 2005, Nr. 126-4501).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos uždaviniai (Nutarimas Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo, 2005):

- užtikrinti vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- organizuoti įvaikinimą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams Lietuvos Respublikoje;
- organizuoti vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teismuose sistemos įgyvendinimą;
- organizuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir globėjų (rūpintojų) bei tėvių rengimą.

Įgyvendindama jai pavestus uždavinius, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlieka šias funkcijas (Nutarimas Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo, 2005):

- vykdo vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- gina vaiko teises ir teisėtus interesus (ir atstovauja jiems) valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybiniuose organizacijose ir kitose įstaigose;
- pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikia joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais;
- užtikrina įvaikinimą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą;
- kasmet renka iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, valstybės institucijų ir įstaigų statistinę informaciją apie vaikus ir ją sistemina, analizuoja, apibendrina ir pateikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms;
- pagal kompetenciją teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlymus, išvadas ir teisės aktų projektus dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teismuose praktikos vienodinimo bei kitais klausimais;
- pagal kompetenciją nagrinėja fizinių ir juridinių asmenų pateiktus prašymus ir skundus.

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą reglamentuoja Bendrieji savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, patvirtinti 2002 m. gruodžio 17 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 1983 (Žin., 2002, Nr. 120-5415).

Vaiko teisių apsaugos skyrius savivaldybės teritorijoje įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių

apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą).

Svarbiausieji Vaiko teisių apsaugos skyriaus uždaviniai yra šie (Lietuvos Respublikos socialinė apsaugos ir darbo ministerija):

1) užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir šią apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą;

2) rengti ir įgyvendinti priemones vaiko teisių apsaugai ir jo teisių pažeidimų prevencijai gerinti;

3) atstovauti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka vaiko teisėms ir jo teisėtiems interesams teismuose;

4) ginti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka vaiko teise šeimoje, globėjų (rūpintojų) ir įtėvių šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose ir kartu su vaiko tėvais (įtėviais), globėjais (rūpintojais), įstaigų darbuotojais šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės;

5) organizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą) šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų globos įstaigose;

6) organizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įvaikinimą.

Visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga, teikia socialinę, psichologinę, psichiatrinę, teisinę pagalbą, konsultavimo, ugdymo ir palaikymo, laikino apgyvendinimo bei kitas paslaugas (Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba).

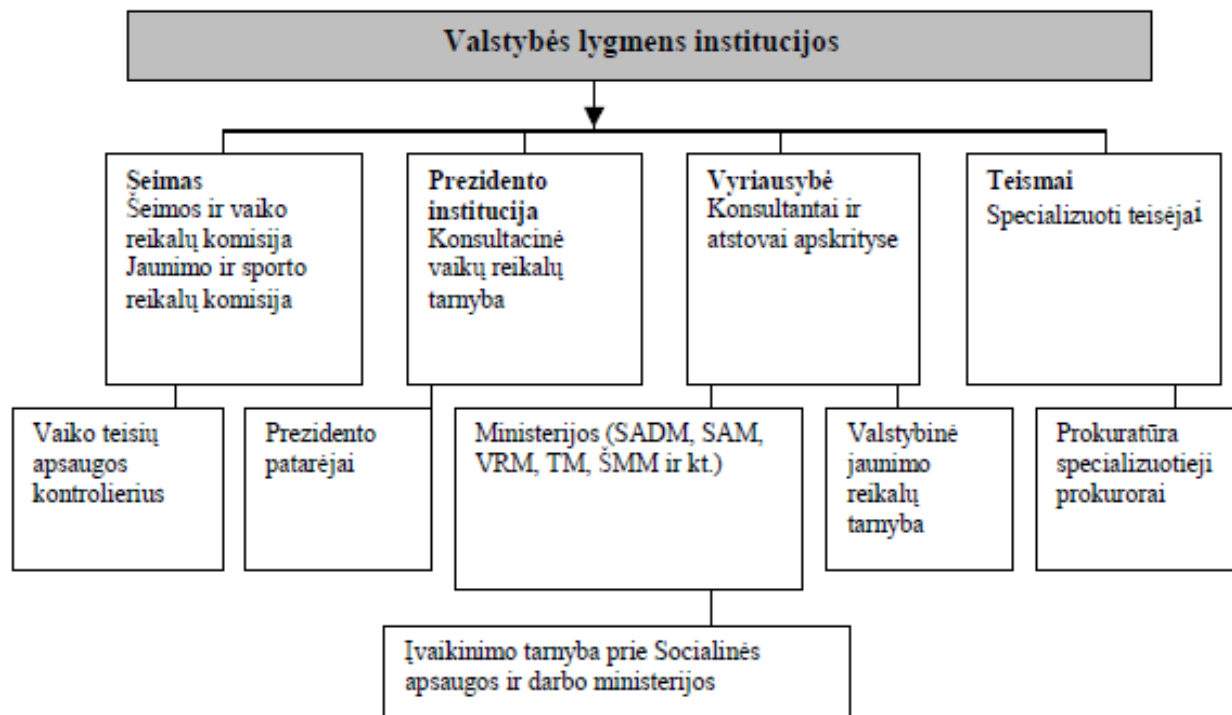
Visuomeninės arba nevyriausybines organizacijos gali įsteigti (Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba):

- krizių centrus,
- krizių tarnybas,
- šeimos centrus,
- vaikų dienos centrus,
- kompleksinės pagalbos centrus,
- pagalbos telefonu linijas,
- kt.

1997 m. vasario 25 d. Įsteigta **Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisija** nagrinėja ir teikia pasiūlymus Seimui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl vaiko, šeimos teisių apsaugos politikos formavimo (Glebuviene, V., 2011).

Funkcionuoja **Vaiko teisių apsaugos tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos**. Ji analizuoja informaciją apie vaiko teisių apsaugos, teisių pažeidimų prevencijos problemas. Nevyriausybinę organizacijų vaidmuo saugant vaiko teises taip pat labai svarbus (Glebuviene, 2011).

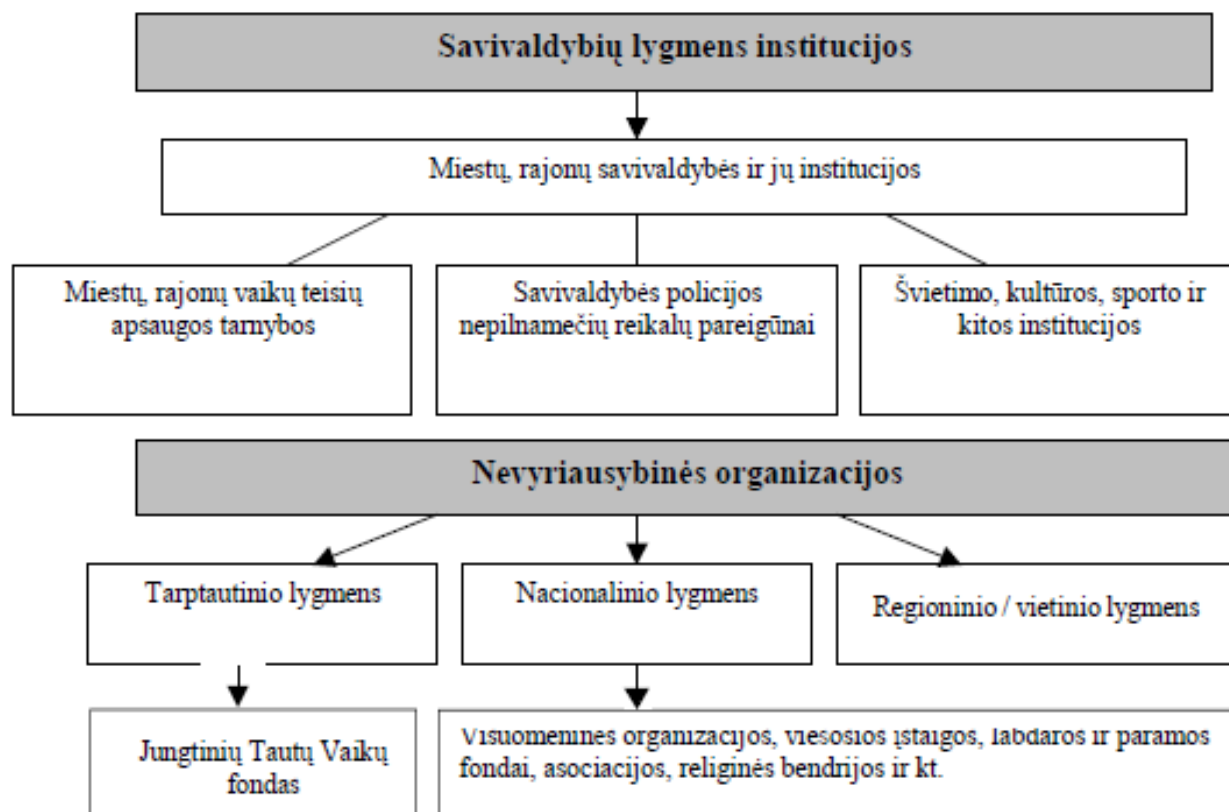
Dvi žymesnės nevyriausybinės organizacijos, dirbančios vaikų teisių apsaugos srityje, - tai **Lietuvos vaikų teisių gynimo asociacija „Gelbėkit vaikus“** ir **Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas**. Jos aktyviai dirba sklisdamos visuomenei žinias apie vaikų teises bei jų pažeidimo problemas.

Pav. Vaiko teisių apsaugos institucijos Lietuvoje (1)

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, SAM – Sveikatos apsaugos ministerija, VRM – Vidaus reikalų ministerija, TM – Teisingumo ministerija, ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija.

(Paimta iš „Bačiulienė“, 2004, p. 717)

Pav. Vaiko teisių apsaugos institucijos Lietuvoje (1)

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, SAM – Sveikatos apsaugos ministerija, VRM – Vidaus reikalų ministerija, TM – Teisingumo ministerija, ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija.

(Paimta iš „Bačiulienė“, 2004, p. 717)

Nuolatiniai pokyčiai įvairiose valstybės, visuomenės ir kiekvieno jos nario gyvenimo srityse, nauji laikmečio iššūkiai, reikalauja pokyčių, neretai sparčių, vaiko teisių apsaugos srityje, skatina peržiūrėti taikomus ir ieškoti naujų būdų ir priemonių gerinti ir stiprinti vaiko teisių apsaugą (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita, 2013).

3. VAIKŲ DIENOS CENTRO SAMPRATA IR VEIKLOS YPATUMAI

3.1. Vaikų dienos centro samprata

Vaikų dienos centrų istorija prasidėjo nuo nevyriausybinių organizacijų kūrimosi. Seniausiomis nevyriausybinėmis organizacijomis yra laikomos krikščionių bažnyčios ir jų dvasinės (VI a. benediktinai) ir pasaulietinės (XII a.) organizacijos (Jočienė, 2002).

Lietuvos Respublikos Nevyriausybių organizacijų įstatyme (2013), pateikiama nevyriausybių organizacijų samprata – „nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra pelno ar politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas. Valstybė ar savivaldybė, juridiniai asmenys, kuriuose valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų visuotiniame dalyvių susirinkime, negali turėti daugiau kaip 1/3 balsų nevyriausybės organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime“.

Nevyriausybių organizacijų politikos valstybinį valdymą atliekančios institucijos Lietuvos Respublikos Nevyriausybių organizacijų įstatyme (2013) :

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nustato nevyriausybių organizacijų politikos prioritetus penkeriems metams.
2. Už nevyriausybių organizacijų politikos formavimą, įgyvendinimo organizavimą, koordinavimą, kontroliavimą ir įgyvendinimą yra atsakinga Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
3. Kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos nevyriausybių organizacijų politiką įgyvendina pagal kompetenciją.

1991 m. prasidėjo masinis ne pelno organizacijų kūrimasis. 1992 m. spalio 25 dieną priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, buvo įtvirtinti nevyriausybių organizacijų kūrimosi principai teisinės valstybės požiūriu. Konstitucijos 35 straipsnio nuostatos laiduoja piliečiams teisę laisvai vienytis į bendrijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Vaikų dienos centrai Lietuvoje pradėti steigti nuo 1994 m. nevyriausybių organizacijų iniciatyva. Iki šiol veikia „Maltos ordino“, „Gelbėkit vaikus“ ir kt. nevyriausybių organizacijų steigiami vaikų dienos centrai.

Pagal finansavimo pobūdį vaikų dienos centrai skirstomi į nevyriausybinės organizacijos (NVO), viešąsias organizacijas (VO), viešąsias įstaigas (VŠĮ), biudžetines įstaigas (finansuojamos iš savivaldybės biudžeto).

Vaikų dienos centrai gali būti pasaulietiniai ir religiniai. Pasaulietiniai dienos centrai orientuojasi į bendražmogiškųjų vertybių ugdymą, o religiniai - į krikščioniškųjų vertybių puoselėjimą, tačiau svarbiausiais veiklos aspektais išlieka pagalbos kitiems principas, pelno nesiekimas ir dalyvavimas savanoriškoje veikloje.

Pasak I. Sipovič (2007, p. 85), ilgą laiką Lietuvoje šeimai buvo teikiama tik materialinė parama ir stacionarios socialinės paslaugos. Vykstant viešojo sektoriaus reformoms, socialinės paslaugos tampa reikšmingesnės socialinės apsaugos sistemoje, keičiasi pačių socialinių paslaugų struktūra, didėja jų mastas. Vis aktyviau socialines paslaugas teikia vaikų dienos centrai, o jų populiarumas ir steigimo skaičius, pasak Bitino B., Prakapo R. (2006), vis auga.

Nacionalinėje Vaikų dienos centrų 2005-2007 programoje (2004) vaikų dienos centras tai – „viešasis juridinis asmuo, teikiantis socialines ir ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams“.

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007), vaikų dienos centras apibūdinamas kaip viešasis juridinis asmuo, vykstantis vaiko minimalios priežiūros priemones, teikiantis socialines ir kitas paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir (ar) vaikams.

Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, pateikia socialinės rizikos šeimos apibrėžimą : **Socialinės rizikos šeima** yra šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų:

- piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis;
- yra priklausomas nuo azartinių lošimų;
- dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų;
- naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą;
- gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui;
- socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

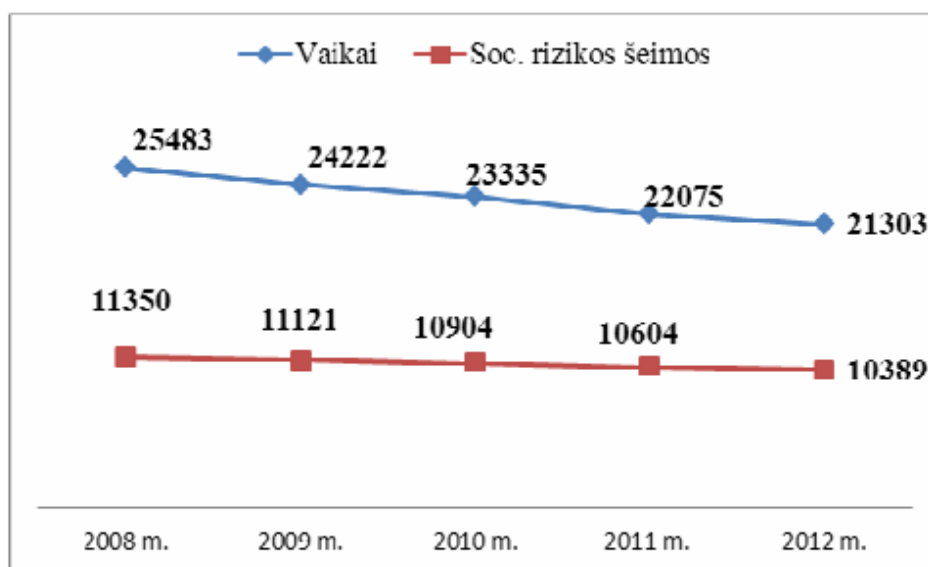
Socialinės rizikos vaikas – vaikas iki 18 metų amžiaus, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, (Rakutienė, 2009), yra išitraukęs ar linkęs išitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir

dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotas (Abromaitienė, 2008).

Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų statistika

2012 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitoje iš viso įrašytos 10389 socialinės rizikos šeimos, kuriose auga 21303 nepilnamečiai vaikai.

Per 2012 m. į apskaitą įrašytos 1766 socialinės rizikos šeimos, kuriose augo 3140 vaikai.

Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius 2008–2012 m.

(Paimta iš, <http://www.vaikoteises.lt/media/file/Socrizikosseimos2012.pdf>)

Nors, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (žiūrėti 1 lentelę, p. 36), socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius palaipsniui mažėja, vaikų dienos centrus lankančių vaikų skaičius nekinta nuo 2008 metų. 2009 ir 2010 metais net dviem tūkstančiais daugiau vaikų iš socialinės rizikos šeimų lankė vaikų dienos centrus. Šie skaičiai parodo, kad vaikų dienos centruose teikiamų socialinių paslaugų poreikis nemažėja ir mažėjant probleminių šeimų skaičiui.

1 lentelė. Lietuvos statistikos departamento duomenys apie vaikų dienos centruose socialines paslaugas gavusius vaikus iš socialinės rizikos šeimų
(<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1366>):

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vaikų dienos centruose socialines paslaugas gavę vaikai iš socialinės rizikos šeimų Lietuvoje	7186	9245	6766	6764	8387	8013	6873
Vaikų dienos centruose socialines paslaugas gavę vaikai iš socialinės rizikos šeimų Šiaulių apskrityje	459	455	563	379	309	301	542

(Paimta iš „Lietuvos statistikos departamentas“)

Dienos centruose vaikams organizuojamas ugdymas, pamokų ruošą, laisvalaikio užimtumas ir maitinimas. Su dienos centrų lankančių vaikų tėvais dirbamas sistemingas socialinis darbas, jie skatinami geriau rūpintis savo vaikais ir jų ugdymu, tėvams teikiama reikiama psichologinė, pedagoginė ir teisinė pagalba, šalinamos priežastys, dėl kurių vaikams gali būti nustatoma globa (rūpyba) (Nacionalinė Vaikų dienos centrų 2005-2007 programa, 2004).

Pasak Sipovič I. (2007), Vaikų dienos centrų veikla yra individualaus pobūdžio, nes nėra detalių socialinių paslaugų standartų ir bendrųjų reikalavimų dienos centrams, todėl kiekvienas dienos centras stengiasi kuo geriau tenkinti konkrečios klientų grupės poreikius.

Anot Žalimienės L. (2003, p. 156) vaikų dienos centrų paskirtis - teikti dienos globos, užimtumo, laisvalaikio organizavimo bei kitas paslaugas vaikams, taip pat gerinti probleminių bei mažas pajamas gaunančių šeimų gyvenimo kokybę.

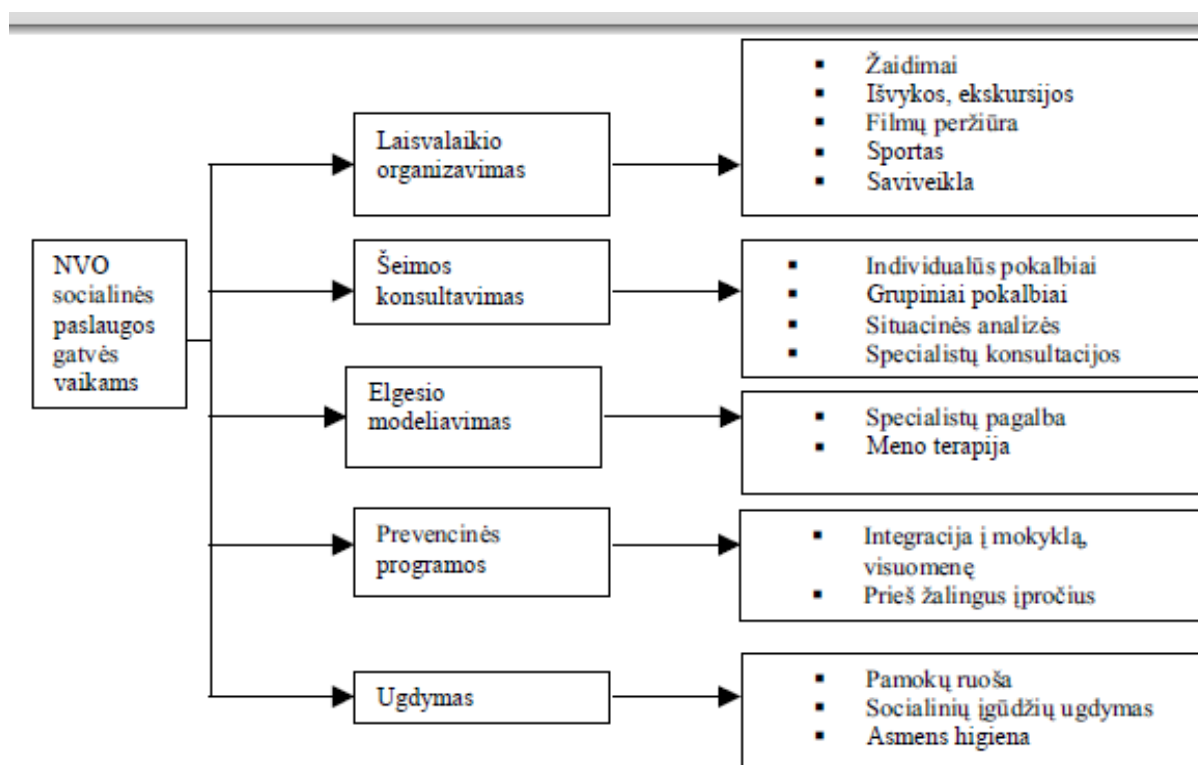
Socialinių paslaugų kataloge (2006), dienos centrų veikla priskiriama bendrosioms socialinėms paslaugoms – tai atskiros, be nuolatinės specialistų priežiūros teikiamos paslaugos. Bendrųjų socialinių paslaugų tikslas – ugdyti ar kompensuoti asmens (šeimoms) gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose. Paslaugų teikimo trukmė / dažnumas priklauso nuo asmens (šeimoms) socialinių paslaugų poreikio.

Remiantis Socialinių paslaugų įstatymu (2006), socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis bendradarbiavimo, dalyvavimo, kompleksinio,

prieinamumo, socialinio teisingumo, tinkamumo, veiksmingumo ir visapusiškumo principais (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriama (Socialinių paslaugų katalogas, 2006):

- informavimas;
- konsultavimas;
- tarpininkavimas ir atstovavimas;
- transporto organizavimas;
- sociokultūrinės paslaugos;
- kitos bendrosios socialinės paslaugos ir kt..

(Paimta iš „Kvedaravičiūtė“, 2006, p. 133)

3.2. Vaikų dienos centrų veiklos ypatumai

Šiuo metu Lietuvoje yra daugiau nei 10 tūkst. rizikos grupės šeimų, kuriose auga daugiau nei 22 tūkst. vaikų. Lietuvoje yra apie 400 vaikų dienos centrų.

Vaikų dienos centruose veikla vykdoma tokiomis kryptimis (<http://gelbvaik.lt/ka-mes-darome/socialine-atskirtis-ir-institualizacija/vaiku-dienos-centrai/>):

- darbas su vaiku – organizuojamas individualus darbas (konsultavimas, informavimas, tarpininkavimas, individualios ugdymo veiklos ir pagalbos vaikui planavimas)

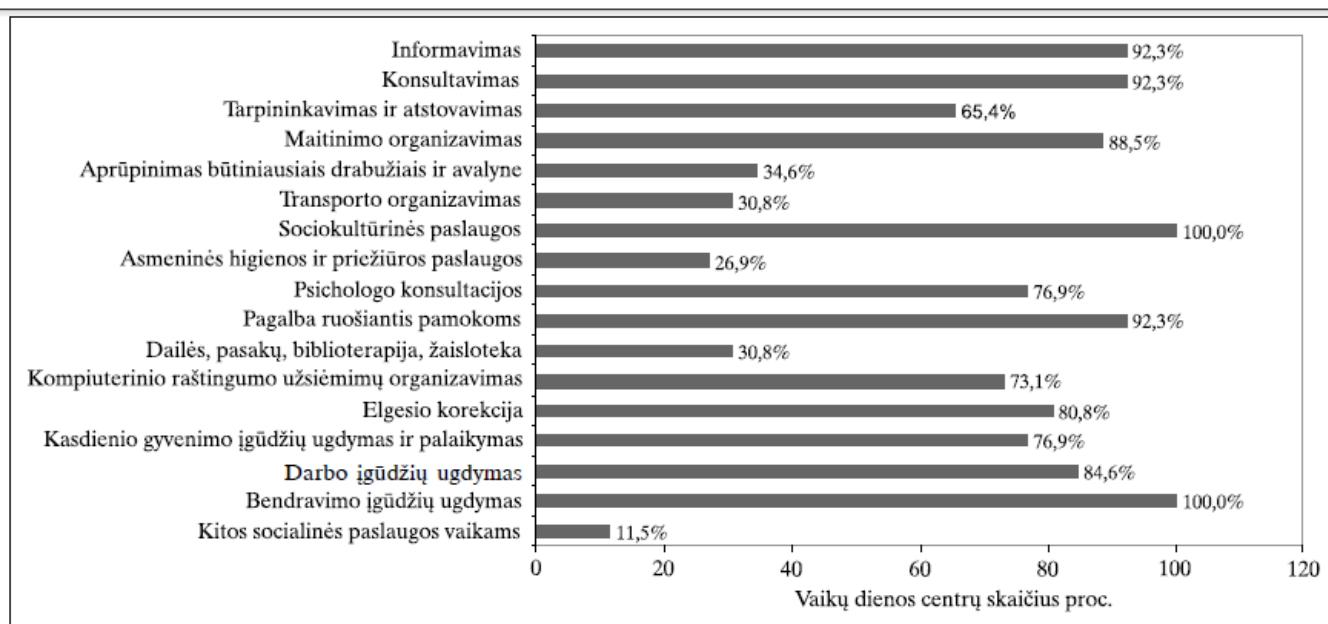
ir kt.) ir grupinis darbas (užsiėmimai pagal socialines programas, skirtų vaikų socialinių, gyvenimiškųjų įgūdžių ugdymui, savęs pažinimui ir kitiems tikslams pasiekti).

- Organizuojamas vaikų užimtumas ir laisvalaikis, pamokų ruošą ir pagalba atstatant ir stiprinant mokymosi motyvaciją, nemokamas maitinimas, ekskursijos ir išvykos, vasaros poilsio organizavimas ir kt.

- Darbas su šeima, kurio tikslas – įgalinti tėvus savarankiškai spręsti su vaiku ir šeima susijusias problemas. Organizuojamas individualus darbas (informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, šeimų lankymas ir kt.), ir grupinis darbas su tėvais (bendri tėvų – vaikų renginiai, išvykos, užsiėmimai, paskaitos tėvams ir kt.

- Tarpžinybinis bendradarbiavimas, kuriuo siekiama mobilizuoti valstybines ir nevyriausybinės institucijas, tarnybas, organizacijas, dirbančias vaiko gerovės srityje teikti kompleksinę pagalbą vaikams ir tėvams.

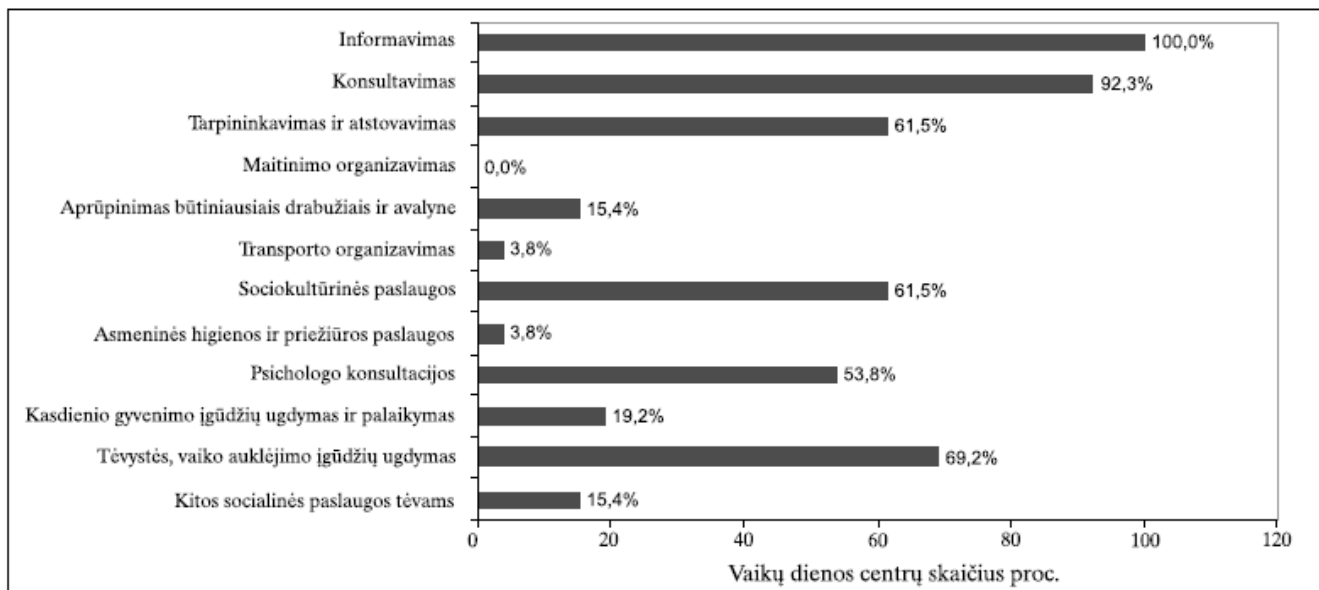
Pagrindinės socialinės paslaugos, kurias vaikams iš socialinės rizikos šeimų teikia sostinės dienos centrai (tyrimo rezultatai)

7 pav. Socialinės paslaugos vaikams iš socialinės rizikos šeimų

(Paimta iš „Sipovič“, 2007, p. 90)

**Pagrindinės socialinės paslaugos, kurias tėvams teikia sostinės dienos centrai
(tyrimo rezultatai)**

8 pav. Socialinės paslaugos tėvams

(Paimta iš „Sipovič“, 2007, p. 91)

Pasak I. Sipovič (2007), vaikų dienos centrų teikiamų socialinių paslaugų kokybei turi reikšmės dienos centrų personalo skaičius ir kvalifikacija, socialinių paslaugų „krepšelio“ sudėtis ir apimtis, klientų pasitenkinimas gaunamomis paslaugomis.

Dirbant su vaikais vaikų dienos centruose yra pasitelkiama tiek grupinis, tiek individualus darbas. Pasak J. Pivorienės (2010), toks derinys gali visapusiškiau atliepti specifinius vaikų poreikius ir duoti geresnių darbo rezultatų.

Socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai ir kiti specialistai, dirbdami vaikų dienos centruose, vadovaujasi kompleksinės pagalbos principu, siekiant visapusiškai patenkinti vaikų iš socialinės rizikos šeimų poreikius, siekiant saugoti šeimos instituciją, ugdyti gyvenimo įgūdžius ir padėti integruotis visuomenėje. Patys pirmieji metodai, dirbant su rizikos grupės vaikais buvo – grupinis darbas, bet dienos centro metodai evoliucionavo, siekiant kuo geriau atliepti vaikų iš socialinės rizikos šeimų poreikius, buvo pradėtas taikyti ir individualus darbas, kaip vienareikšmiškai svarbus metodas. Atradus grupinio ir individualaus darbo su vaiku galimybes, susiformavo darbo su vaikais modelis, pagrįstas šių dviejų metodų derinimu ir šiandieną dirbant su vaikais vaikų dienos centruose yra pasitelkiama tiek grupinis, tiek individualus darbas. Pasak J. Pivorienės (2010), toks derinys gali visapusiškiau atliepti specifinius vaikų poreikius ir duoti geresnių darbo rezultatų (Pivorienė, 2010).

Pasak I. Pivorienės (2010), taikant individualų ir grupinį darbo metodus yra siekiama integruoti dvi žmogaus egzistencines demencijas: individualiąją ir socialinę, nes esant tik vienai iš jų, žmogus negalėtų visapusiškai įgyvendinti savo būties socialinėje grupėje, kaip

socialinio veiksmo dalyvis arba kaip individuali asmenybė, esant giliam individualiam santykiui.

Individualus darbas su vaiku dažnai tampa alternatyva grupiniam darbui, nes pažeistiems, turintiems mažą savivertę vaikams buvimas ir darbas grupėje yra iššūkis. Tik palaipsniui, dirbant su vaiku individualiai, jis rengiamas ateiti į grupę (Pivorienė, 2010), kuri yra tasri socialinė laboratorija, veikianti tarpasmeninių santykių pagrindu (Mucchielli, 2004), o specialistas, matydamas kaip vaikas bendrauja ir kuria tarpasmeninius santykius, gali tikslingai veikti bei ugdyti vaikui reikalingus įgūdžius, dirbdamas su juo individualiai. Pasak I. Pivorienės (2010, p. 44), „individualus darbas – erdvė, kurioje vaikas gali saugiai apmąstyti savo jauseną“.

Grupinis darbas, kaip ir individualus darbas, yra neabejotinai reikšmingas, jis suteikia reikšmingos informacijos apie vaiko problemas, kurias galima spręsti esant individualiems santykiams su vaiku (Pivorienė, 2010).

Gelbėkit vaikus (2012) pateikia vaikų dienos centrų 2012 metų apibendrintus veiklos rezultatus:

- 242 vaikai apsaugoti nuo pateikimo į vaikų globos namus;
- 157 vaikai apsaugoti nuo smurto artimoje aplinkoje; pasiekta, kad vaikų artimoji aplinka tapo saugesnė, palankesnė vaikui; šeimoje sumažėjo smurto naudojimas;
- 94 vaikai grąžinti į mokyklą, užkirtas kelias jų iškritimui iš švietimo sistemos; padėta išspręsti mokymosi problemas;
- 62 vaikai apsaugoti nuo neigiamos gatvės įtakos – nuo įtraukimo į nusikaltimus, kt. neigiamos įtakos.

Pastebimi ir kokybiniai pokyčiai vaiko ir šeimos gyvenime, kuriuos apibendrintai pateikė Gelbėkit vaikus (2012):

- mažėja skurdas šeimose – vaikų dienos centrai padėjo tėvams įsidarbinti, suteikė papildomas paslaugas (materialinė pagalba, transporto pagalba, kt.);
- pagerėja vaikų psichinė ir fizinė sveikata;
- pagerėja vaikų bendravimo įgūdžiai, pasitikėjimas savimi ir savo vertės suvokimas;
- užkertamas kelias vaikų nepriežiūrai ir apleistumui. Sumažėja smurto naudojimas šeimoje;
- pagerėja vaikų mokymosi motyvacija ir mokymosi rezultatai. Mokytojai pastebi, kad vaikai tapo atviresni, kūrybingesni, mandagesni, aktyvesni pamokose;
- vaikai ir šeimos drąsiau dalyvauja bendruomenės ir visuomenės gyvenime, kultūriniuose renginiuose, kt. veikloje;

- padidėja tėvų atsakomybė už vaikus, keičiasi auklėjimas; stiprėja vaikų ir tėvų santykiai.

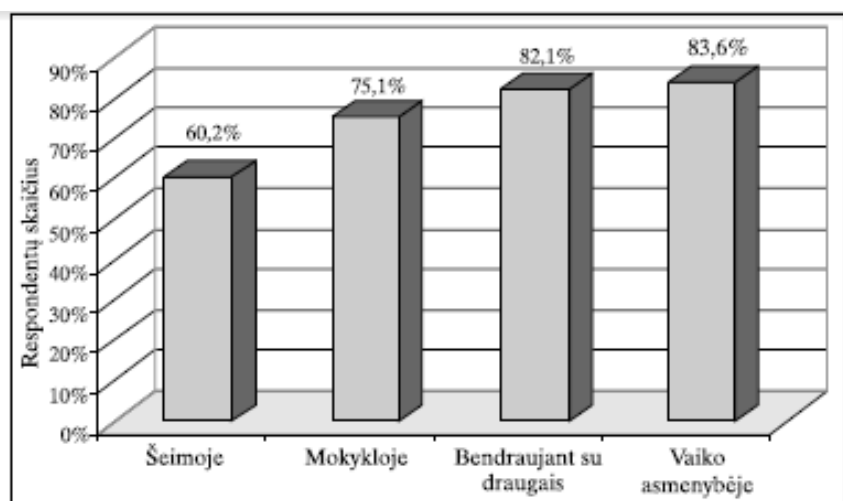
Dažniausiai vaikų dienos centrai dirba nuo 4 iki 8 valandų per dieną. Vaikai ateina į vaikų dienos centrą po mokyklos, o vakare grįžta namo, į šeimą. Vaikų dienos centrai dirba 5 dienas per savaitę (pirmadienis – penktadienis), taip pat vasaros ir kitų mokyklos atostogų metu. Dienos centrus lanko apie 15-25 vaikų, tačiau kartais centrą lanko ir 30-40 (projektų vykdymo metu ir daugiau) vaikų. Centre dirba 1-3 specialistai (priklausomai nuo vietovės, kur įsikūręs vaikų dienos centras ir ar vaikų dienos centre vykdoma projektinė veikla). Į vaikų dienos centrų veiklą aktyviai stengiamasi įtraukti savanorius, tam tikslui yra sukurta internetinė duomenų bazė buk-savanoriu.lt, kur tiek organizacijos, tiek savanoriauti norintys asmenys gali pasiskelbti.

Dauguma savivaldybių, teikdamos informaciją apie jų teritorijoje socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams teikiančias įstaigas, akcentavo vaikų dienos centrų teikiamas paslaugas. Pagal savivaldybių pateiktus duomenis žinoma, jog daugelyje minimų įstaigų – vaikų dienos centrų, dažniausia teikiamos socialinės priežiūros paslaugos socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, rečiau – socialiai remtinose šeimose augantiems vaikams, socialinės rizikos vaikams (Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2012). Savivaldybėse, kuriose veikia vaikų dienos centrai mažėja rizikos grupės šeimų ir vaikų, vaikams ir šeimoms yra suteikiama savalaikė, efektyvi ir būtina pagalba ir parama. Tai mažina apkrovą socialinės paramos sistemai. Dažnai mažuose kaimeliuose ir atokiose vietovėse vaikų dienos centras yra vienintelė kultūros, užimtumo, paramos vieta vaikams ir šeimoms. Vaikų dienos centrai dirba ir su vaiko šeima, o tai padeda stiprinti šeimą ir didinti tėvų atsakomybę už vaiką. Tai padeda užkirsti kelią vaiko pateikimui į globos institucijas. Vaiko išlaikymas globos institucijose kainuoja valstybei vidutiniškai ~ 1500 litų per mėn. Tuo tarpu vaikas, lankantis vaikų dienos centrą išlaiko savo teisę į šeimą, gauna efektyvesnę pagalbą ir paramą, ir kainuoja valstybei vidutiniškai ~ 70 litų per mėnesį (<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2013/10/VDC-paramos-ataskaita.pdf>).

Teigiamą vaikų dienos centrų veiksmingumą parodo 2006 metais Vilniaus vaikų dienos centruose atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 26 Vilniaus miesto vaikų dienos centrų vadovai ir 201 dienos centrų lankytojas – vaikai iš socialinės rizikos šeimų. Tyrimo tikslas buvo įvertinti, ar veiksminga vaikų dienos centrų veikla (Sipovič, 2007).

83,6 proc. apklaustųjų įvardijo teigiamus savo asmenybės pokyčius. Pasikeitimus bendraujant su draugais ir mokykloje nurodė atitinkamai 82,1 proc. ir 75,1 proc. respondentų. Šeimos institutas yra viena sunkiausiai paveikiamų sričių. Vis dėlto net 60,2 proc. vaikų

akcentavo teigiamus pasikeitimus savo šeimose, įvykusius jiems pradėjus lankyti dienos centrus (Sipovič, 2007).

1 pav. Sritis, kuriose įvyko teigiami pokyčiai, vaikui pradėjus lankyti dienos centrą

(Paimta iš „Sipovič“, 2007, p. 88).

3.2.1. Programos, skatinančios vaikų dienos centrų kūrimasi

Šiandieną dauguma vaikų dienos centrų susiduria su žemiška problema – finansavimu. Neretai vaikų dienos centrai įsikuria parapijos namuose, ku patalpų išlaikymu rūpinasi bažnyčia, o savivaldybė įsteigia tik vieną socialinio darbuotojo etatą. Priemonėms, skirtoms socialinei veiklai vykdyti pinigų skiriama mažai. Akivaizdu, kad dirbant tokiomis sąlygomis, teikti kokybiškas socialines paslaugas – labai sunku. Dėl šios priežasties, dauguma vaikų dienos centrų rašo projektus, kurie finansuojami Lietuvos ar užsienio šalių. Tik tokiu būdu vaikų dienos centrai pajėgūs išlikti ir tinkamai funkcionuoti.

Socialinių paslaugų tinklui plėsti ir socialinių paslaugų infrastruktūros skirtumams savivaldybėse mažinti 1998-2009 m. buvo įgyvendinamos socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programos, per šiuos metus valstybės biudžeto lėšomis buvo paremti 288 socialinių paslaugų įstaigų projektai, įgyvendinti 58 savivaldybėse. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2002 m. savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas šeimoms ir vaikams, yra vykdoma vaikų dienos centrų plėtra, dalinai finansuojant šių centrų veiklą valstybės biudžeto lėšomis. Ministerijos duomenimis, 2010 m. pabaigoje savivaldybėse veikė apie 400 dienos socialines paslaugas teikiančių socialinių paslaugų įstaigų (bendruomenės centrų, dienos centrų, šeimos paramos centrų) kuriuose socialinės paslaugos buvo teikiamos vaikams ir socialinės rizikos šeimoms (Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2012).

Dienos centrų sektoriaus plėtra suaktyvėjo patvirtinus Nacionalinę nevyriausybių organizacijų vaikų dienos centrų 2002–2004 metų programą. Atsirado galimybė dienos centrams gauti finansavimą iš valstybės biudžeto. Įgyvendinant programą pagerėjo vaikų dienos centrus lankančių vaikų pažangumas, padidėjo jų socialinis atsparumas ir pasitikėjimas savimi, pagerėjo santykiai šeimoje (Sipovič, 2007).

Socialinė apsaugos ir darbo ministerija 2013 metais, kovo 8 dieną paskelbė 173 projektus, kurių dėka šalies savivaldybėse veiks socialinės paskirties vaikų dienos centrai (<http://www.manorajonas.lt/news/rajone/4295-paskirste-parama-vaik-dienos-centrams>).

Šiuo metu Lietuvoje yra priimtas **Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos įgyvendinimo priemonių planas (2012)**, kuriame numatoma plėsti vaikų dienos centrų savivaldybėse veiklą, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir jų šeimoms, bei **2014 m. sausio mėnesį Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos paskelbta Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo programa „Rizikos grupės vaikai ir jaunimas“**. Pagal programą bus vykdomos keturios priemonės: Lietuvos vaikų dienos centrų, Lietuvos atvirų jaunimo centrų, Lietuvos vaikų dienos centrų kartu su atvira jaunimo erdve plėtra, taip pat Darbui su rizikos grupės vaikais ir jaunimu reikalingų kompetencijų kėlimas. Didžiausias dėmesys bus skiriamas infrastruktūros kūrimui ir modernizavimui, paslaugų plėtrai, veiklos priemonių įsigijimui.

4. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO YPATUMAI VAIKŲ DIENOS CENTRUOSE, TYRIMAS

4.1. Tyrimo organizavimo, metodikos ir imties charakteristika

Tyrimas buvo atliktas laikantis visų etikos principų. Pirmiausia, dėl sutikimo dalyvauti tyrime, su vaikų dienos centrų darbuotojais buvos susirašinėjama el. laiškais ir tik gavus teigiamą atsakymą, vykstama pas respondentus.

Visoms anketoms užpildyti laiko buvo skirta pakankamai, nes anketos buvo paliktos vaikų dienos centruose ir pasiimtos sutartą dieną, kad respondentai neskubėdami, apgalvodami galėtų jas užpildyti.

Respondentams buvo užtikrintas konfidencialumas, nes anketa anoniminė. Tikimybė, kad galėjo būti tam tikras procentas nesąžiningų ar paviršutiniškų atsakymų yra, tai galėjo įtakoti dienos centrus lankančių vaikų ir darbuotojų noras kuo greičiau užpildyti anketą.

Anketos buvo nuvežtos į vaikų dienos centrus ir sutartą dieną pasiimtos, tyrėjo ir tyrimo dalyvių ryšys buvo asmeninis, įpareigojantis kokybiškam ir terminus atitinkančiam bendravimui, todėl anketų grįžtamumas 95 %.

Tyrimo apribojimas. Maža tiriamųjų imtis, kurią įtakojo vaikų dienos centrų darbuotojų nenoras dalyvauti tyrime, motyvuojant dideliu užimtumu.

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus vaikų dienos centruose, remiantis vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo ryšiais.

Tyrimo etapai.

1. 2013 m. baigiamojo darbo temos formulavimas.
2. 2013 m. kovo – balandžio mėn. teorinės literatūros apžvalga.
3. 2013 m. rugsėjo mėn. tyrimo mokslinės problemos, tikslo, uždavinių formulavimas.
4. 2013 m. rugsėjo – lapkričio mėn. baigiamojo darbo teorinės dalies rašymas.
5. 2013 m. lapkričio – gruodžio mėn. vaikų ir darbuotojų apklausa vaikų dienos centruose.
6. 2013 m. gruodžio – sausio mėn. gautų tyrimo rezultatų apibendrinimas, išvadų, rekomendacijų formulavimas.

Tyrimo metodas: naudojamas standartinis adaptuotas tarptautinis uždaro tipo klausimynas (1998 m. tarptautinis vaiko teisių tyrimas buvo mokslinis projektas, inicijuotas Tarptautinės mokyklų psichologijos asociacijos ISPA (International School Psychology Association). Vėliau koordinaciniu projekto centru tapo Vaiko psichologinių teisių tyrimo institutas OSPRC (Office for the Study of the Psychological Rights of child) Indianos

universitete JAV. Tyrimo klausimynas buvo sudarytas konsultuojantis su prof. I. Pramling Samuelson (Giotenbergo universitetas), kurį Lietuvoje adaptavo ir taikė Živilė Jonynienė savo disertaciniame darbe (2000 m.).

Atrankos metodas: Tikimybinė atranka.

Apklausa skirta vaikų dienos centrus lankantiems vaikams. Vaikų klausimynas (žr. 1 priedą) sudarytas iš dviejų dalių. *Pirmoji* dalis susideda iš 26 klausimų, kurie suskirstyti į grupes pagal Vaiko teisių konvencijos pagrindines temas: vaiko apsauga, globa, ugdymo stimuliavimas ir geriausių sąlygų sudarymas, bendražmogiška pagarba vaiko asmenybei, vaiko dalyvavimas bei savarankiškas apsisprendimas. *Antroje* anketos dalyje siekiama išsiaiškinti vaikų bendrąsias charakteristikas. Vaikai išreiškė savo nuomonę įvertindami įvairių (26 – ių) vaiko teisių reikšmingumą bei jų įgyvendinimą keturių rangų skalėje:

a) teisės reikšmingumas: 1 – nereikšminga, 2 – reikšminga, 3 – labai reikšminga, 4 – ypač reikšminga.

b) teisės egzistavimas (įgyvendinimas): 1 – visai neegzistuoja, 2 – vos pasireiškai, 3 – normaliai, 4 – stipriai.

Vaiko teisių tyrimas pateikiamas, suskirstant vaiko teises į tam tikras grupes pagal turinį. Teisių suskirstymas į grupes pagal turinį buvo sudarytas remiantis Ventroraitiene, (2009):

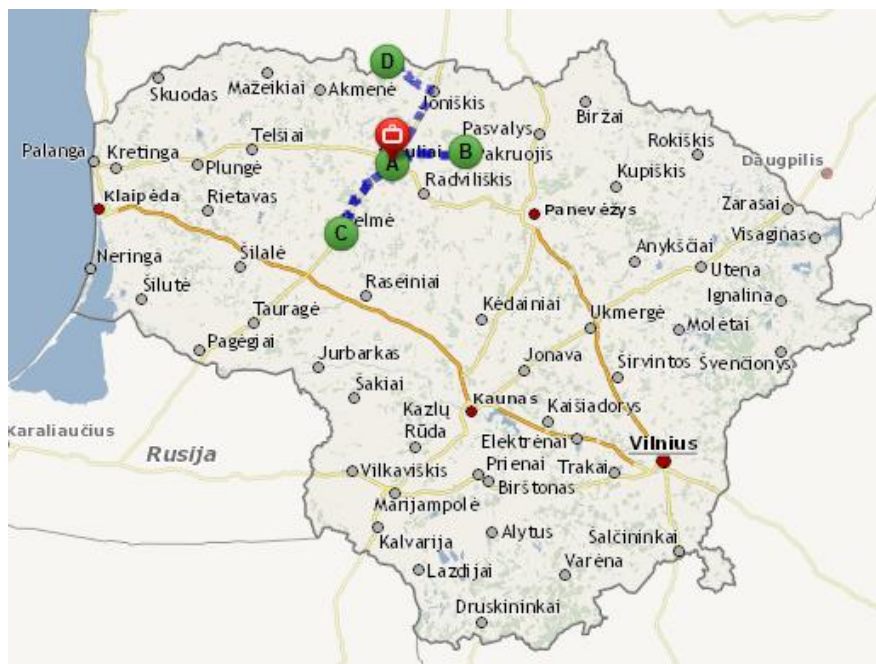
1. Vaiko pilietinės teisės ir laisvės.
2. Vaiko teisės į saugią aplinką.
3. Vaiko teisės į sveikatos apsaugą ir socialinį aprūpinimą.
4. Vaiko teisės į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą.
5. Vaiko teisės į specialią apsaugą.

Vaikų apklausos duomenys analizuojami keliais pjūviais: vaiko teisių reikšmingumas; vaiko teisių egzistavimas; reikšmingiausios vaiko teisės; tyrimo rezultatų apibendrinimas.

Vaikų dienos centro darbuotojų klausimynas (žr. 2 priedą) sudarytas iš trijų dalių. *Pirmoje* dalyje pateikiami septyni teiginiai apie vaikų teises. Darbuotojų prašoma pasirinkti vieną, labiausiai atitinkantį asmeninius įsitikinimus. *Antroje* dalyje darbuotojai prašomi įvertinti kiekvienos vaiko teisės (pateikta 21 teisė) svarbą vaikų dienos centrą lankantiems vaikams tokioje skalėje: 1 – teisė nesvarbi; 2 – svarbi; 3 – labai svarbi; 4 – ypatingai svarbi. Dar prašoma įvertinti kiekvieną iš 21 teisės – ar tai vaikui yra problema (pasirenkamas atsakymas „taip“), ar ne (atsakymas „ne“). *Trečioje* dalyje siekiama išsiaiškinti vaikų dienos centrų darbuotojų bendrąsias charakteristikas.

Tyrimo vieta ir laikas: tyrimas vyko 2013 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais Šiaulių apskrities vaikų dienos centruose:

- ❖ Kelmės vaikų ir jaunimo užimtumo dienos klube.
- ❖ Žagarės vaikų dienos centre.
- ❖ Pakruojo vaikų dienos centre.
- ❖ Šiaulių vaikų dienos centre.

1 pav. **Tyrimo vietos:** A – Šiauliai; B – Pakruojis; C – Kelmė; D – Žagarė

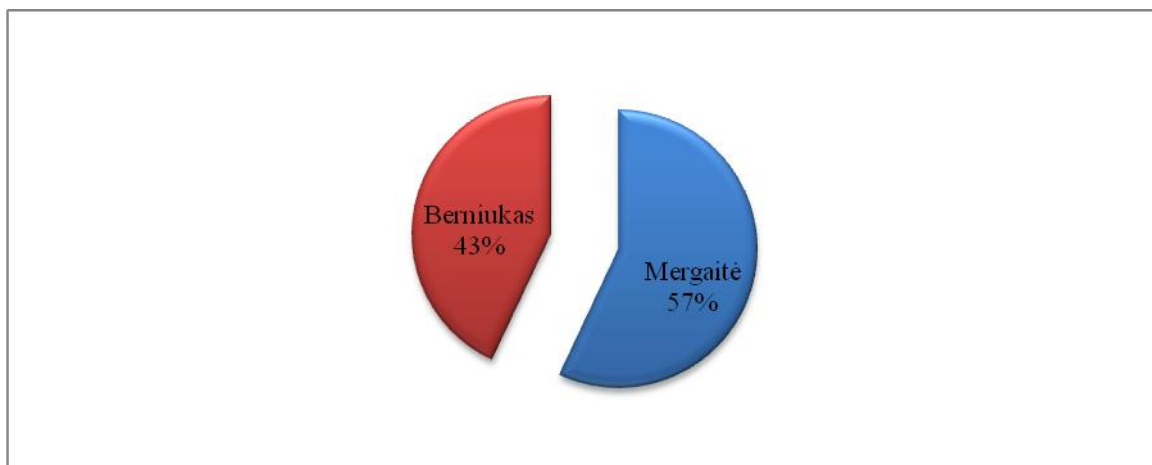
Tiriamųjų charakteristikos

Tyrimė dalyvavo: Šiaulių apskrityje vaikų dienos centrus lankantys vaikai nuo 10 iki 18 metų. Kaip matyti iš 2 paveiksle pateiktų duomenų, vaikų dienos centrų lankytojų apklausoje daugiau dalyvavo mergaičių (57 %) nei berniukų (43 %), dėl šios priežasties atsakymai į anketos klausimus bus lyginami lyties aspektu.

Apklausoje dalyvavo 17 vaikų dienos centrų darbuotojų bei savanorių. Vaikų, lankančių vaikų dienos centrus imtis - 76 tyrimo dalyvis. Iš viso tyrimo metu apklausti 93 respondentai. Išsamesnė respondentų imties charakteristika atsispindi 2, 3, ir 4 paveikslėliuose.

Tyrimo duomenų analizė atlikta naudojant kompiuterinės analizės sistemą SPSS (Statistical Program for Social Sciences). Duomenų analizėje taikyti statistiniai metodai. Vidurkiai. Siekiant išsiaiškinti statistinius skirtumus tarp vidurkių pagal vaikų lytį taikytas Stjudento t kriterijus, jam taikytas α –reikšmingumo lygmuo 0,05. Koreliaciniams ryšiams nustatyti skaičiuota Pearsono r koreliacija. Skaičiuojant vaikų teisių reikšmingumo ir egzistavimo koreliacinius ryšius naudotas α –reikšmingumo lygmuo 0,01, darbuotojų amžiaus ir vaikų teisių reikšmingumo ryšiams 0,05.

Bendros respondentų charakteristikos (vaikai)

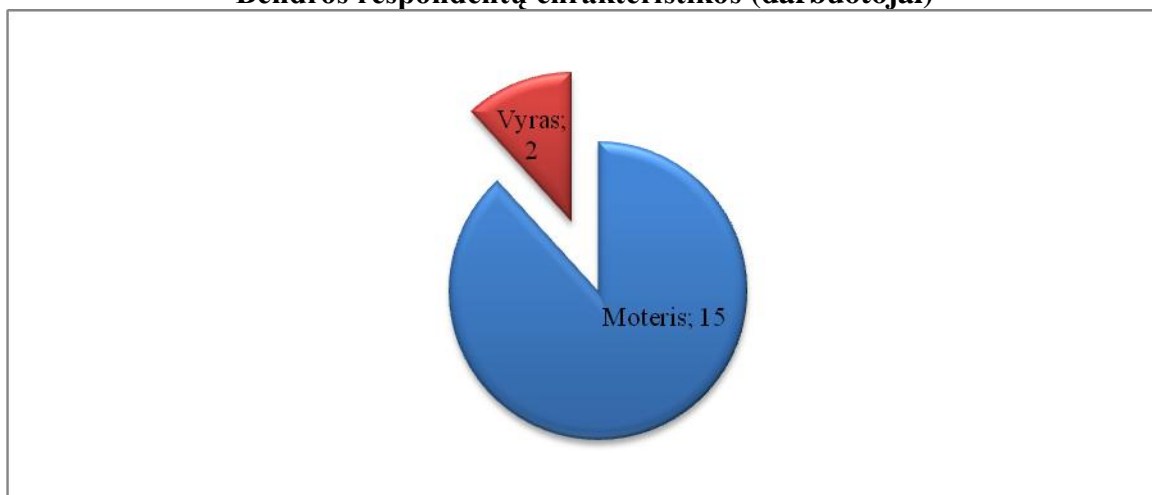
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.) (N - 76)

Kaip matyti iš 3 paveikslėlyje pateiktų duomenų, vaikų dienos centrų lankytojų apklausoje daugiau dalyvavo mergaičių (57, %) nei berniukų (43 %).

Vidutinis respondentų amžius 13,4.

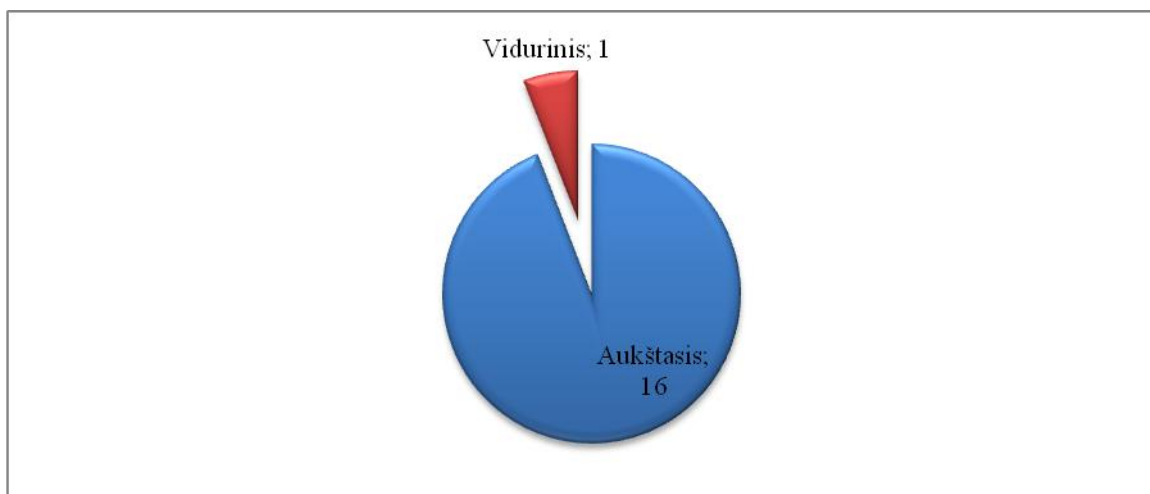
Iš viso buvo apklausta 17 Šiaulių apskrities vaikų dienos centruose dirbantys darbuotojai. Tiriamieji nurodė savo lytį, amžių ir išsilavinimą. Apklausoje dalyvavo 15 moterų ir 2 vyrai (žr. 3 pav.).

Bendros respondentų charakteristikos (darbuotojai)

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (dažnis) (N - 17)

Vidutinis darbuotojų amžius 38,9 metai.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (dažnis) (N - 17)

Kaip matyti iš 5 paveiksle pateiktų duomenų, dauguma, net 16 (N-17) tyrime dalyvavusių respondentų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą ir tik 1 respondentas yra įgijęs vidurinį išsilavinimą.

1 lentelė. Respondentų užimamos pareigybės (dažnis) (N – 17)

Pareigybės	Dažnis
Neformalaus švietimo organizatorė	1
Neformalaus ugdymo kuratorė	1
Pedagogė	1
Projektų vadovas	1
Psichologė	1
Savanorė	1
Socialinė(-is) darbuotoja (-as)	7
Socialinė pedagogė	3
Socialinio darbuotojo padejėjas	1

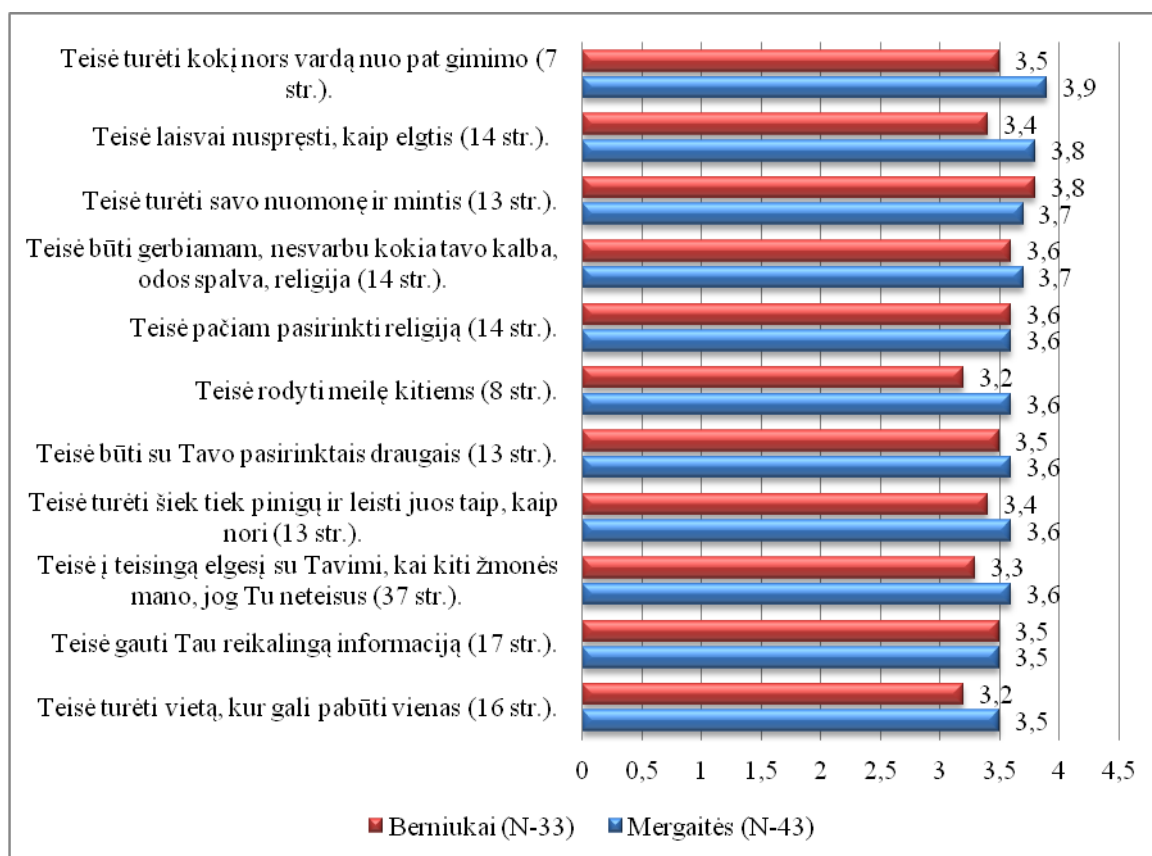
Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų – socialiniai darbuotojai. Likę respondentai – vaikų dienos centruose dirbantys soc. pedagogai ir jų padejėjai, psichologai, pedagogai ir kt.

Iš visų tyrime dalyvavusių respondentų, neatlygintinai darbuotojams padeda tik 1 savanoris. Keista, nes šiuo metu savanoriavimas Lietuvoje labai skatinamas, tai rodo ir savanorių skaičiaus didėjimas vaikų dienos centruose: 2006 m. jų buvo 1712, o 2012 metais padaugėjo iki 2 963 savanorių.

Tikėtina, kad mažai savanoriaujančių žmonių vaikų dienos centruose yra dėl darbo specifikos. Dauguma dienos centrų lankančių vaikų – iš probleminių šeimų, kurie ne retai turi elgesio problemų, todėl bendraujant su šiais vaikais reikia specialių žinių, kurios įgyjamos studijuojant. Įgijęs išsilavinimą žmogus, nori dirbti ir gauti atlyginimą, todėl retai kuris eina savanoriauti.

4.2. Vaikų nuomonių apie teisių reikšmingumą ir jų egzistavimą vaikų dienos centruose rezultatų analizė

4.2.1. Vaikų nuomonė apie teisių reikšmingumą

5 pav. Vaiko pilietinių teisių ir laisvių reikšmingumas (vidurkis) (N – 76)

Mergaitės ir berniukai grupėje „Vaiko pilietinės teisės ir laisvės“ visas teises laiko labai reikšmingomis. Mergaitėms pati reikšmingiausia teisė yra „*Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo*“ (3,9), tuo tarpu berniukai šią teisę įvertino 3,5. Vertinant šį rezultatą, galima daryti prielaidas, kad nebūtinai berniukai save identifikuoja pagal savo vardą, o tam gali turėti įtakos paplitęs patyčių mąstas tarp vaikų, pavyzdžiui – ppravardės. Kaip rodo vieno atlikto tarptautinio tyrimo patyčių paplitimo Lietuvoje (žr. 5 priedą) rezultatai, berniukai daug daugiau patiria patyčių, bet ir daugiau patys tučiojasi iš kitų, lyginant su mergaitėmis.

Mergaitėms labai reikšminga yra teisė „*Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis*“ (3,8 balai). Labai keista, bet berniukams ši teisė nepasirodė tokia svarbi, kaip mergaitėms, jie šią teisę įvertino 3,4 balais.

Berniukams pati reikšmingiausia teisė yra „*Teisė turėti savo nuomonę ir mintis*“ (3,8), mergaitės šią teisę įvertino – 3,7 balo), nors „*Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis*“ jie įvertino kaip mažiau svarbią – 3,4 balo. Vertinant šį rezultatą, galima remtis psichologės G. Bončkutės

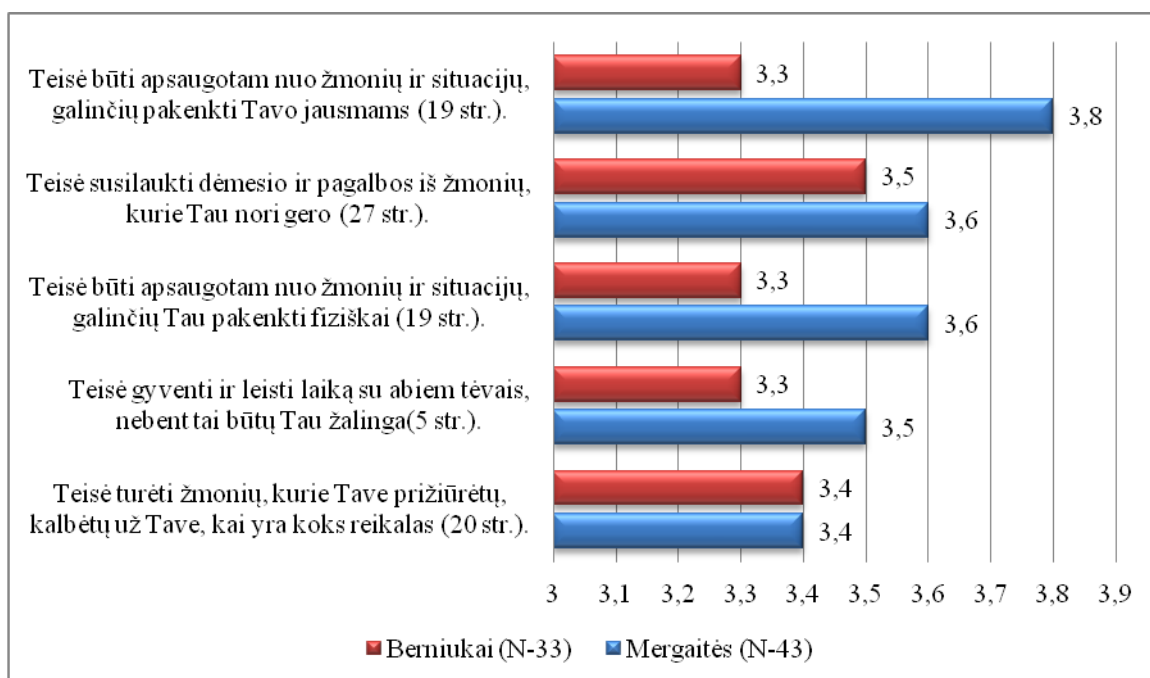
- Petronienės (2009) nuomone, kuri atsako į iškeltą klausimą: „Kodėl paaugliai taip gina savo nuomonę? Todėl, kad nėra dėl jos tikri“. Gautas rezultatas parodo, kad berniukams yra svarbiau išsakyti savo nuomonę ir mintis, o priimant sprendimus kaip elgtis, jie nesijaučia taip drąsiai ir užtikrintai. Tikėtina ir tai, kad kartais suaugusieji kartais linkę patys priimti sprendimus už vaikus, pažeisdami vaiko teisę į pasirinkimo laisvę.

Tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai įvertino šių teisių „*Teisė pačiam pasirinkti religiją*“ ir „*Teisė gauti Tau reikalingą informaciją*“ reikšmingumą.

Berniukams mažiausiai reikšmingos teisės yra: „*Teisė rodyti meilę kitiems*“ (3,2), „*Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas*“ (3,2). Mergaitės skirtingai nuo berniukų visas šios grupės teises įvertino aukštesniu vidurkiu, „*Teisė rodyti meilę kitiems*“ jos įvertino 3,6 balo, o „*Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas*“ – 3,5 balo. Iš rezultato matyti, kad iki šių dienų, berniukų tarpe gali vyrėti stereotipai, kad rodyti meilę – nevyriška.

Mergaitėms mažiausiai reikšmingos teisės yra: „*Teisė gauti Tau reikalingą informaciją*“ (3,5 balo, berniukams – 3,5) ir (kaip ir berniukams) „*Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas*“. Pasak vaikų ir paauglių psichiatrės T., Ramanauskienės (2008), „**Nemažai žmonių bijo likti vieni. Jie jaučiasi vieniši būdami tarp kitų žmonių**“. Vertinant gautus atsakymus ir su psichiatrės išsakytą nuomonę bei žinant faktus, kad vaikų dienos centrus lanko daugiausia vaikai iš probleminių šeimų, galima šio atsakymo rezultatą sieti su vaikų savijauta – vienišumo baime. Taip pat tikėtina (žinant tendenciją), kad dauguma vaikų, kurie lanko vaikų dienos centrus, auga daugiavaikėse šeimose, su daug brolių ir seserų, kur egzistuoja savo asmeninės vietos stoka ir jie pripranta taip gyventi, todėl jiems ši teisė tampa netokia aktuali, lyginant su kitomis vaikų teisėmis

Pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teises „*Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo*“, „*Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis*“ ir „*Teisė rodyti meilę kitiems*“, nes $p < 0,05$, vertinant kitas teises statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes $p > 0,05$.

6 pav. Vaiko teisių į saugią aplinką reikšmingumas (vidurkis) (N – 76)

Mergaitės vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į saugią aplinką“ beveik visas teises laiko labiau reikšmingomis nei berniukai. Tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai įvertino šios teisės „Teisė turėti žmonių, kurie Tave prižiūrėtų, kalbėtų už Tave, kai yra koks reikalas“ reikšmingumą (3,4 balo).

Mergaitėms reikšmingiausia teisė yra „Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams“ (3,8), berniukams ši teisė pasirodė mažiau reikšminga nei mergaitėms, jie ją įvertino 3,3 balais. Šį rezultatą galima interpretuoti lyčių atžvilgiu. Psichologė L., Pakalkaitė (2013) kalbėdama apie vaikų emocijas, pabrėžia, kad vaikų vyrauja taisyklė – „išverk ir nesiskusk“. Ji ypač gajį tarp berniukų. Kuo vyresni, tuo labiau berniukai tiki, kad rodydami jausmus bus bendraamžių pajuokti. Anot autorės, vaikas išmoksta slėpti emocijas, kai bendraamžiai erzina ir pajuokia. Jie greitai supranta, kad įžeidinėjimas nesiliaus, jei rodys savo liūdesį (ims verkėti ar skūstis). Kalbėjimas apie kitus vaikus – pasakojimai, jų elgesio aptarinėjimas taip pat formuoja ir palaiko nerašytas taisykles, kiek ir kada emocijų galima parodyti („Įsivaizduoji, Jonas net apsiverkė! Fu, kaip mažas vaikas!“). Šios taisyklės išaiškėja tuomet, kai vienas kuris vaikas tampa atstumtuju – su juo nebesikalbama, jis nebepriimamas į žaidimus. Atstūmimas vaikui yra labai skaudi bausmė, todėl jis stengiasi neišsiskirti iš būrio ir elgtis taip, kaip „priimta“. Jau pradinukas ima suprasti, kad jo viešasis „aš“ nebūtinai turi sutapti su tikruoju „aš“. Iš dešimtmečio galite išgirsti ir tokį komentarą: „Jeigu tau liūdna, tai stengiesi šypsotis ir žaisti su visais, lyg niekur nieko“ (Pakalaitė, 2013). Iš rezultato matyti, kad realiai egzistuoja situacija, kai berniukai teisę „Teisė

būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams“ vertina kaip mažiau reikšmingą, lyginant su mergaitėmis, nenorėdami pasirodyti silpni.

„*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tau fiziškai*“ berniukai įvertino taip pat kaip ir teisę „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams*“, abiem skyrė 3,3 balo. Mergaitėms, „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tau fiziškai*“ pasirodė reikšmingesnė nei berniukams, jos ją įvertino 3,6 balo.

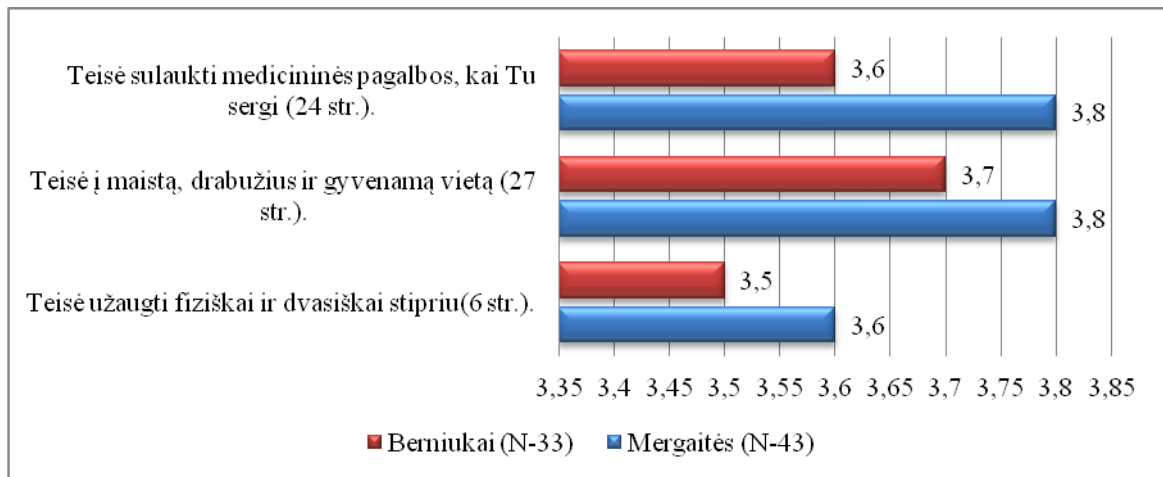
Berniukams reikšmingiausia teisė yra „*Teisė susilaukti dėmesio ir pagalbos iš žmonių, kurie Tau nori gero*“ (3,6 balo, mergaitės – 3,5).

Mažiau reikšmingomis teisėmis mergaitės ir berniukai įvertino teisę „*Teisė turėti žmonių, kurie Tave prižiūrėtų, kalbėtų už Tave, kai yra koks reikalas*“, ir skyrė vienodai – 3,4 balo. Vertinant šį rezultatą, būtų galima daryti prielaidą, kad vaikai jaučiasi saugūs, todėl neskiria didelio dėmesio šiai teisei, tačiau vertinant bendrus rezultatus, tikėtina, kad dėl tam tikrų gyvenimo sąlygų, šie vaikai greičiau nei įprasta priversti išmokti patys savimi pasirūpinti.

Tarp **mažiausiai reikšmingų teisių** tiek berniukai, tiek mergaitės nurodė teisę: „***Teisė gyventi ir leisti laiką su abiem tėvais, nebent tai būtų Tau žalinga***“ (berniukai – 3,3, mergaitės 3,5 balo). Vertinant šį rezultatą, remiamasi M. J. Burgess ir C. J. Locke (1993) atlikto tyrimo gautais duomenimis, kurio metu fiksuota, kokios yra rizikos grupei priklausančių vaikų nuostatos į tėvus, koks tėvų jiems rodomo supratingumo lygmuo ir gavo duomenis, kad šiems vaikams **draugai yra svarbesni už tėvus**.

Šio tyrimo rezultatai neleidžia nustatyti kas vaikams svarbiau: tėvai ar draugai, tačiau reikšmingumo lygmeniu gauti rezultatai atskleidžia, kad vaikų ir tėvų emocinis ryšys nėra stiprus.

Pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams*“, nes $p < 0,05$, vertinant kitas teises statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes $p > 0,05$.

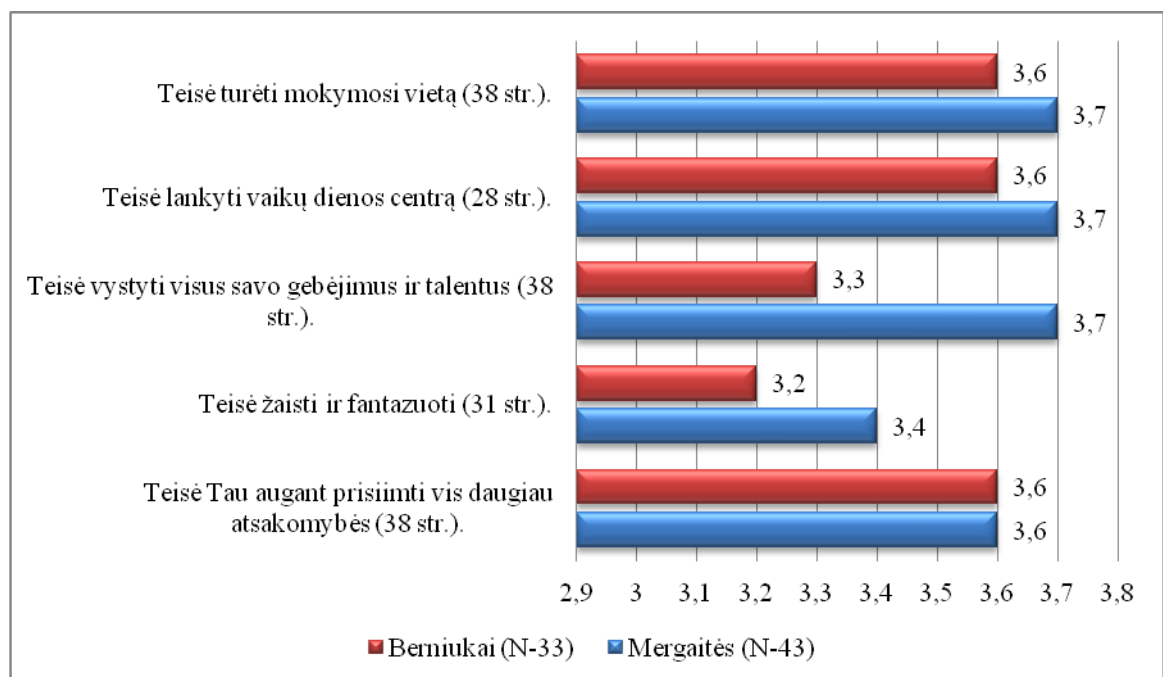

7 pav. Vaiko teisių į sveikatos apsaugą ir socialinį aprūpinimą reikšmingumas (vidurkis) (N – 76)

Mergaitės ir berniukai vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į sveikatos apsaugą ir socialinį aprūpinimą“ reikšmingiausiomis teisėmis laiko „Teisė į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą“ (mergaitės – 3,8, berniukai – 3,7 balo). Mergaitės reikšmingiausioms teisėms taip pat priskiria teisę sulaukti medicininės pagalbos (3,8).

Tiek berniukams, tiek mergaitėms mažiausiai reikšminga teisė yra: „Teisė užaugti fiziškai ir dvasiškai stipriai“ (mergaitės – 3,6, berniukai 3,5). Galima manyti, kad vaikams ši sąvoka „dvasiškai stiprus“ nėra aktuali, arba jie jos tiksliai nesuvokia.

Pagal Studento t kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes visų teisių $p > 0,05$.

8 pav. Vaiko teisių į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą reikšmingumas (vidurkis) (N – 76)

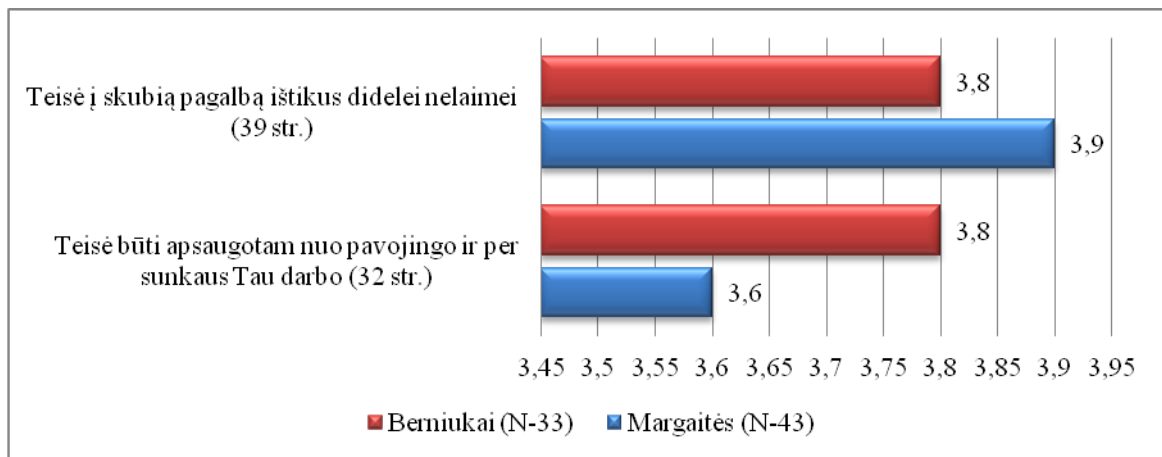
Mergaitėms teisių grupėje „Vaiko teisės į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą“ reikšmingiausios teisės yra „Teisė turėti mokymosi vietą“, „Teisė lankyti vaikų dienos centrą“ ir „Teisė vystyti visus savo gebėjimus ir talentus“, visų šių teisių reikšmingumą jos įvertino 3,7 balo. Berniukams reikšmingiausios teisės yra „Teisė turėti mokymosi vietą“ ir „Teisė lankyti vaikų dienos centrą“.

Tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai įvertino teisės „Teisė Tau augant prisiimti vis daugiau atsakomybės“ reikšmingumą.

Labiausiai vaikų nuomonė išsiskyrė vertinant teisės „Teisė vystyti visus savo gebėjimus ir talentus“ reikšmingumą. Mergaitės šią teisę įvertino 3,7 balo, tuo tarpu berniukai tik 3,3 balo.

„Teisė žaisti ir fantazuoti“ tiek mergaitėms (3,4), tiek berniukams (3,2) neatrodo tokia reikšminga, lyginant su kitomis teisėmis. Šiuos rezultatus gali įtakoti respondentų amžiaus vidurkis: 13,4 metai. Tikėtina, kad tokio amžiaus vaikams žaidimai nebėra aktualu. Taip pat galima manyti, kad vaikų neigiama gyvenimo patirtis, neleidžia vaikams išgyventi vaikystės džiaugsmo – žaidimo.

Pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę „Teisė vystyti visus savo gebėjimus ir talentus“, nes $p < 0,05$, vertinant kitas teises statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes $p > 0,05$.

9 pav. Vaiko teisių į specialią apsaugą reikšmingumas (vidurkis) (N – 76)

Berniukai vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į specialią apsaugą“ abi teises įvertino vienodai (3,8 balo).

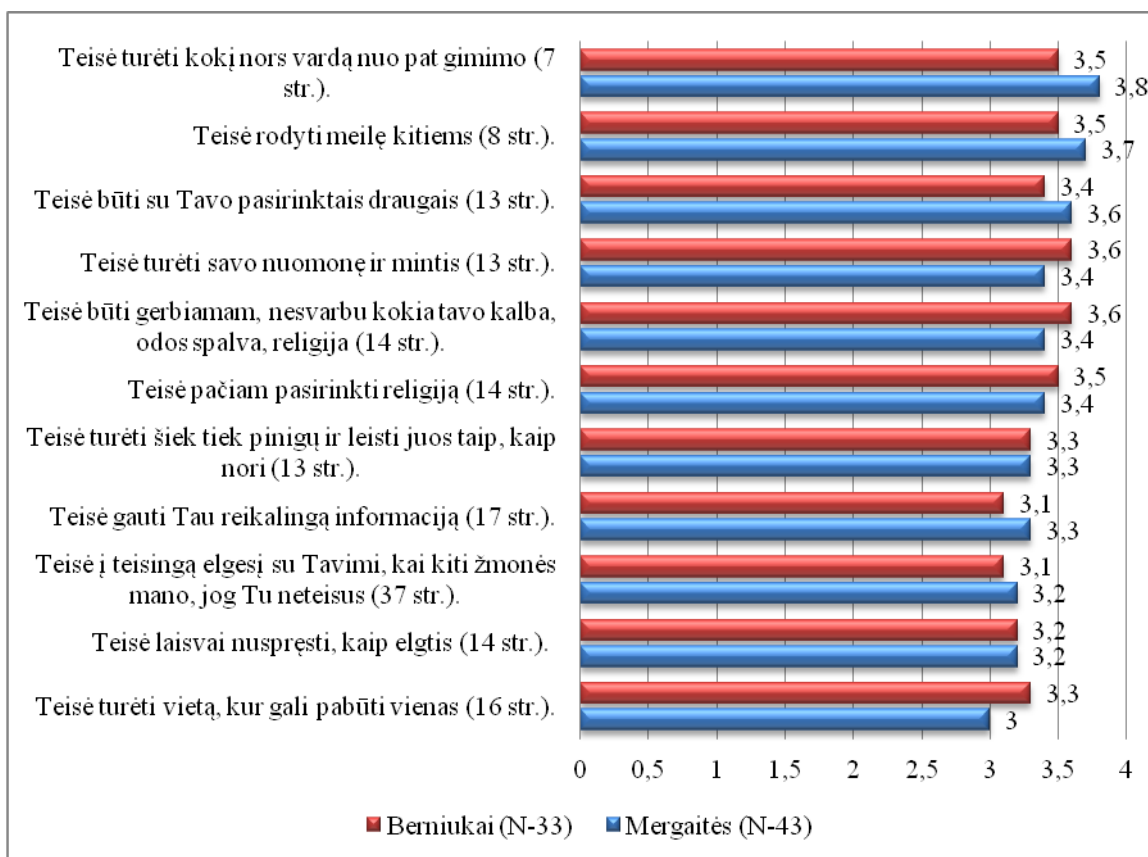
Mergaitėms yra reikšmingesnė teisė „Teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei“ (3,9), nei teisė „Teisė būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo“ (3,6). Tikėtina, kad pastaroji teisė mergaitėms nėra tokia reikšminga, nes suaugusieji daugiau

sunkesnių darbų skiria berniukams, nes jie yra vyriškosios lyties atstovai ir „turi būti stipresni“.

Pagal Studento t kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes visų teisių $p > 0,05$.

Apibendrinant visus gautus duomenis, matyti, kad vaikai labai reikšmingomis teisėmis vertino beveik visas savo teises – teisių svarbos vidurkiai viršijo 3 balų - labai svarbu – ribą.

4.2.2. Vaikų nuomonė apie vaiko teisių egzistavimą

10 pav. Vaiko pilietinių teisių ir laisvių egzistavimas (vidurkis) (N – 76)

Mergaitės ir berniukai grupėje „Vaiko pilietinės teisės ir laisvės“ nurodė, jog silpniau vaikų dienos centre egzistuoja tokios teisės kaip teisė „Teisė gauti Tau reikalingą informaciją“, „Teisė į teisingą elgesį su Tavimi, kai kiti žmonės mano, jog Tu neteisus“, „Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis“, ir „Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas“. Apibendrinant šias teises, matyti, kad tai teisės, kurios išreiškia pagarbą vaiko asmenybei ir laisvam jo apsisprendimui. Galima manyti, kad būna situacijų, kai suaugusieji ve visada pripažįsta vaikų laisvą apsisprendimą, ir nevengia primesti vaikams savo valios, neatsižvelgdami į jų požiūrį.

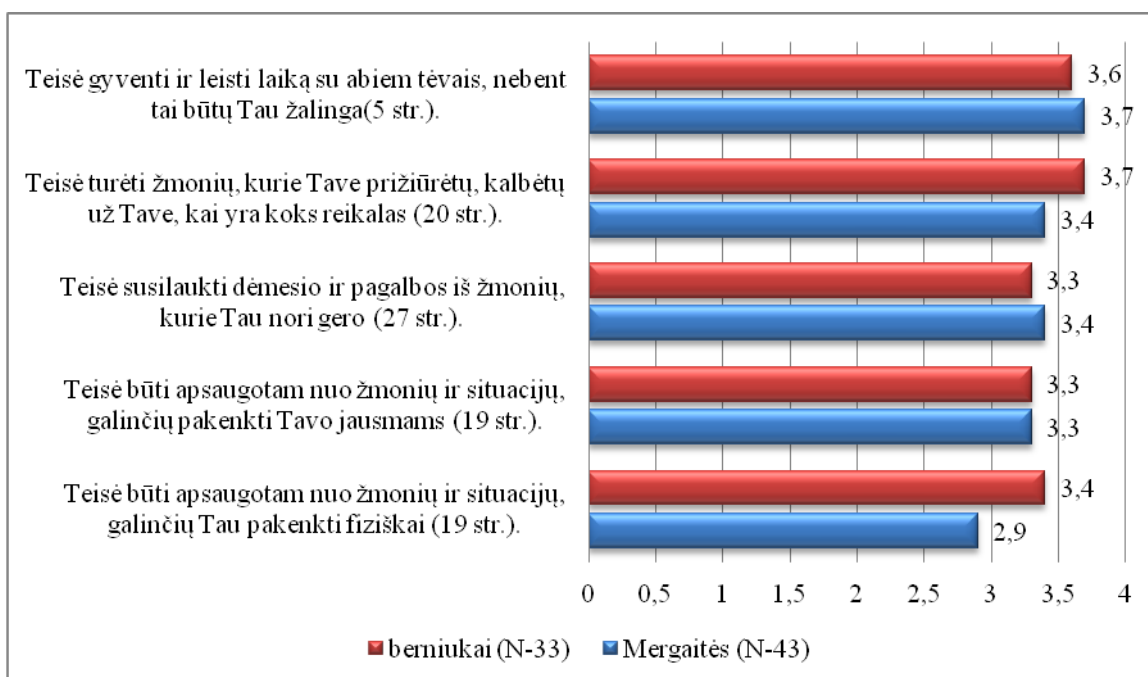
Mergaitės mano, kad stipriau yra įgyvendinamos šios teisės: „Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo“ (3,8) ir „Teisė rodyti meilę kitiems“ (3,7), berniukai mano, kad tai yra teisės: „Teisė turėti savo nuomonę ir mintis“ (3,6) ir „Teisė būti gerbiamam, nesvarbu kokia Tavo kalba, odos spalva, religija“ (3,6).

Tiek mergaitėms, tiek berniukams silpniausiai įgyvendinamos šios teisės: „Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis“ (mergaitės – 3,2, berniukai – 3,2) „Teisė į teisingą elgesį su Tavimi, kai kiti žmonės mano, jog Tu neteisus“ (mergaitės – 3,2, berniukai – 3,1).

Pagal įvertinimą, mažiausiai įgyvendinama teisė yra mergaičių tarpe: „Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas“ (3 balai).

Galima daryti išvadą, kad mergaičių ir berniukų teisių egzistavimas yra panašus, didelio atotrūkio tarp teisių įgyvendinimo lyčių atžvilgiu nepastebėta.

Pagal Studento t kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes visų teisių $p > 0,05$.

11 pav. Vaiko teisių į saugią aplinką egzistavimas (vidurkis) (N – 76)

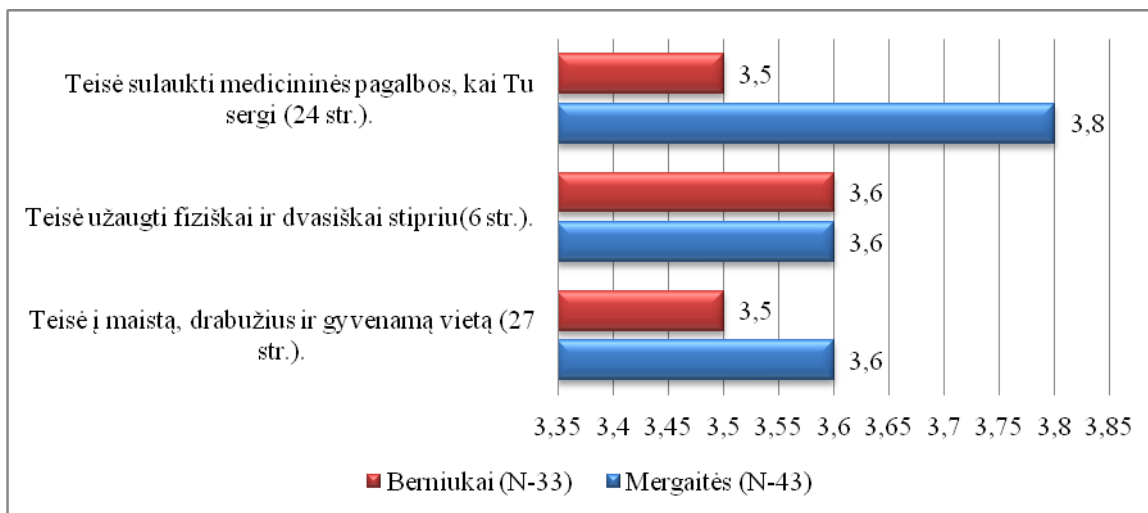
Teisių grupėje „Vaiko teisės į saugią aplinką“, vaikai nurodė, kad geriausiai egzistuoja teisė „Teisė gyventi ir leisti laiką su abiem tėvais, nebent tai būtų Tau žalinga“ (mergaitės - 3,7, berniukai – 3,6 balo). Berniukai, prie geriausiai įgyvendinamų teisių priskyrė teisę „Teisė turėti žmonių, kurie Tave prižiūrėtų, kalbėtų už Tave, kai yra koks reikalas“ (3,7). Mergaičių nuomone, jų atžvilgiu ši teisė įgyvendinama problematiškiau (mergaitės šiai teisei skyrė 3,4

balo). Tikėtina, kad suaugusieji iš mergaičių tikisi daugiau savarankiškumo ir atsakomybės, nei iš berniukų.

Iš mažiausiai egzistuojančių teisių tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai įvertino teisės „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams*“ egzistavimą. Tai rodo, kad vaikų dienos centruose vis dar pasitaiko situacijų, kai pagarba vaiko jausmams yra užmirštama, o tai gali iššaukti didelę problemą: labai rimtai paveikti vaiko pasitikėjimą savimi.

Vertinant vaikų nuomones apie teisių egzistavimą, labiausiai mergaičių ir berniukų nuomonė išsiskyrė dėl teisės į „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tau fiziškai*“ įgyvendinimą. Berniukai šiai teisei skyrė 3,4, o mergaitės tik 2,9 balo. Akivaizdu, kad fizine prasme, berniukai jaučiasi pranašesni už mergaites, todėl jaučiasi saugiau, nes gali lengviau, be kitų pagalbos, save apginti. Tuo tarpu mergaitėms ši teisė problematiškesnė, nes joms tenka labiau pasikliauti dienos centruose dirbančiais darbuotojais, kad iškilus grėsmei jų fizinei sveikatai, jos sulauktų tinkamos pagalbos. Tačiau žvelgiant į tyrimo duomenis, kai iš 17 tyrime dalyvavusių darbuotojų, 15 yra moterys, akivaizdu, kad šią teisę nėra taip lengva įgyvendinti.

Pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tau fiziškai*“, nes $p < 0,05$, vertinant kitas teises statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes $p > 0,05$.

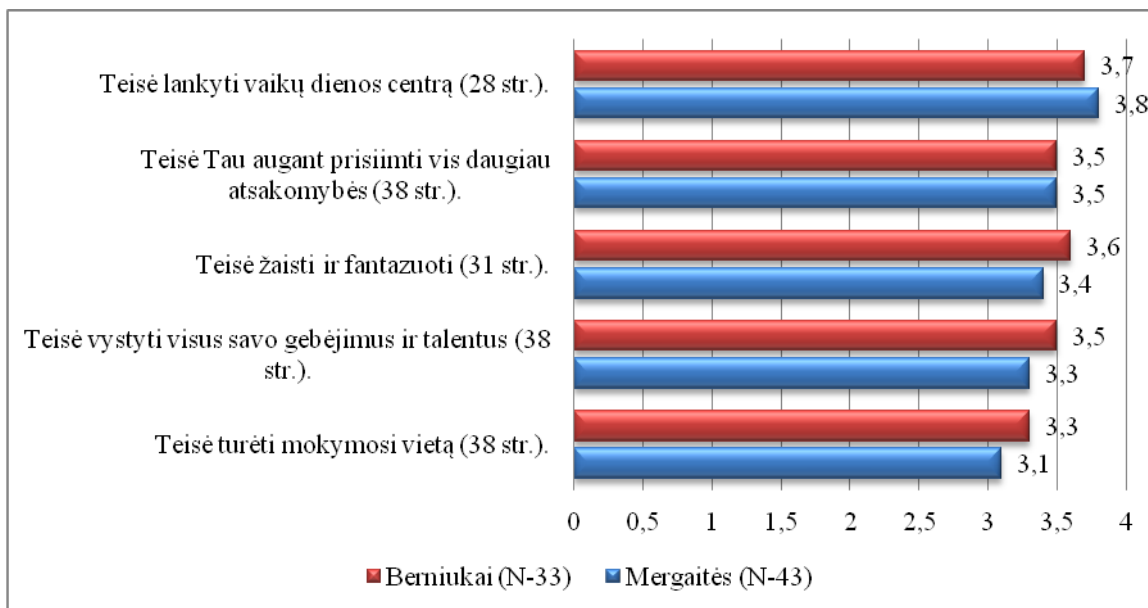

12 pav. Vaiko teisių į sveikatos apsaugą ir socialinį aprūpinimą egzistavimas (vidurkis) (N – 76)

Mergaitės ir berniukai vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į sveikatos apsaugą ir socialinį aprūpinimą“ vienodai svarbiomis nurodė teisę „*Teisė užaugti fiziškai ir dvasiškai stipriai*“, kuriai skyrė 3,6 balo.

Labiausiai išsiskyrė vaikų nuomonė dėl teisės : „*Teisė sulaukti medicininės pagalbos, kai Tu sergi*“ . Mergaitės šios teisės egzistavimą įvertino net 3,8 balu, o berniukai šią teisę šioje teisių grupėje įvertino kaip vieną iš problematiškesnių (3,5). Galima daryti prielaidą, kad bent dalinai socialiniuose santykiuose vis dar išlikę diskriminacijos elementai.

Pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę „*Teisė sulaukti medicininės pagalbos, kai Tu sergi*“, nes $p < 0,05$, vertinant kitas teises statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes $p > 0,05$.

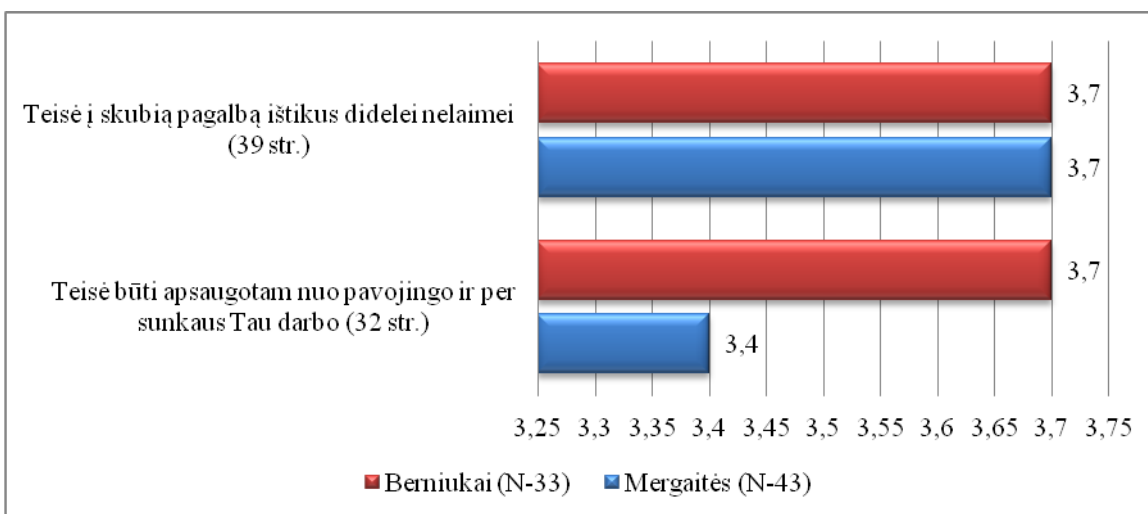
13 pav. **Vaiko teisių į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą egzistavimas (vidurkis) (N – 76)**

Mergaitės ir berniukai vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą“ nurodė, jog geriausiai įgyvendinama teisė yra: „*Teisė lankyti vaikų dienos centrą*“.

Kaip silpniausiai įgyvendinamą teisę tiek mergaitės, tiek berniukai, įvardijo teisę „*Teisė turėti mokymosi vietą*“ (mergaitės – 3,1, berniukai – 3,3). Vertinant tai, kad vaikų dienos centrai nėra mokymosi įstaiga ir klasių juose nėra įrengta, todėl tikėtina, kad yra vaikų, kuriems trūksta erdvės, kur galėtų ramiai, netrukdomi ruošti pamokas.

„*Teisė vystyti visus savo gebėjimus ir talentus*“ mergaičių nuomone taip pat problematiškesnis, lyginant su berniukais. Galima daryti prielaidą, kad mergaitės gali būti motyvuotesnės mokymosi atžvilgiu ir todėl labiau jaučia šios teisės įgyvendinimo nepakankamumą.

Pagal Studento t kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes visų teisių $p > 0,05$.

14 pav. Vaiko teisių į specialią apsaugą egzistavimas (vidurkis) (N – 76)

Grupėje „Vaiko teisės į specialią apsaugą“ mergaitės ir berniukai teisės „*Teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei*“ egzistavimą įvertino vienodai – 3,7 balo.

Teisės „*Teisė būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo*“ egzistavimą stipriau vertina berniukai (3,7), o mergaitės mano, kad ši teisė įgyvendinama ne taip stipriai, lyginant su berniukais (3,4). Kokios priežastys verčia mergaites taip manyti – sunku pasakyti.

Pagal Studento t kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį tarp vidurkių nėra, nes visų teisių $p > 0,05$.

Apibendrinant vaikų nuomonę apie teisių egzistavimą, gauti teigiami vidurkiai, kurie viršija 3 balų – normaliai – ribą. Tik vienos teisės „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tau fiziškai*“ įgyvendinimo vidurkis įvertintas 2,9 balo.

4.2.3. Reikšmingiausios teisės vaikams ir šių teisių egzistavimas

Remiantis gautais tyrimo rezultatais (pagal reikšmingumo įvertinimo vidurki), išskirtos pačios reikšmingiausios vaiko teisės vaikų dienos centrą lankantiems vaikams:

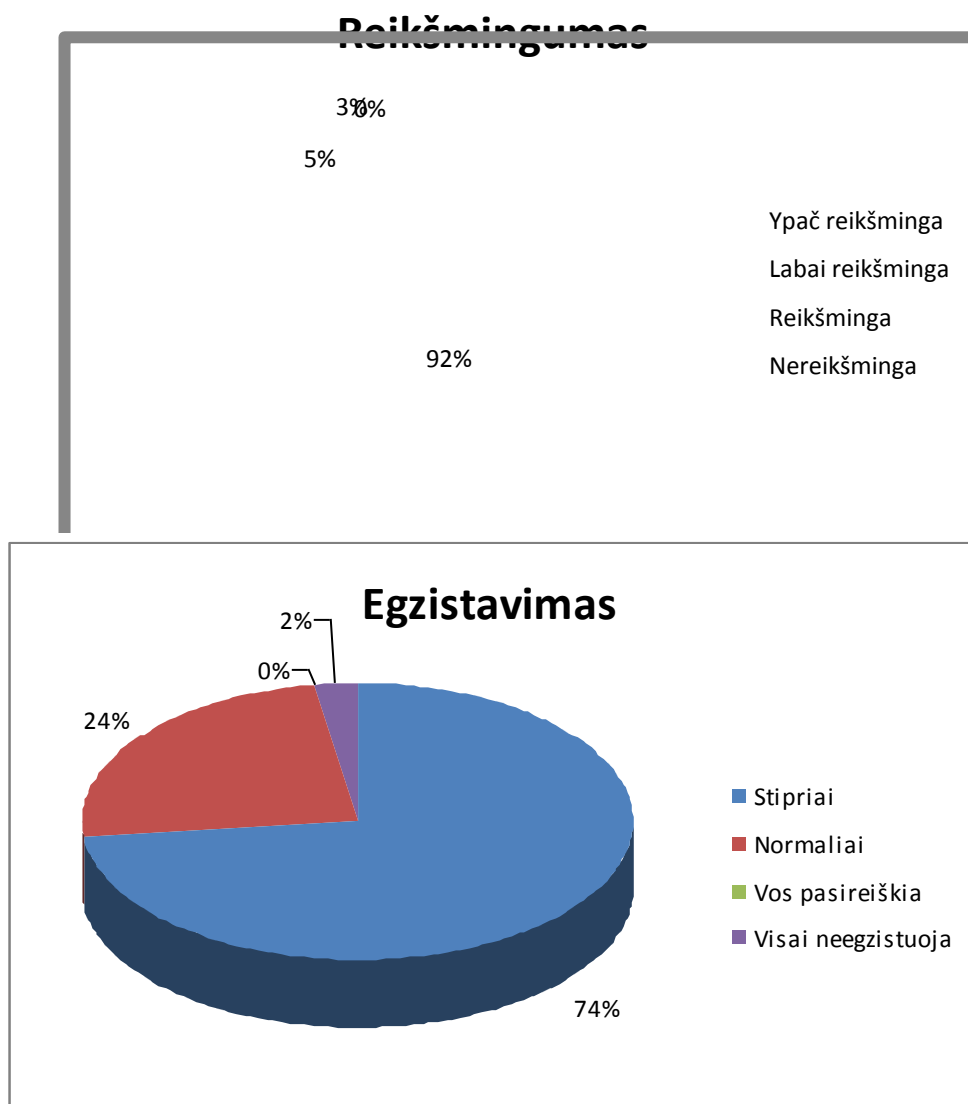
Mergaitėms reikšmingiausios teisės yra šios: „*Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo*“ (3,9), „*Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis*“ (3,8 balai). „*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams*“ (3,8), „*Teisė sulaukti medicininės pagalbos*“ (3,8) „*Teisė į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą*“ (3,8), „*Teisė lankyti vaikų dienos centrą*“ (3,7), „*Teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei*“ (3,9).

Berniukams reikšmingiausios teisės: „*Teisė turėti savo nuomonę ir mintis*“ (3,8), „*Teisė į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą*“ (3,7). „*Teisė lankyti vaikų dienos centrą*“ (3,6),

„Teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimėi“ (3,8), „Teisė būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo“ (3,8)

Toliau, kai kurios, vaikų nuomone, reikšmingiausios vaiko teisės bus analizuojamos plačiau.

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių mergaitėms ir berniukams (*teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimėi*)

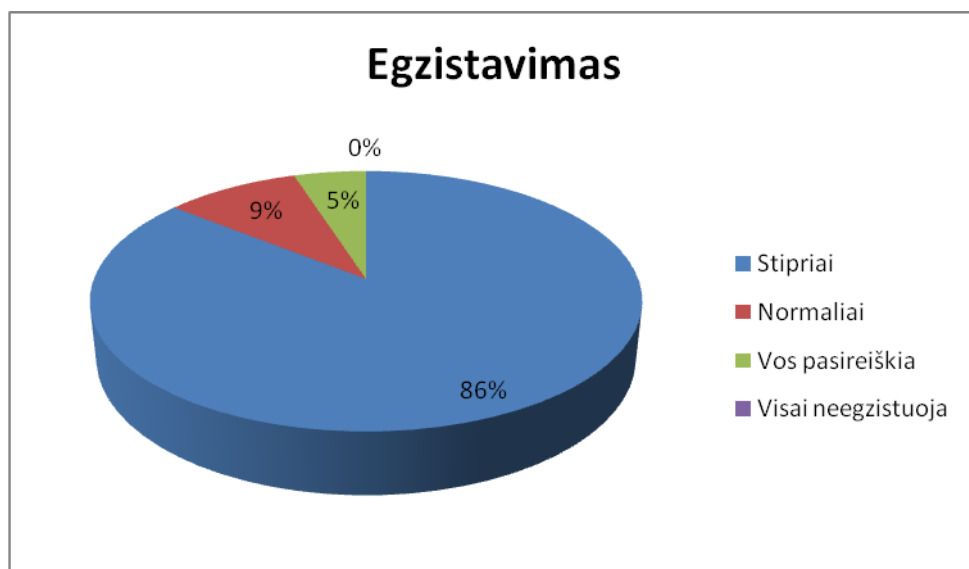
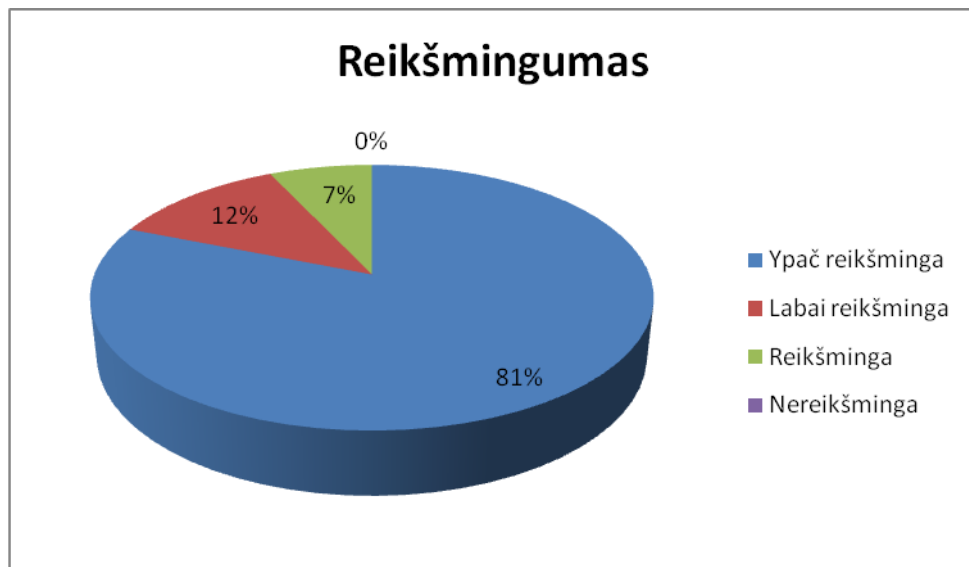
15 pav. **mergaičių atsakymai (N- 43)**

Vaikų nuomone, viena iš reikšmingiausių teisių yra *teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimėi*. 92 % mergaičių ir 87 % berniukų ją įvertino kaip ypač reikšmingą.

73 % mergaičių ir 68 % berniukų nurodo šios teisės stiprų egzistavimą. 3% berniukų nurodo, kad ši teisė vos pasireiškia ir 3 % mergaičių mano, kad ši teisė neegzistuoja.

Apibendrinant duomenis, galima teigti, kad šios teisės įgyvendinimas yra gan geras.

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių mergaitėms ir berniukams (teisė lankyti vaikų dienos centrą)

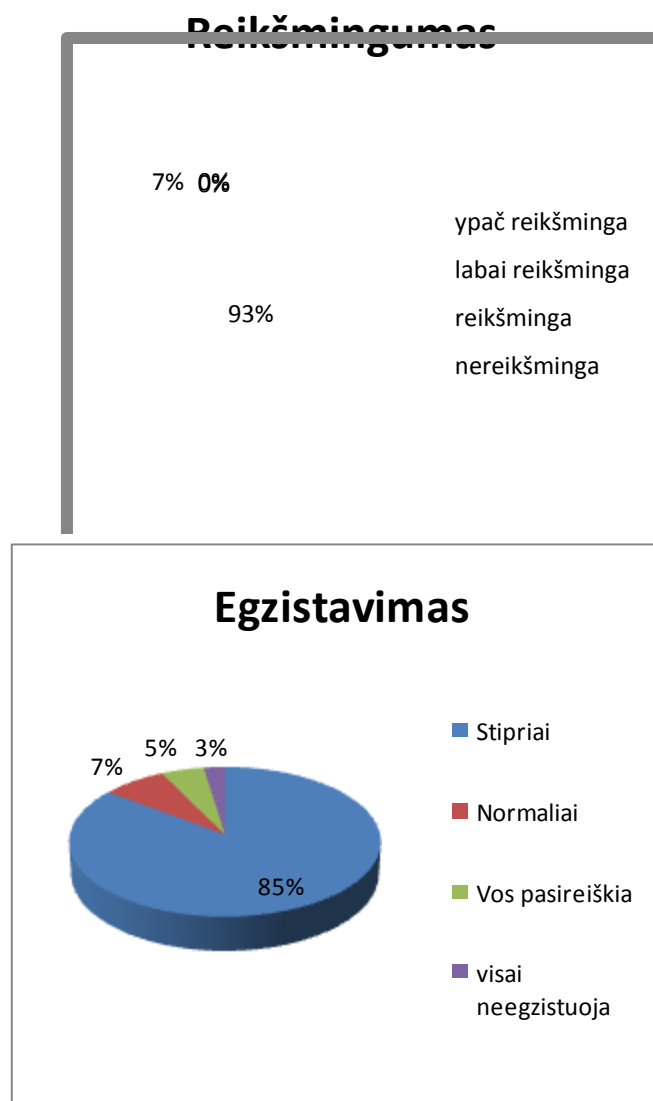
16 pav. **mergaičių atsakymai (N-43)**

Teisė lankyti vaikų dienos centrą. 83 % mergaičių ir 68% berniukų yra ypač reikšminga. Neatsirado nei vieno vaiko, kuriam teisė lankyti vaikų dienos centrą atrodytų nereikšminga, o tai parodo, kokią svarbią vietą vaikams užima vaikų dienos centras.

Vertinant šios teisės įgyvendinimą, berniukų nuomone ši teisė įgyvendinama stipriai (77 %) ir normaliai (23%). 5 % mergaičių įvardijo, kad ši teisė vos pasireiškia.

Galima teigti, kad teisė lankyti vaikų dienos centrą ir vaikams ir suaugusiems yra labai reikšminga, todėl pastarieji stengiasi ją kuo pilniau įgyvendinti.

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių mergaitėms (*Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo*)

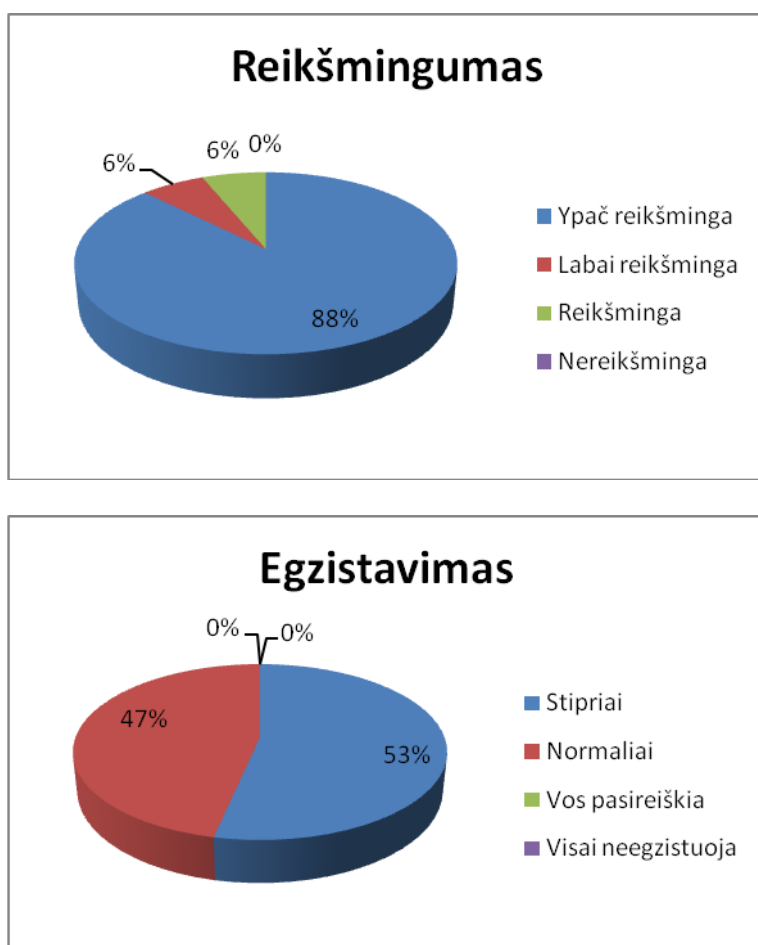

17 pav. Mergaičių atsakymai (N-43)

Net 93 % mergaičių teigia, kad joms ši teisė – ypač reikšminga, 7 % mano, kad labai reikšminga. Neatsirado nė vienos mergaitės, kuriai ši teisė būtų nereikšminga.

Vertinant šios teisės egzistavimą, 5 % mergaičių teigia, kad ši teisė vos pasireiškia, o 3 % teigia, kad ši teisė jų atžvilgiu visiškai neįgyvendinama, likusi dalis mano, kad ši teisė įgyvendinama stipriai ir normaliai. Remiantis gautais rezultatais, tikėtina, kad suaugusieji ne visada elgesi korektiškai ir užmiršta vaiko išskirtinumo požymį – vardą ir randa kitokių vaiko apibūdinimų. Galima prielaida, kad dalis mergaičių, šios teisės įgyvendinimo problematiškumą nurodė turėdamos omenyje visą vaikų dienos centro bendruomenę (vaikus ir darbuotojus).

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių berniukams (*Teisė turėti savo nuomonę ir mintis*)

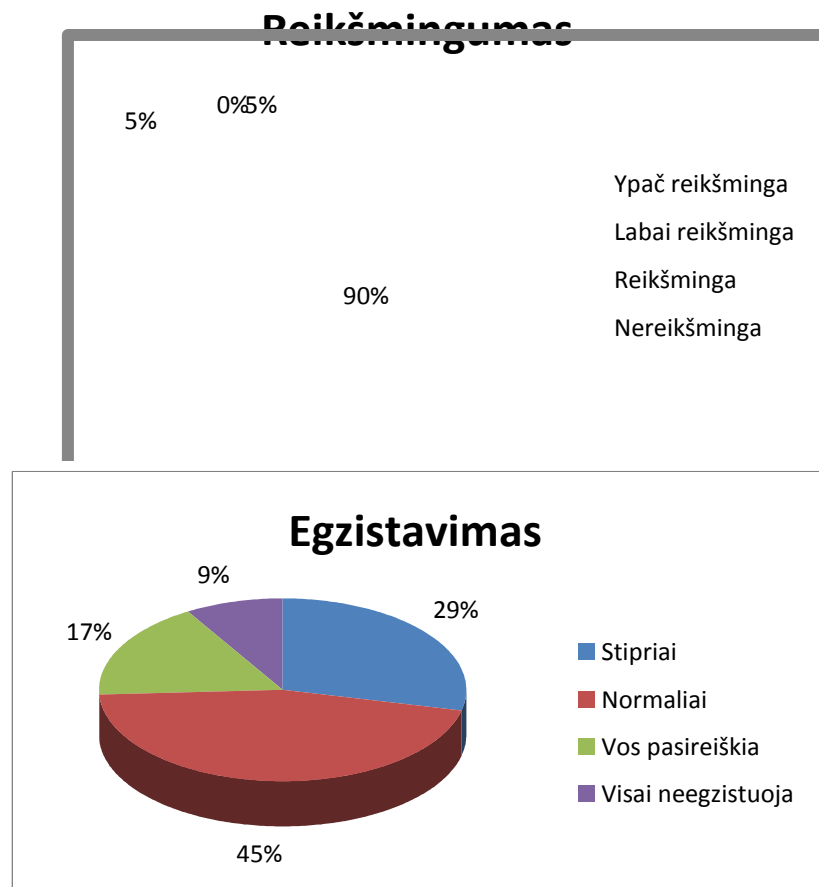

18 pav. Berniukų atsakymai (N-33)

Teisė turėti savo nuomonę ir mintis 87 % berniukams yra ypač reikšminga teisė. Berniukai nurodo, kad ši teisė jų atžvilgiu įgyvendinama stipriai (53 %) ir normaliai (47 %).

Tiek mergaitės, tiek berniukai, kaip vieną iš reikšmingiausių teisių nurodė teisę: *Teisė į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą (6 str.)*. Net 75 % berniukų ir 87 % mergaičių nurodė, kad ši teisė yra ypač reikšminga. Vertinant šios teisės egzistavimą, visi berniukai ir mergaitės mergaičių nurodė, kad ši teisė įgyvendinama normaliai ir stipriai.

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių mergaitėms (*Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams*)

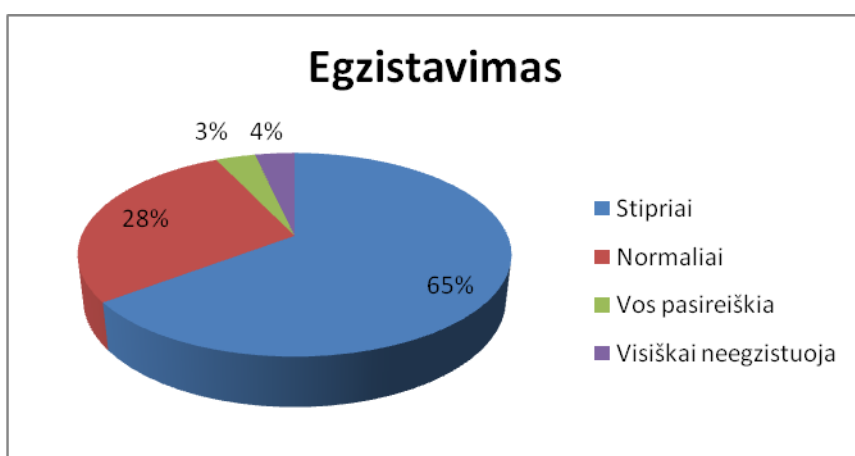
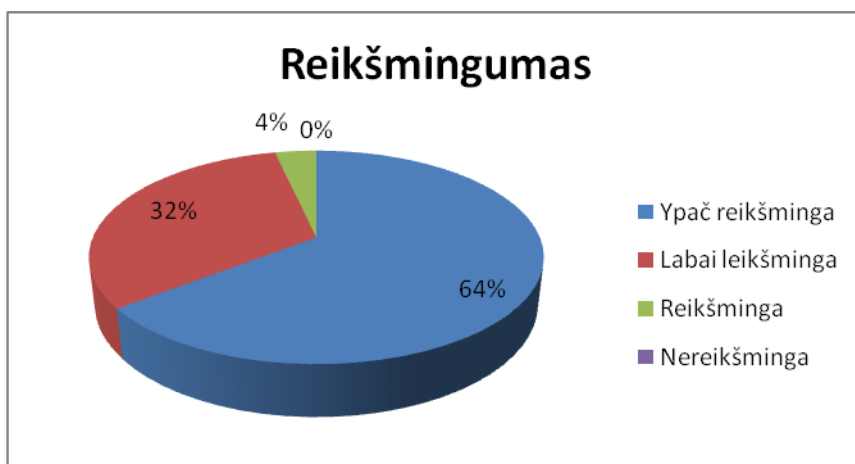

19 pav. Mergaičių atsakymai (N-43)

Net 90 % mergaičių šią teisę įvertino kaip ypač reikšmingą. Vertinant jos įgyvendinimą, matoma, kad 45 % mergaičių mano jog ši teisė įgyvendinama normaliai, 29 % įvardija, kad ši teisė egzistuoja stipriai. 9 % mergaičių teigia, kad ši teisė visiškai neegzistuoja.

Galima daryti išvadą, kad *teisės būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jausmams* reikšmingumas ne pilnai atitinka jos įgyvendinimą.

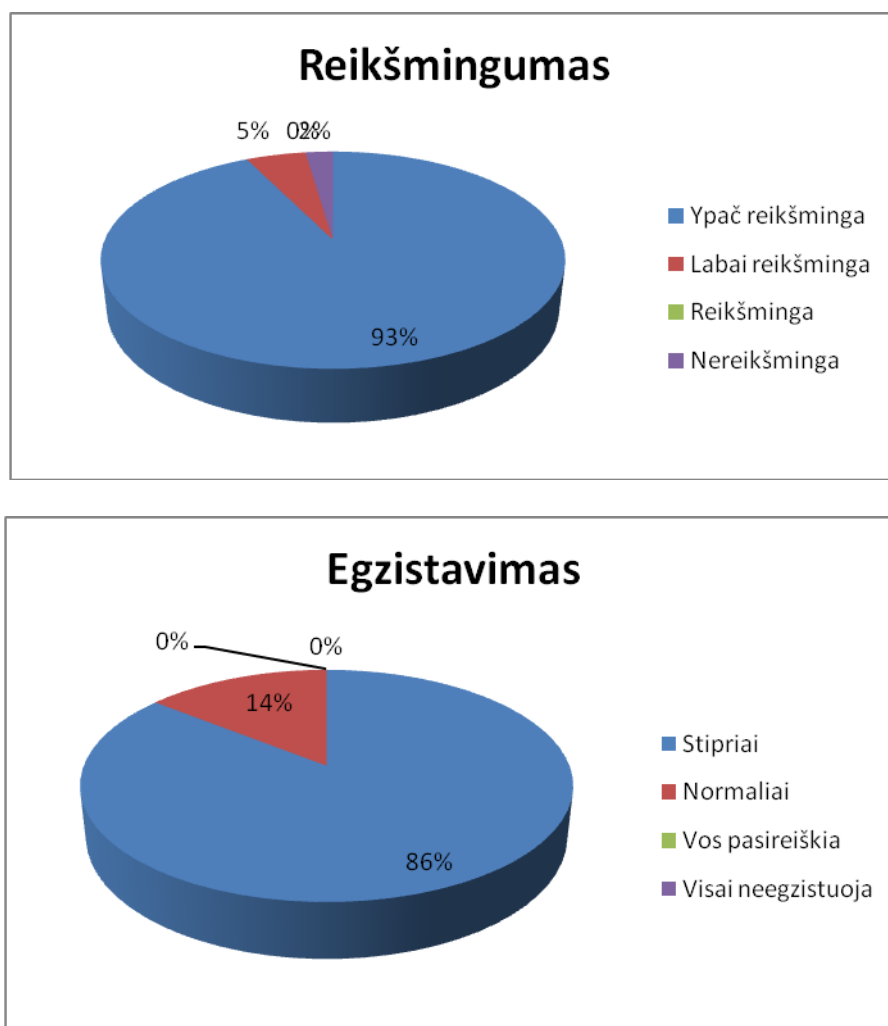
Berniukams viena iš reikšmingiausių teisių yra: „Teisė būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo“(3,8)

20 pav. Berniukų atsakymai (N-33)

Beveik visi berniukai mano, kad ši teisė jiems yra ypač ir labai reikšminga. 4 % berniukų, ši teisė – svarbi. 3% berniukų mano, kad ši teisė vos pasireiškia, 4 % berniukų nuomone – visiškai neegzistuoja. Likusiai daliai berniukų, ši teisė yra stipriai ir normaliai įgyvendinama.

Viena iš reikšmingiausių vaiko teisių mergaitėms (*Teisė sulaukti medicininės pagalbos*)

21 pav. mergaičių atsakymai (N-43)

Iš duomenų matyti, kad ši teisė yra labai svarbi mergaitėms ir darbuotojams, todėl stengiamasi ją pilnai įgyvendinti

Vaikų teisių reikšmingumas ir egzistavimas (vidurkis ir koreliaciniai ryšiai) yra pateikti 3 priede.

4.3. Vaikų dienos centrų darbuotojų nuomonių apie vaiko teisių įgyvendinimą rezultatų analizė

4.3.1. Darbuotojų nuomonė dėl vaiko teisių reikalingumo

Įvairių vaiko teisių vertinimai siejasi su bendra suaugusiojo pozicija vaiko atžvilgiu, jo asmeniniais įsitikinimais apie vaiko teises. Džiugu, kad atlikus vaikų dienos centrų darbuotojų požiūrio į vaiko teises tyrimą, nei vienas darbuotojas nemano, kad vaikams nevalia turėti jokių teisių, tačiau yra ir dalis darbuotojų (žr. 1 lent.), kurie mano, kad „*Vaikams turi būti suteikiama tiek teisių, kiek jie yra pasiruošę atsakomybei*“. Tai reiškia, kad ne visi darbuotojai

pripažįstia vaiką, kaip visų žmogaus teisių turėtoją ir tarsi reikalauja iš jo sprendimo atsakomybei įrodymų tam, kad jam būtų suteikta kokių nors teisių. Toks požiūris prieštarauja Jungtinių Tautų vaiko teisių koncepcijoms.

Siekiant išsiaiškinti vaikų dienos centrų darbuotojų įsitikinimus apie vaiko teises, respondentams buvo pateikti septyni teiginiai (žr. 2 lentelę) apie vaiko teises, iš kurių apklausiamas darbuotojas išsirinko ir pažymėjo vieną, labiausiai atitinkantį asmeninius įsitikinimus.

2 lentelė. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių reikalingumą (dažnis) (N – 17)

Teiginiai	Dažnis
1. Vaikams nevalia turėti jokių teisių todėl, kad teisės įgyjamos sulaukus pilnametystės (18 metų ir daugiau).	-
2. Vaikams nevalia turėti jokių teisių todėl, kadangi vaikai priklauso tėvams, kurie jiems atstovauja.	-
3. Vaikams nevalia turėti jokių teisių, jiems reikia saugumo ir gerų ugdymo sąlygų.	-
4. Vaikams turi būti suteikiama tiek teisių, kiek jie yra pasiruošę atsakomybei.	4
5. Svarbu, kad vaikai turėtų teisę patenkinti savo poreikius. Tai reiškia, kad jaustųsi saugūs, būtų aprūpinti, gautų vis daugiau laisvių kaskart, priklausomai nuo subrendimo, galėtų savarankiškai apsispręsti.	5
6. Vaikui turi būti garantuojamos visos vaiko teisės, kurias reikia gerbti nuo pat gimimo. Taip pat vaikui turi būti garantuojama ir autonomija, nes vaikas nėra nuosavybė.	2
7. Vaikai turi turėti visas žmogaus teises, nesvarbu, kokio amžiaus bebūtų. Vienintelis vaiko teisinis apribojimas – kitų žmonių teisės ir laisvės.	6

Iš gautų duomenų matyti, kad daugiausia darbuotojų linkę priskirti vaikams teise be jokių išlygų – t.y. nepriklausomai nuo jokių specifinių vaiko pasiekimų ar charakteristikų – rinktasi teiginys 6.

Didesnė dalis darbuotojų vaikui teises linkę priskirti atsižvelgiant į jo brandą, pasirengimą atsakomybei bei savarankiškam apsisprendimui – rinktasi teiginiai – 4 ir 5.

Apibendrinant duomenis, galima teigti, kad vaiko dienos centrų darbuotojai pripažįsta, kad vaikai turi turėti teises, bet jie turi suprasti ir savo atsakomybę ir neriboti kitų žmonių teisių.

4.3.2. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą

Ankstesniuose skyreliuose analizuota, kurios teisės patiems vaikams atrodo svarbiausios. Vaikų dienos centrų darbuotojai, kaip ir vaikai, išreiškė savo nuomonę tų pačių teisių atžvilgiu (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą (dažnis)

Teisė	Nesvarbu	Svarbu	Labai svarbu	Ypatingai svarbu	N
Kad suaugusieji teisingai elgtųsi su jais.	-	1	3	13	17
Sulaukti medicininės pagalbos susirgus.	1	4	4	8	17
Prireikus sulaukti suaugusiųjų dėmesio ir patarimo.	-	2	5	10	17
Jaustis apsaugotam nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus.	-	2	5	10	17
Veikti sprendimus, susijusius su jais.	-	4	6	7	17
Gauti gerą maistą.	-	2	7	8	17
Jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jiems fiziškai.	-	-	7	10	17
Turėti susaugusių žmonių, kurie išklauso ir gerbia jo nuomonę.	-	-	5	12	17
Gauti informacijos apie rūpinimus klausimus.	-	3	6	8	17
Būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi.	-	1	1	13	15
Bendrauti su savo draugais.	-	1	5	10	16
Turėti laiko žaisti ir fantazuoti.	1	2	9	4	16
Dirbti darbą, garantuojantį geresnį gyvenimą.	1	2	9	4	16
Prašyti paaiškinimo apie jų įvertinimus ir gauti atsakymus.	1	3	10	2	16
Būti paskatintam gerbti žmones, besiskiriančius nuo jų religija, rase, materialine padėtimi ar kitu atžvilgiu.	1	4	6	5	16
Turėti laiko ir vietą pabūti vieniems.	-	4	9	3	16
Turėti mokymosi vietą.	-	3	7	6	16
Gauti pagalbą ir paramą jų gabumams bei talentams ugdyti.	-	2	7	7	16

Sulaukti paaiškinimo iš suaugusiųjų, kas yra gerai, o kas yra blogai.	-	4	5	7	16
Sulaukti pagalbos mokantis.	-	4	9	3	16
Būti apsaugotiems nuo pavojingų ir netinkamų jų amžiui darbų.	-	1	8	7	16

Vaiko dienos centrų darbuotojai pripažįsta, kad visos vaikų teisės yra svarbios. Labai svarbios yra Vaiko teisės susijusios su vaiko veikla: „Turėti laiko žaisti ir fantazuoti“, „Prašyti paaiškinimo apie jų įvertinimus ir gauti atsakymus“, „Turėti laiko ir vietą pabūti vieniems“, „Sulaukti pagalbos mokantis“. Darbuotojų nuomone ypatingai svarbios teisės yra šios: „Kad suaugusieji teisingai elgtųsi su jais“, „Prireikus sulaukti suaugusiųjų dėmesio ir patarimo“, „Jaustis apsaugotam nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus“, „Jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jiems fiziškai“, „Turėti susaugusių žmonių, kurie išklauso ir gerbia jo nuomonę“, „Būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi“. Visos šios teisės yra susijusios su suaugusiais ir jų elgesiu, nes daugelį vaiko teisių gali užtikrinti suaugęs žmogus.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad darbuotojams, kaip ir vaikams, visos vaiko teisės atrodo labai reikšmingos.

4.3.3. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių įgyvendinimo problemas

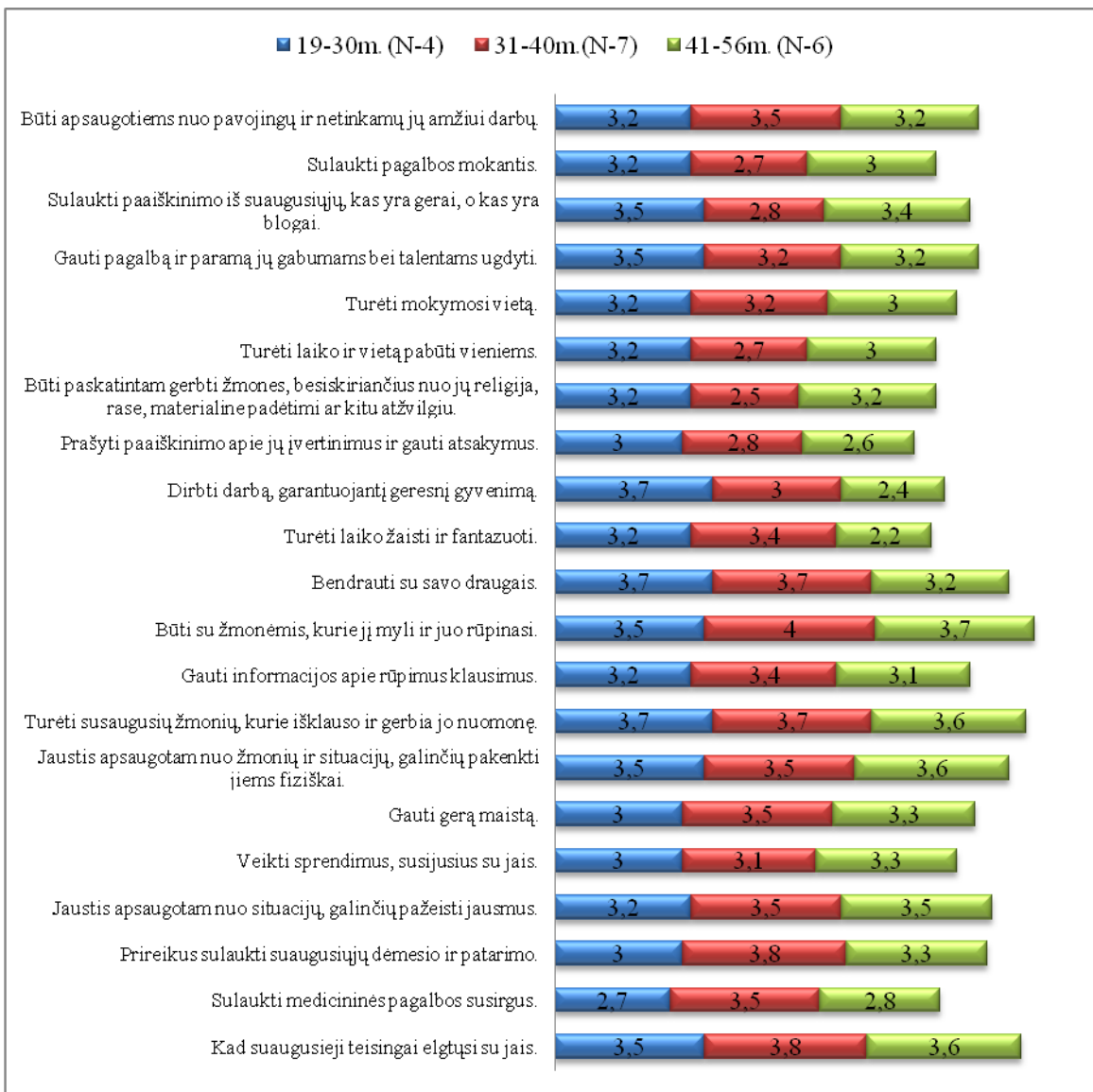
Vertinant teisių reikšmę vaikui, vaikų dienos centrų darbuotojai taip pat išreiškė asmeninę nuomonę apie kiekvienos teisės problematiškumą, t.y. ar konkrečios vaiko teisės įgyvendinimas yra problema. Gauti duomenys pavaizduoti 4 lentelėje.

4 lentelė. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių įgyvendinimo problemas (dažnis)

Teisė	Ar tai problema?		N
	Taip	Ne	
Kad suaugusieji teisingai elgtųsi su jais.	12	5	17
Sulaukti medicininės pagalbos susirgus.	2	15	17
Prireikus sulaukti suaugusiųjų dėmesio ir patarimo.	10	7	17
Jaustis apsaugotam nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus.	14	3	17
Veikti sprendimus, susijusius su jais.	10	7	17
Gauti gerą maistą.	7	10	17
Jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jiems fiziškai.	14	3	17

Turėti susaugusių žmonių, kurie išklauso ir gerbia jo nuomonę.	9	8	17
Gauti informacijos apie rūpimus klausimus.	7	10	17
Būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi.	14	2	16
Bendrauti su savo draugais.	3	13	16
Turėti laiko žaisti ir fantazuoti.	1	15	16
Dirbti darbą, garantuojantį geresnį gyvenimą.	12	4	16
Prašyti paaiškinimo apie jų įvertinimus ir gauti atsakymus.	9	7	16
Būti paskatintam gerbti žmones, besiskiriančius nuo jų religija, rase, materialine padėtimi ar kitu atžvilgiu.	8	8	16
Turėti laiko ir vietą pabūti vieniems.	5	11	16
Turėti mokymosi vietą.	6	10	16
Gauti pagalbą ir paramą jų gabumams bei talentams ugdyti.	9	7	16
Sulaukti paaiškinimo iš suaugusiųjų, kas yra gerai, o kas yra blogai.	7	9	16
Sulaukti pagalbos mokantis.	8	8	16
Būti apsaugotiems nuo pavojingų ir netinkamų jų amžiui darbų.	6	10	16

Vaiko dienos centrų darbuotojai pripažįsta, kad yra vaiko teisių, kurias sudėtinga įgyvendinti, kai kurių teisių egzistavimas yra problematiškas: „Kad suaugusieji teisingai elgtųsi su jais“, „Prireikus sulaukti suaugusiųjų dėmesio ir patarimo“, „Jaustis apsaugotam nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus“, „Veikti sprendimus, susijusius su jais“, „Jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jiems fiziškai“, „Būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi“ ir „Dirbti darbą, garantuojantį geresnį gyvenimą“. Visos šios teisės daugiau mažiau priklauso nuo suaugusių žmonių elgesio ir atsakomybės už vaikus. Neproblematiškas teisių egzistavimas darbuotojų nuomone yra šių: „Sulaukti medicininės pagalbos susirgus“, „Gauti gerą maistą“, „Gauti informacijos apie rūpimus klausimus“, „Bendrauti su savo draugais“, „Turėti laiko žaisti ir fantazuoti“, „Turėti laiko ir vietą pabūti vieniems“, „Turėti mokymosi vietą“ ir „Būti apsaugotiems nuo pavojingų ir netinkamų jų amžiui darbų“. Visas šias vaiko teises užtikrina vaikų dienos centrai, nes šios veiklos vykdomos juose.

22 pav. Darbuotojų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą pagal amžiaus grupes (vidurkis)

Tyrimo rezultatai rodo, kad tarp darbuotojų amžiaus ir vaiko teisių reikšmingumo tiesioginių ryšių nėra.

Darbuotojų amžiaus ir vaiko teisių reikšmingumo koreliaciniai ryšiai pateikti 4 PRIEDE.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad vaikų dienos centrų darbuotojai mano, kad sudėtinga įgyvendinti tas vaiko teises, kurios daugiau mažiau priklauso nuo suaugusių žmonių elgesio ir atsakomybės už vaikus.

4.3.4. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Apibendrinus atlikto tyrimo duomenis, nustatėme vaikų dienos centrus lankančių vaikų ir darbuotojų požiūrį į vaiko teisių reikšmingumą bei egzistavimą vaikų dienos centruose.

Tyrimas parodė, kad vaikams ypač reikšmingų teisių nėra, tačiau labai reikšmingomis jie laiko visas vaiko teises. Vaikai labiausiai reikšmingomis teisėmis įvertino teises: teisę į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei ir teisę į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą. Mergaitėms pačios reikšmingiausios teisės yra: teisę į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei ir teisę turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo. Berniukai, kai pačias reikšmingiausias jiems teises, išskyrė: teisę į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimei, teisę būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo bei teisę turėti savo nuomonę ir mintis.

Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisių grupėje „Vaiko pilietinės teisės ir laisvės“ teises: teisę turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo, teisę laisvai nuspręsti, kaip elgtis ir teisę rodyti meilę kitiems. Vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į saugią aplinką“ pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams. Teisių grupėje „Vaiko teisės į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą“ pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę vystyti visus savo gebėjimus ir talentus.

Vaikų vertinimo vidurkiai dėl jų teisių egzistavimo šiek tiek žemesni nei reikšmingumo. Silpniausiai įgyvendinamos tokios vaiko teisės kaip teisę turėti vietą, kur gali pabūti vienas, teisę į teisingą elgesį su Tavimi, kai kiti žmonės mano, jog Tu neteisybų ir teisę būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių Tau pakenkti fiziškai.

Tyrimas atskleidė, kad (pagal vidurki), kad egzistuoja vaiko teisių įgyvendinimo stiprumas vaikų liyties atžvilgiu.

Atliktas tyrimas atskleidė vaikų dienos centruose dirbančių darbuotojų vyraujančius požiūrius į vaiko teises: didesnė dalis vaikų dienos centrų darbuotojų įsitikinę, jog vaikai besąlygiškai turi turėti vaiko teises, kita dalis mano, kad vaikams teisės turi būti priskiriamos atsižvelgiant į jų brandą bei pasirengimą atsakomybei.

Vaikų dienos centrų darbuotojų nuomone, reikšmingiausios teisės, kurias reikia užtikrinti vaikams, yra, kad suaugusieji teisingai elgtųsi su vaikais ir teisę būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi. Likusios teisės įvertintos nuo ypč svarbių iki svarbių. Tik pavieniai atsakymai rodo, kad yra darbuotojų, kurių nuomone yra nereikšmingų teisių, nėra reikšminga teisė vaikams prašyti paaiškinimo apie jų įvertinimus ir gauti atsakymus bei turėti laiko žaisti ir fantazuoti.

Dauguma tyrime dalyvavusių dienos centro darbuotojų mano, kad daugumą vaikų teisių įgyvendinti yra sudėtinga. Jų manymu, sunkiausia įgyvendinti tokias vaiko teises, kaip teisė vaikui jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jam fiziškai, o taip pat ir jos jausmams, bei vaiko teisė būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi.

Tyrimas atskleidė, kad dauguma vaikų teisių, vaikų dienos centruose yra įgyvendinamos normaliai.

Tarp darbuotojų amžiaus ir vaiko teisių reikšmingumo tiesioginių ryšių nėra, o jei ir yra dvejose teisėse „*Turėti laiko žaisti ir fantazuoti*“, „*Dirbti darbą, garantuojantį geresnį gyvenimą*“, nes r reikšmė yra neigiama, tai reiškia priklausomybė netiesioginė. Koreliacijos statistinis reikšmingumas $p < 0,05$ (darbuotojų amžiaus ir vaiko teisių reikšmingumo koreliaciniai ryšiai yra pateikti 4 priede).

Vaikų teisių reikšmingumas ir egzistavimas (vidurkis ir koreliaciniai ryšiai) yra pateikti 3 priede.

IŠVADOS

1. Ilgą laiką visuomenės požiūris ir įstatyminė bazė nenumatė vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisių. Vaiko teisės buvo pripažįstamos išvestinėmis iš jo tėvų teisių ir tik dėl amžiaus buvo neigiama vaiko teisė būti savarankišku teisės subjektu. Vienas iš esminių pokyčių, lėmusių vaiko teisinio statuso kaitą ir mūsų visuomenės požiūrio į vaiką kaitos pradžia – susiformavęs požiūris į vaikus, kaip į specialią grupę, kuriai reikalinga apsauga. Todėl atsirado tokie dokumentai kaip Ženevos Vaiko teisių deklaracija (1924) (apibrėžiamos vaiko teisės į materialinį aprūpinimą, dvasinį vystymąsi, išskirtinę pagalbą nelaimės atveju, laisvę nuo ekonominio išnaudojimo ir socialiai atsakingą ugdymą); Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (1959) (žmonija privalo duoti vaikui visa ką ji turi geriausio, kad vaikai turėtų laimingą vaikystę ir savo pačių ir visuomenės labui, naudotūsi čia numatytais teisėmis ir laisvėmis); Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) (pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais, o pagrindinis tikslas – ypatingai ginti vaiko teises ir nuolat gerinti vaikų padėtį visame pasaulyje ir jų vystymąsi bei auklėjimą taikos ir saugumo sąlygomis) ir kiti įstatymai bei teisės aktai užtikrinantys vaiko saugumą ir jo teises.

2. Lietuvoje pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą (1996). Ši pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią išeities principą aiškinant ir taikant teisės normas, kad vaikas, kaip teisės subjektas, įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu.

3. Vaiko teisių apsaugos politika europiniu ir nacionaliniu lygmenimis formuojama atsižvelgiant į tokius faktorius: apsaugoti nuo visų formų diskriminacijos; vaiko interesų paisymas; teisės į gyvenimą ir vystymąsi užtikrinimas; teisės laisvai reikšti savo nuomonę užtikrinimas ir nuomonės paisymas, įtraukimas priimant sprendimus („vaiko dalyvavimas“).

4. Vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrina valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos. Svarbiausios valstybės institucijos, užtikrinančios vaiko teisių apsaugą yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kuri kontroliuoja vaiko teisių įgyvendinimą, atsižvelgiant į Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatas.

5. Europos Sąjungos dokumentuose deklaruojami tikslai - vaikų teisių stiprinimas ir apsauga: priimta manyti, kad kokybiška vaikystė su teisėmis yra socialinio ir ekonominio vystymosi garantas, leidžiantis ES visose srityse siekti savo tikslų. Nors egzistuojančios ES sutartys ir apima tam tikrą susirūpinimą vaikų interesais daugelyje politikos sričių (ypač vaikų skriauda, socialinė atskirtis, nediskriminavimas, laisvas judėjimas, švietimas ir vartotojų

politika), bendra ES kompetencija vaikų klausimais yra ribota ir stokoja ryškumo. Pagrindė šiose sutartyse akcentuojama dirbančiųjų piliečių teisė, o tai reiškia, kad vaikų teisės nėra įtraukiamos į daugelį ES svarstomų klausimų, netgi nepaisant to, kad kai kurie ES politikos aspektai gali turėti nenumatytas, bet labai žalingas vaikams pasekmes.

6. Tyrimu išsiaiškinta, kad vaikų dienos centrą lankantiems vaikams pačios reikšmingiausios teisės yra tos, kurios nesusijusios su jų vidiniais išgyvenimais. Tai paviršutiniškos, jų „vidaus“ neliečiančios teisės, susijusios su materialiniais dalykais: sveikatos apsauga ir socialiniu aprūpinimu, teisė lankyti vaikų dienos centrą, teisė į maistą ir drabužius, teisė sulaukti medicininės pagalbos kai sergi, teisė būti apsaugotam nuo pavojingo darbo ir kt. Mžiausiai reikšmingos teisės vaikams yra tos, kurios liečia jų „vidų ir jausmus“, tai teisės užtikrinančios vaiko socialinį saugumą ir pagarbą vaiko asmenybei. Kaip mažiausiai reikšmingą teisę, vaikai įvertino teisę gyventi ir leisti laiką su abiem tėvais, o tai rodo, kad vaikų ir tėvų emocinis ryšys nėra labai stiprus.

7. Tyrimo rezultatai rodo, kad visos vaikų teisės vaikų dienos centruose įgyvendinamos normaliai. Silpniausiai įgyvendinamos tokios vaiko teisės, kurios išreiškia pagarbą vaiko asmenybei ir laisvam jo apsisprendimui. Galima manyti, kad suaugusieji visada pripažįsta vaikų laisvą apsisprendimą, ir nevengia primesti vaikams savo valios, neatsižvelgdami į jų nuomonę. Taip pat tyrimo duomenimis, silpniau užtikrinamas vaikų fizinis saugumas.

8. Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisių grupėje „Vaiko pilietinės teisės ir laisvės“ teises: teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo, teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis ir teisė rodyti meilę kitiems. Vaiko teisių grupėje „Vaiko teisės į saugią aplinką“ pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams. Teisių grupėje „Vaiko teisės į švietimą, laisvalaikį ir kultūrinę veiklą“ pagal Studento t kriterijų statistiniai skirtumai tarp vidurkių pagal lytį yra vertinant teisę vystyti visus savo gebėjimus ir talentus.

9. Vaikų dienos centrų darbuotojų nuomone, svarbiausios teisės, kurias reikia užtikrinti vaikams, yra vaiko saugumo ir pagarbos vaikui, kaip pilnutiniam žmogaus teisių turėtojui teisės. Darbuotojai mano, kad labai svarbu suaugusiųjų teisingas elgesys su vaikais ir vaikų galimybė būti su juos mylinčiais ir besirūpinančiais žmonėmis.

10. Dauguma tyrime dalyvavusių dienos centro darbuotojų pripažįsta, kad daugumą vaikų teisių įgyvendinti yra sudėtinga. Jų manymu, sunkiausia įgyvendinti tokias vaiko teises, kurios liečia vaiko saugumą: teisė vaikui jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jam fiziškai, o taip pat ir jo jausmams, bei vaiko teisė būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi.

11. Didesnė dalis vaikų dienos centrų darbuotojų vaikui teises linę priskirti besąlygiškai, kita dalis darbuotojų mano, kad vaikams teisės turi būti priskiriamos atsižvelgiant į jų brandą bei pasirengimą atsakomybei.

12. Koreliaciniai ryšiai parodo, kad tarp daugelio vaiko teisių reikšmingumo ir egzistavimo yra tiesioginis ryšys, nes visos r reikšmės yra teigiamos, tai reiškia, jog priklausomybė tiesioginė. Visos koreliacijos yra statistiškai reikšmingos, nes $p < 0,01$.

13. Atlikto tyrimo rezultatai patvirtina hipotezę, kad vaikų dienos centruose vaikų teisės grindžiamos reikšmingumo ir egzistavimo dimensijomis.

REKOMENDACIJOS

1. Vaikų dienos centrų darbuotojai turi stengtis užtikrinti gerą mikroklimatą, saugią aplinką, kad negrėstų pavojus vaikų fizinei sveikatai. Sprendžiant vaikų saugumo užtikrinimo klausimą, siūloma pasitelkti į pagalbą savanorius ar mediatorius, kurie dar yra naujovė Lietuvoje. Tai žmogus, kuris dirbtų konfliktų sprendimo ir susitaikinimo srityje. Jo sprendžiamų problemų sritis būtų patyčios, smurtas tarp vaikų, nukentėjusiojo ir nusikaltusiojo sutaukinimas ir pan.

2. Kaip vienas iš svarbiausių prioritetų, turėtų būti šeimos ryšių stiprinimas, nes pagal tyrimo duomenis matyti, kad vaikų ryšys su tėvais nėra toks stiprus, koks turėtų būti. Siūlymas būtų, kiek įmanoma daugiau į vaikų dienos centrų vykdomas veiklas įtraukti tėvus. Kurti „Šeimos klubus“, kur veikloje dalyvautų vaikai ir jų tėvai. Organizuoti tėvams pozityvios tėvystės įgūdžių lavinimo grupes, kad tėvai išmoktų kaip bendrauti su savo vaikais, kad būtų glaudesnis tarpusavio ryšys. Organizuoti bendras išvykas, renginius.

3. Kadangi tyrimo rezultatai rodo, kad vaikams reikšmingiausios teisės yra tos, kurios susijusios su materialiniu pasauliu, neliečiančios vaikų vidinio pasaulio, siūloma kiekviename vaikų dienos centre įsteigti psichologo etatą. Daugeliu atvejų psichologo darbas su vaikais yra asmenybės korekcija ir vertybių supratimo atstatymas. Taip pat jo darbas labai svarbus dirbant su tėvais – konsultuojant, atkuriant ryšį su vaiku.

4. Vaiko lytis, neturėtų būti kriterijus, leidžiantis darbuotojams suteikti daugiau teisių vaikams lyties atžvilgiu.

5. Visada ir visuose situacijose suvokti vaiką, kaip individą, nes Vaiko teisių konvencija reikalauja, kad suaugusysis kurtų ryšius su vaiku individu ir, priimdamas sprendimus, atsižvelgtų į vaiko interesus.

6. Patiems vaikų dienos centrų darbuotojams nenustoti tobulėti, semtis patirties, siekti, kad visos vaikų teisės būtų pilnutinai įgyvendinamos, nenuvertinant ir nesumenkinant nė vienos.

7. Tyrimu atskleidus, kad vaikams nėra pati reikšmingiausė teisė būti su savo tėvais, kyla naujas probleminis klausimas ateities tyrimams: kokiais būdais vaikų dienos centruose stiprinamas vaiko ir tėvų ryšys?

LITERATŪRA

1. Abromaitienė L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Antanėlytė G. (2012). *Vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimo raiška šeimoje*. Šiauliai. Magistro darbas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120619_162050-49519/DS.005.0.01.ETD>.
3. Bačiulienė K. (2004). *Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje*. Kaunas: Medicina. Nr. 40 (8).
4. Bončkutė – Petronienė G. (2009). *Apie paauglio vidinį pasaulį*, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą:
<<http://www.asirpsichologija.lt/index.php?id=179&category=12>>
5. Bitinas B., Prakapas R. (2006). *Socialinis ugdymas*. Vilnius : Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
6. Burgess M. (1993). *Locke C. I. Family Assessment: A Guide to Methods and Measures*. – London: The Guilford Press.
7. Česonienė R. (2009). *Vaiko teisių mokymai per žaidimą*. Elektrėnai, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.szemeneliai.lt/failai/patirtis/vaiko_teisiu_mok_per_zaidima.pdf>
8. Dapšys A. (2005). *Teisinė bazė smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos koncepcijai įgyvendinti*.
9. Deveikis L. (1996). *Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje // Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos.
10. European Commission (2013). *Rights of the Child*, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/index_en.htm>
11. *Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija* (2008). Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 115/13, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lt:PDF>>
12. *Europos Žmogaus teisių konvencija* (2010), [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf>
13. Europos Komisija (2013). *Pagrindinės teisės*, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm>
14. *Gelbėkit vaikus* (2012), [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą:
<<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2013/10/VDC-paramos-ataskaita.pdf>>

15. Glebuviėnė V. (2011). *Vaiko teisės ir jų apsauga šeimoje bei ugdymo įstaigoje*, [žiūrėta 2013-06-14]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiko-teises-ir-ju-apsauga-seimoje-bei-ugdymo-istaigoje/4210>>
16. *Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje* (1993). Valstybės žinios: 1997, Nr. 101-2546,2550.
17. *1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* (2002). Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<www.socmin.lt/index.php?9555573>
18. *1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje* (2003). Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<www.socmin.lt/index.php?-1928375328>
19. Indrašienė I. (2005). *Jaunuolio, kaip Lietuvos piliečio, teisės ir pareigos*. Vilnius, [žiūrėta 2013-07-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.senoji.vpu.lt/socpedagogika/medziagamokymuisi/specteorkurs/27.html>>
20. Jočienė D., Čilinskas K. (2004). *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius.
21. *Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija* (1959). Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija.
22. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija* (1995). Valstybės žinios: 1995, Nr. 60-1501.
23. Jočienė D. (2002). *Nevyriausybių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Eugrimas.
24. Juodvalkienė V. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, pedagogų ir tėvų santykiai: humaniškumo ugdymo aspektas*. Magistro darbas, [žiūrėta 2013-01-10]. Prieiga per internetą:
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20080924_180456-80859/DS.005.0.03.ETD>
25. Kabašinskaitė D. (2002). *Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika*. Filosofija, sociologija. Nr. 3. p. 43-44.
26. Kairienė B. (2012). *Vaiko teisinis statusas: Įgyvendinimo problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Edukologijos instituto Edukologijos katedra.
27. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetams* (2011). Briuselis: Europos Komisija, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0060:FIN:LT:PDF>>

28. *Komisijos komunikatas 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija* (2010). Briuselis: Europos Komisija, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF>>
29. *Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje* (2008). Europos Sąjungos oficialus leidinys. Nr. L 151/39, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:151:0039:0048:lt:PDF>>
30. *Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* (1980). Valstybės žinios; 2002, Nr. 51-1928.
31. *Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir laikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje* (1961). Valstybės žinios: 2001-08-31, Nr. 75-2640.
32. Klaus-Dieter Borchardt (2011). *Europos Sąjungos teisės pagrindai*. Briuselis: Europos Komisijos mediateka, p. 43.
33. Kvedaravičiūtė I. (2007). *Nevyriausybių organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas*. Pedagogika, Nr. 88.
34. Lazdauskienė A. (2010). *Nepilnų šeimų tėvystės ir motinystės patirties bei ateities planavimas*. Magistro darbas, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100621_085047-64328/DS.005.0.01.ETD>
35. Lietuvos Respublikos 1993 m. *Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje ratifikavimo įstatymas* (1997). Valstybės žinios: 1997, Nr.: 101-2546
36. *Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas* (Nebegalioja). Vyriausybės žinios: 1969, Nr. 21-186.
37. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992). Valstybės žinios: 1992, Nr. 33-1014.
38. *Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas* (1996). Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
39. *Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas* (2002). Valstybės žinios: 2000, Nr. 74-2262.
40. *Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas* (2007). Valstybės žinios: 2007, Nr. 140-5756.
41. *Lietuvos statistikos departamentas*, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt>>
42. *Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų katalogas* (2006). Valstybės žinios: 2006, Nr. 43-1570.

43. Lietuvos Respublikos Nevyriausybinų organizacijų įstatymas (2013). Nr. XIIP-493, [žiūrėta 2013-03-20]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/130626/23.pdf>
44. Lietuvos Respublikos Nacionalinė Vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programa (2012). Valstybės žinios: 2004, Nr.: 174-6441.
45. Lietuvos Respublikos Vaiko gerovės 2013-2018 metų programa (2012). Valstybės žinios: Nr.: 140-7208.
46. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (2007). Valstybės žinios: 2007, Nr.: 80-3214.
47. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierius (2012). *Pažyma dėl tyrimo vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemų bei įtakos vaiko teisių apsaugos užtikrinimui*, [žiūrėta 2013-06-20]. Prieiga per internetą:
<<http://www3.lrs.lt/docs2/QMNVGGEHW.PDF>>
48. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas (2006). Valstybės žinios: 2006, Nr. 17-589.
49. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos atsakaita (2004). [žiūrėta 2013-06-20]. Prieiga per internetą:
<<http://www3.lrs.lt/docs2/JRNEVZAD.PDF>>
50. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos atsakaita (2013), [žiūrėta 2014-01-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www3.lrs.lt/docs2/NJVSGVTH.PDF>>
51. Mucchielli R. (2004). *La Dynamique des groupes*. Conde-Sur-Noireau: Editions ESF.
52. Masiliauskienė E. (2013). *Vaiko teisių apsaugos vadyba*. Paskaitų medžiaga.
53. Novikė R. (2012). *Skyrybų šeimoje įtaka vaiko asmenybės raidai*. Magistro darbas. [žiūrėta 2013-01-06]. Prieiga per internetą:
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120228_114525-55509/DS.005.0.02.ETD>
54. Pakalaitė L. (2013). Vaikų emocijos, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą:
< <http://www.psichologijatau.lt/vaiku-emocijos/>>
55. Pivorienė J. (2010). *Individualaus ir grupinio socialinio darbo metodų derinimas dirbant su vaikais iš rizikos šeimų vaikų dienos centruose*. Socialinis darbas. Nr. 9(2).
56. Postman N. (1996). *Išnykusi vaikystė*. Prizmė, [žiūrėta 2013-02-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=328&Itemid=93>

57. Rakutienė L. (2009). *Socilainių paslaugų statistinio tyrimo metodika*, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą:
<http://web.stat.gov.lt/lt/methodology/view/?id=9&pq_id=1344>
58. Ramanauskienė T. (2008). *Vaikų baimės – norma ar patologija*, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.sveikasmogus.lt/Vaikams1-6-Vaiku_baimes_norma_ar_patologija>
59. *Regionų komiteto nuomonė. Vietos ir regionų valdžios institucijų bendradarbiavimas siekiant apsaugoti vaiko teises Europos Sąjungoje* (2010). Europos Sąjungos oficialus leidinys, C 267/46, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:267:0046:0051:LT:PDF>>
60. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras
61. Sipovič I. (2007). *Vaikų dienos centrų administravimo ir vertinimo problematiškumas*. Vilnius: Viešoji politika, Nr. 22.
62. Stepanova K. (2011). *Apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, vaiko teises ir atsakomybę*. Vilnius: Gelbėkit vaikus.
63. Stepanova V. (2011). *Valdymas, atitinkantis vaiko poreikius. Vaiko teisių konvencijos bendrųjų priemonių įgyvendinimas Lietuvoje nacionaliniu ir vietos lygiu*. Vilnius: Gelbėkit vaikus.
64. Stripeikienė J. (2003). *Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema*. Vilnius: Jurisprudencija, Nr. T. 42(34).
65. Šalaševičiūtė R. (2012). *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime*.
66. Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. *Vaiko teisių apsaugos sistema*, [žiūrėta 2013-08-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/sistema_lietuvoje/vaiko_teisiu_apsaugos_sistema.html>
67. *Valstybinės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita* (2012). Vilnius: Nr. 5-2, [žiūrėta 2013-06-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vaikoteises.lt/media/file/2011patigalutine.pdf>>
68. *Vaiko gerovės valstybės politikos strategija* (2010), [žiūrėta 2013-06-10]. Prieiga per internetą:
<http://www.mususeima.lt/lt/straipsniai/istatymu_skrynele/strategijos/vaiko_groves_valstybes_politikos_strategija/>
69. *Valstybės šeimos politikos koncepcija* (1998), [žiūrėta 2013-05-10]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1>

70. Ventoraitienė Ž. (2009). *Vaiko teisių reikšmingumas pradinės mokyklos mokytojams ir mokiniams (III-IV klasėse)*. Magistro darbas, [žiūrėta 2013-09-10]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090916_171520-47643/DS.005.0.01.ETD
71. Žalimienė L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Mokomoji knyga. Vilnius: VU.
72. *Žmogaus socialinė raida* (2001). Vilnius: Homo Liber.
73. Zaborskis A. (2010). *Patyčios Lietuvos mokyklose tarptautinio HBSC tyrimo duomenimis: pokyčiai 1994-2010 ir tarptautinis palyginimas*, [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.vaikulinija.lt/files/a.zaborskis.pdf>

PRIEDAI

Klausimynas

Mielas dienos centro lankytojai,

Tu tikriausiai esi girdėjęs apie savo, kaip vaiko teises. Norėtume sužinoti Tavo nuomonę apie vaiko teisių reikšmingumą ir jų egzistavimą vaikų dienos centruose. Tau nereikės rašyti savo vardo, pavardės, todėl Tavo atsakymų niekas nežinos.

Išsirink vieną iš pateiktų atsakymų stulpelyje REIKŠMINGUMAS ir nubrauk pasirinktą atsakymą X. Šis Tavo pasirinkimas parodys kiek išvardintos vaiko teisės Tau atrodo reikšmingos.

Išsirink vieną iš pateiktų atsakymų stulpelyje EGZISTAVIMAS ir pažymėk ant pasirinkto atsakymo ženklą X. Šis pasirinkimas parodys Tavo nuomonę, kaip šios teisės įgyvendinamos dienos centre.

Skaičių reikšmės:

REIKŠMINGUMAS:

- 1 – nereikšminga
- 2 – reikšminga
- 3 – labai reikšminga
- 4 – ypač reikšminga
- ? – nežinau

EGZISTAVIMAS:

- 1 – visai neegzistuoja
- 2 – vos pasireiškia
- 3 – normaliai
- 4 – stipriai
- ? – nežinau

Nr.	TEISĖ	REIKŠMINGUMAS	EGZISTAVIMAS
1.	Teisė gyventi ir leisti laiką su abiem tėvais, nebent tai būtų Tau žalinga.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
2.	Teisė turėti žmonių, kurie Tave prižiūrėtų, kalbėtų už Tave, kai yra koks reikalas.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
3.	Teisė į teisingą elgesį su Tavimi, kai kiti žmonės mano, jog Tu neteisy.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
4.	Teisė turėti kokį nors vardą nuo pat gimimo.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
5.	Teisė sulaukti medicininės pagalbos, kai Tu sergi.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
6.	Teisė užaugti fiziškai ir dvasiškai stipriu.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
7.	Teisė į maistą, drabužius ir gyvenamą vietą.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
8.	Teisė gauti Tau reikalingą informaciją.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
9.	Teisė būti gerbiamam, nesvarbu kokia tavo kalba, odos spalva, religija.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
10.	Teisė būti su Tavo pasirinktais draugais.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
11.	Teisė žaisti ir fantazuoti.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
12.	Teisė vystyti visus savo gebėjimus ir talentus.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
13.	Teisė į skubią pagalbą ištikus didelei nelaimi.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
14.	Teisė lankyti vaikų dienos centrą.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
15.	Teisė turėti vietą, kur gali pabūti vienas.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
16.	Teisė turėti šiek tiek pinigų ir leisti juos taip, kaip nori.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
17.	Teisė laisvai nuspręsti, kaip elgtis.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
18.	Teisė pačiam pasirinkti religiją.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
19.	Teisė turėti savo nuomonę ir mintis.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
20.	Teisė susilaukti dėmesio ir pagalbos iš žmonių,	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?

	kurie Tau nori gero.		
21.	Teisė būti apsaugotam nuo pavojingo ir per sunkaus Tau darbo.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
22.	Teisė Tau augant prisiimti vis daugiau atsakomybės.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
23.	Teisė turėti mokymosi vietą.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
24.	Teisė rodyti meilę kitiems.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
25.	Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių Tau pakenkti fiziškai.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?
26.	Teisė būti apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti Tavo jausmams.	1 2 3 4 ?	1 2 3 4 ?

Kiek Tau metų (įrašyk)?:

**Tu esi (pabrauk): mergaitė,
berniukas.**

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS 😊

KLAUSIMYNAS

Gerb. Vaikų dienos centro darbuotojau,

Pastaruoju metu daug dėmesio skiriama vaikų teisėms. Atsakydami į pateiktus klausimus, Jūs padėsite mums nustatyti visuomenės nuomonę apie vaikų teisių egzistavimą ir jų reikšmingumą. Klausimynas anoniminis, o Jūsų atsakymai bus panaudoti tik moksliniams tikslams.

I. Žemiau pateikti keli teiginiai apie vaikų teises. Kurie iš jų geriausiai atitinka Jūsų asmeninius interesus? Pasirinkite ir pažymėkite vieną iš jų.

- Vaikams nevalia turėti jokių teisių todėl, kad teisės įgyjamos sulaukus pilnametystės (18 metų ir daugiau).
- Vaikams nevalia turėti jokių teisių todėl, kadangi vaikai priklauso tėvams, kurie jiems atstovauja.
- Vaikams nevalia turėti jokių teisių, jiems reikia saugumo ir gerų ugdymo sąlygų.
- Vaikams turi būti suteikiama tiek teisių, kiek jie yra pasiruošę atsakomybei.
- Svarbu, kad vaikai turėtų teisę patenkinti savo poreikius. Tai reiškia, kad jaustųsi saugūs, būtų aprūpinti, gautų vis daugiau laisvių kaskart, priklausomai nuo subrendimo, galėtų savarankiškai apsispręsti.
- Vaikui turi būti garantuojamos visos vaiko teisės, kurias reikia gerbti nuo pat gimimo. Taip pat vaikui turi būti garantuojama ir autonomija, nes vaikas nėra nuosavybė.
- Vaikai turi turėti visas žmogaus teises, nesvarbu, kokio amžiaus bebūtų. Vienintelis vaiko teisinis apribojimas – kitų žmonių teisės ir laisvės.

II. Įvertinkite lentelėje pateiktų faktorių svarbą dienos centrą lankantiems vaikams. Savo įvertinimą pažymėkite pagal pateiktą skalę“

1 NESVARBU	2 SVARBU	3 LABAI SVARBU	4 YPATINGAI SVARBU
-------------------	-----------------	-----------------------	---------------------------

Nr.	Kiek svarbi ši teisė vaikų dienos centro lankytojams	Svarba	Ar tai problema?
1.	Kad suaugusieji teisingai elgtųsi su jais.	1 2 3 4	Taip Ne
2.	Sulaukti medicininės pagalbos susirgus.	1 2 3 4	Taip Ne
3.	Prireikus sulaukti suaugusiųjų dėmesio ir patarimo.	1 2 3 4	Taip Ne
4.	Jaustis apsaugotam nuo situacijų, galinčių pažeisti jausmus.	1 2 3 4	Taip Ne
5.	Veikti sprendimus, susijusius su jais.	1 2 3 4	Taip Ne
6.	Gauti gerą maistą.	1 2 3 4	Taip Ne
7.	Jaustis apsaugotam nuo žmonių ir situacijų, galinčių pakenkti jiems fiziškai.	1 2 3 4	Taip Ne
8.	Turėti susaugusių žmonių, kurie išklauso ir gerbia jo nuomonę.	1 2 3 4	Taip Ne
9.	Gauti informacijos apie rūpinimus klausimus.	1 2 3 4	Taip Ne
10.	Būti su žmonėmis, kurie jį myli ir juo rūpinasi.	1 2 3 4	Taip Ne
11.	Bendrauti su savo draugais.	1 2 3 4	Taip Ne
12.	Turėti laiko žaisti ir fantazuoti.	1 2 3 4	Taip Ne
13.	Dirbti darbą, garantuojantį geresnį gyvenimą.	1 2 3 4	Taip Ne

14.	Prašyti paaiškinimo apie jų įvertinimus ir gauti atsakymus.	1	2	3	4	Taip	Ne
15.	Būti paskatintam gerbti žmones, besiskiriančius nuo jų religija, rase, materialine padėtimi ar kitu atžvilgiu.	1	2	3	4	Taip	Ne
16.	Turėti laiko ir vietą pabūti vieniems.	1	2	3	4	Taip	Ne
17.	Turėti mokymosi vietą.	1	2	3	4	Taip	Ne
18.	Gauti pagalbą ir paramą jų gabumams bei talentams ugdyti.	1	2	3	4	Taip	Ne
19.	Sulaukti paaiškinimo iš suaugusiųjų, kas yra gerai, o kas yra blogai.	1	2	3	4	Taip	Ne
20.	Sulaukti pagalbos mokantis.	1	2	3	4	Taip	Ne
21.	Būti apsaugotiems nuo pavojingų ir netinkamų jų amžiui darbų.	1	2	3	4	Taip	Ne

Savo atsakymus pabraukite ir įrašykite į paliktas vietas:

LYTIS: Moteris

Vyras

AMŽIUS:.....

IŠSILAVINIMAS:.....

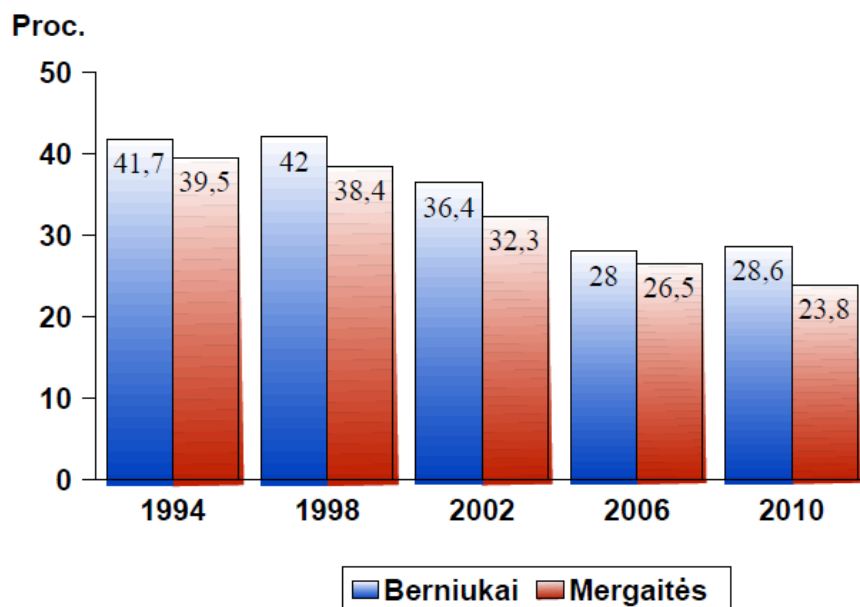
DABARTINIS

UŽSIĖMIMAS:.....

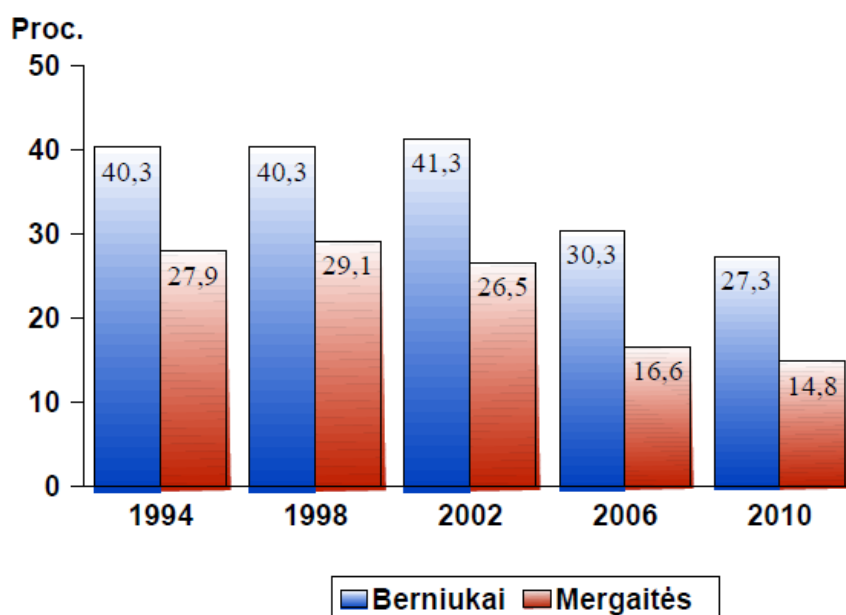
DĖKOJAME UŽ JŪSŲ NUOŠIRDŽIUS ATSAKYMUS ☺

Patyčios Lietuvos mokyklose tarptautinio HBSC tyrimo duomenimis: pokyčiai 1994-2010
ir tarptautinis palyginimas

Patyrę patyčias mokiniai, 1994-2010 m.

Tyčiojęsi iš kitų mokiniai, 1994-2010 m.

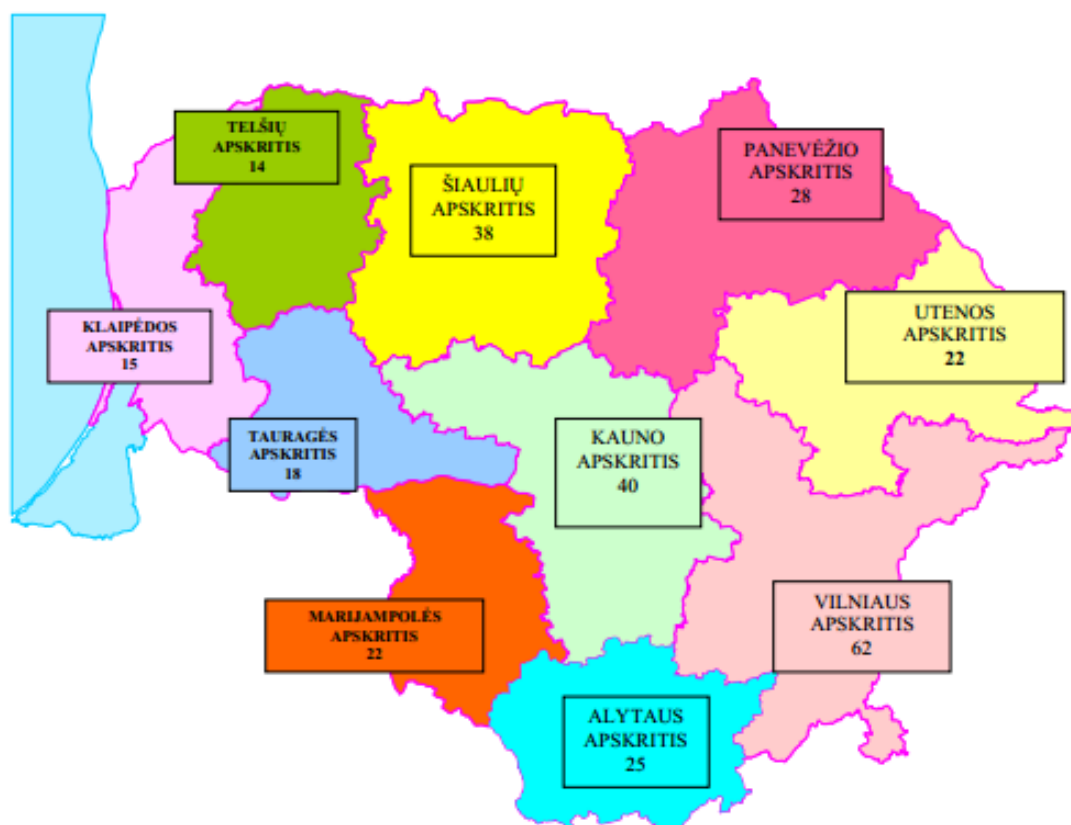
(Paimta iš „Zaborskis“, 2010)

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2012 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

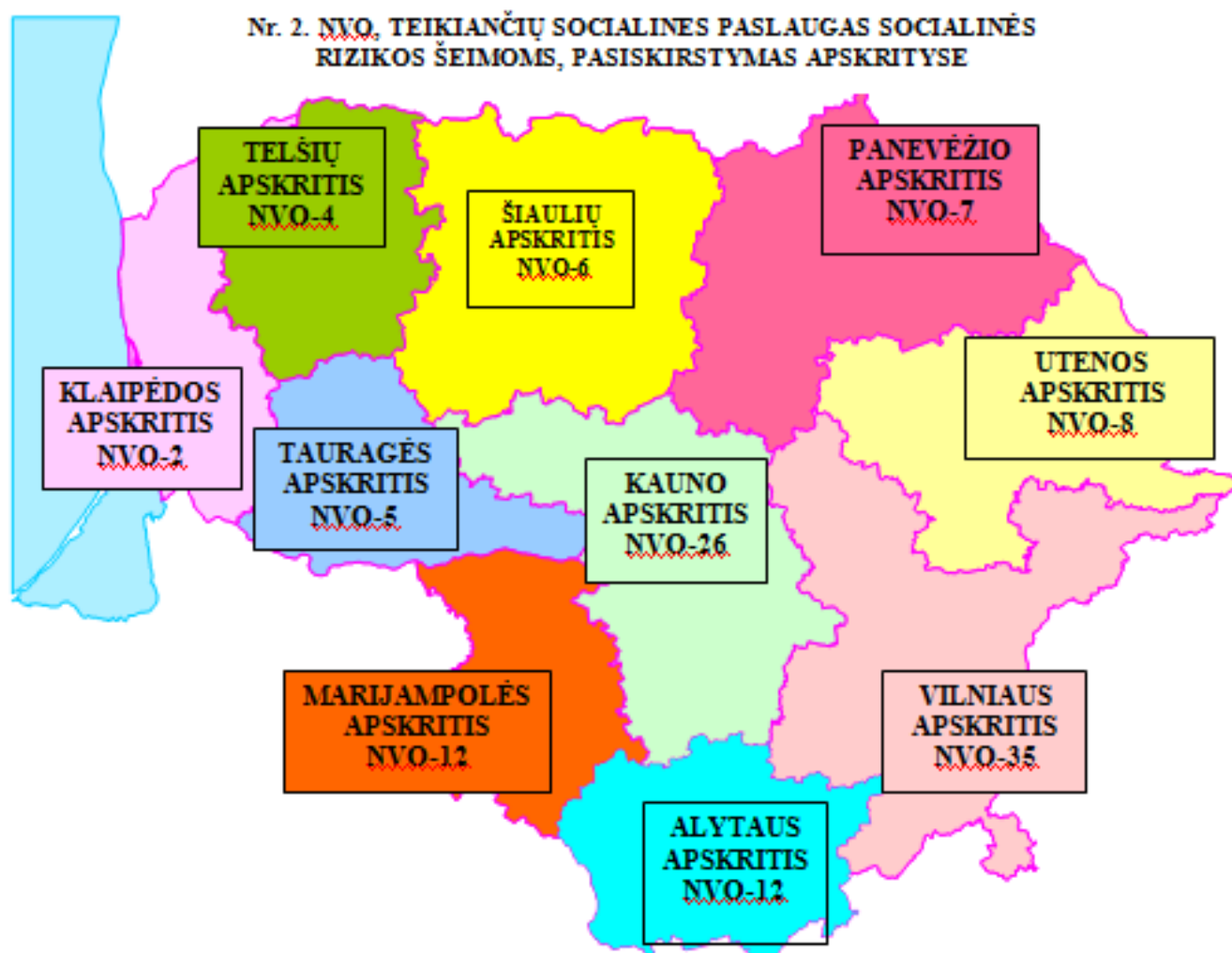

4.6. Vaikas, kurio atžvilgiu nustatytas pažeidimas

(Paimta iš „Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita“, 2012)

Įstaigų teikiančių socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms skaičius apskrityse

(Paimta iš „Apibendrinimas apie socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms infrastruktūrą savivaldybėse“, 2005).

(Paimta iš „Apibendrinimas apie socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms infrastruktūrą savivaldybėse“, 2005)

